

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΞΑΝΘΟΣ ΛΤΣΙΩΤΗΣ, ΠΑΤΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ, ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΟΥΤΑ-
ΛΗ, ΚΙΚΑ ΟΛΤΜΠΙΟΥ, Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ, Γ. ΜΑΤΡΟΜΑΤΗΣ,
Κ. ΧΡΤΣΑΝΘΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΔΟΜΑΤΟΣ, Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ,
ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ.

113

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησίαι συνδρομῆ	£1,500 μίλις
Ἐτησίαι συνδρομῆ διὰ βιβλιοθήκας, σχολεία, ὀργανισμοὺς	£2,000 μίλις
Ἐτησίαι συνδρομῆ ἐξωτερικοῦ	£2,500 μίλις
Τιμὴ τεύχους	£0,150 μίλις

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίαι ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ξ. ΛΥΣΙΩΤΗΣ: Μνήμες (ποίημα)	117
Π. ΦΩΡΟΣ: Τὸ ἀποτυχημένο συνοικέσιο (διήγημα)	118
ΕΙΡ. ΤΣΟΤΛΛΗ: Σὲ κλαίω (ποίημα)	122
ΚΙΚΑΣ ΟΛΤΜΠΙΟΥ: Τρία ποιήματα	123
Α. ΠΕΡΝΑΡΗ: Κουρέλιασμα (διήγημα)	124
Γ. ΜΑΤΡΟΜΑΤΗ: Κόσμημα τῆς σκέψης (ποίημα)	126
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Γιάννης Χατζίνης (διάλεξη)	127
ΠΙΝΑΚΕΣ: Ἀνδρέας Λαδόματος	138
Κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ: Εἰς ἕκαστον ἐμπρησμένον ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν	140

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: Φρ. Βράχας: Πνευματικὴ πολιτικὴ — Κ. Χρυσάνθη: Ἐνα βιβλίον σάτιρας, Μία μικρὴ ἔκδοσις μὲ μεγάλη σημασία. — ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ — Κ. Χρυσάνθη: Ἀνοῦτ' «Εὐρυδίκη» — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Ἀ. Περγάκη «Περιτελομένηαι ὄραις», Εἰρ. Παναγιῆ—Τσουλλῆ «Ποιήματα τοῦ πολέμου», Π. Χάρη «Ἡ μεγάλη νύχτα» — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: Δρ Κ. Χρυσάνθη.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεία ΖΑΒΑΛΛΗ ΛΤΔ., Λευκωσία.

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα : ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Γ΄

ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1970

ΑΡ. 113

ΜΝΗΜΕΣ

Χαρισμένο στην Κα Μαρία Γκαφφιέρο

Οί μνήμες ξαγρυπνοῦν λυσίκομες σις Πλάτρες...
Συντροφιασμένες με τὴν ἐπίκληση τῶν ἀηδονιῶν,
με τὸν ἐνάρετο στοχασμὸ τῶν πευκῶνων,
σιμώνουν δλοπράσινες μέσα στὸ εὐωδιαστὸ κύπελλο τῆς ἐσπέρας.
Λύθησαν πειὰ οἱ ἄρμοι, τὰ καρῶθια ἔχουν σαλπάρει
μέσα σιτὴν γαληνὴ ἐγκατάλειψη τοῦ πελάγου
ποῦ ἡ σύλληψή του διαγράφεται θολὴ πέρ' ἀπὸ τὸ μειδίημα τῶν ὀριζόντων.
Μὰ δὲν ἔχουν ξεθωριάσει τὰ θήματα. Ἀντηχοῦνε ἀκόμη ἐράσμια
μέσα σις κρῦες σπηλιές, πλαῖι σις θαθειὲς ρίζες τῶν πλατάνων
δπου τὰ νερά κυλοῦν δεμένα με τὴ γῆ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ξεδιψάσει.
Κι' ἔρχονται οἱ ὄρες... με τὸ τρέμολο τῶν βασανισμένων αὐλῶν,
ἔρχονται μαστιγωμένες ἀπὸ τις πολύβουες φιεροῦγες τῶν καταιγίδων,
μέσα σιὰ ραγισμένα κύμβαλα τοῦ σιήθους
οὐ δὲ θὰ πειρώσουν ποτὲ σιτὴν ἀρπάγη τῆς Μέδουσας.
Σβύνει τὸ φέγγος πίσω ἀπὸ τὴ σταχτιά χοάνη τῶν βουνῶν,
οἱ ἀχτίνες θυθίζονται μέσα σιτὴ λιτανεία τῶν ρεμβασμῶν.
Τραγουδημένη ἀπὸ τ' ἀηδόνια, ποτισμένη ἀπὸ τὰ δάκρυα,
ἔχει ἀνθίσει μέσα σιὰ ρόδινα πέταλα τῶν παλμῶν
ἡ ἀνελέτη σαγήνη τῆς θύμησης.
Ἄ, οἱ μνήμες πῶς ξαγρυπνοῦνε δλόνηχτα σις Πλάτρες!
Ζεσιτὲς μέσ' τὴ γλυκεῖα τοῦ Ἰουλίου βραδνά,
δεμένες με τὴ ψυχὴ, ποῦ σπαρταρᾷ μήπως μείνη παντέρρημη
στὸ παγωμένο ἀκρογιάλι τῆς λήθης.
Ἄδερφή μου, τὰ θασοιλεμένα τόξα τῶν καρδιῶν μας θὰ λογίσουν ξανά:
Κατεβαίνουν οἱ μνήμες λυσίκομες τὰ σκαλιὰ τῆς ὁδύνης,
σιμίγουν τις σποινδές τους με τὴν συμφωνία τῶν στεναγμῶν,
ἄσβυστες, ποθητές, ματωμένες μνήμες...

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΤΟ ΑΠΟΤΥΧΗΜΕΝΟ ΣΥΝΟΙΚΕΣΙΟ

(Διήγημα)

Ἔτσι λοιπὸν ἔφτασε ἡ ὥρα γιὰ τὸ πλοῦσιο μοναχογιὸ νὰ γαμπρολογηθεῖ. Ὁ Παρασὸς, ποὺ εἶχε βαρεθεῖ πιά νὰ προικίζει ἀδελφές καὶ κόρες μὲ ἀρμαθὲς τούρκικες χρυσὲς λίρες, εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ κάνει τώρα κι ὁ γιὸς του πλοῦσιο γάμο. «Δώκαμε, νὰ πάρουμε»: νὰ τὸ σύνθημα τῶν τότε νοικοκυραίων. Κι ἀπάνω σὲ μιὰ προξενιά πατέρας καὶ γιὸς ξεκίνησαν γιὰ τὸ Ἀἶβαλί ἀπὸ τὸν Βουρλά τῆς Ἐρυθραίας Χερσονήσου.

Ὅταν ὁ Παντελὴς ἀντίκρουσε τὴν ὑποψήφιαν ἀρραθωνιαστικιά, χλώμιασε καὶ λιγοθύμισε. Ἄλλο περίμενε νὰ εὔρει κι ἄλλο ἔβρισκε.

—Γιέ μου, ἔλα στὰ καλά σου. Στὸ γάμο, ἄτι λογαριάζεται εἶναι ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ τιμιότητα. Κ' ἡ νοικοκυροσύνη, ὄχι ἡ ὁμορφιά. Ἄμα τὴ θλέψεις κάθε μέρα τὴ γυναίκα σου, θὰ τὴ συνηθίσεις. Τούτη δὴ εἶναι κορίτσι ἀπὸ σπίτι. Νὰ στέκεται στύλος στὸ πλάι σου καὶ νὰ σὲ στηρίζει. Κοίταξε νὰ μὴ μὲ κάνεις ρεζίλι!

Ὁ πατέρας Ραδινὸς πάτησε πόδι. Στὸς γονιοὺς τῆς κοπέλας ἐξήγησε πὼς ὁ γιὸς του εἶχε ὑποφέρει στὸ ταξίδι, τόσες ὄρες θάλασσα, τὸ μπογάζι τῆς Μυτιλήνης δὲ χωράτεε.

—Πρόσεξε καλά, γιέ μου: συνέχισε ὅταν εἶδε τὸν Παντελὴ νὰ κουνάει ἀρνητικὰ τὸ κεφάλι. Εἶχαν ἀποτραβηχτεῖ οἱ δυὸ τοὺς στὸ μπαλκόνι. Οἱ γυναῖκες στὸ κάτω σπίτι ἐτοίμαζαν τὸ δεῖπνο. Ὁ σπιτονοικοκύρης, ὁ σαπουνόβιομήχανος Μαρούσης, ἀπὸ τοὺς πρόκριτους τοῦ τόπου, εἶχε ξεπεταχτεῖ μιὰ ματιὰ ποὺ τὸν εἶχαν καλέσει θιαστικά στὸ ἐργαστάσιό του. Ὁ Παντελὴς παρακολουθοῦσε ἀπὸ ψηλά τοὺς διαβάτες στὸ δρόμο. Εἶταν χλωμὸς καὶ ξεκομμένος. Ὁ πατέρας τὸν περιεργάστηκε μιὰ, θιαστικά, τὶς φαβορίτες κάτω ἀπὸ τοὺς κροτάφους, τὸ ξανθοπὸ, φροντισμένο μουστάκι, καὶ στάθηκε στὰ κουρασμένα μάτια ποὺ τοῦ θύμισαν ἐκεῖνα τῆς μακαρίτισσας, τῆς Ἀσημίνας του. Μ' ὄλο ποὺ τρυφεράνθηκε κάπως, ἡ σιδερένια του θέ-

ληση ὑπερνίκησε τὴν πατρικὴ ἀδυναμία του:

—Δὲ θὰ μὲ ντροπιάσεις ἔτσι σὲ ξένο σπίτι, γιέ μου: φοβέρισε. —Θὲς μαθὲ νὰ σ' ἀποκληρώσω;

Κάνοντας μιὰ τελευταία προσπάθεια συμπλήρωσε, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν ἄτονη, ἀνήσυχη ματιὰ ποὺ τοῦ ἔριξε ὁ Παντελὴς.

—Ἀπόψε στὸ τραπέζι κοίταξε νὰ τῆς φερθεῖς καλά, τῆς κοπέλας. Νὰ δικαιολογηθεῖς πὼς σὲ πείραξε ἡ θάλασσα. Μιλώντας μαζί της, θὰ συνηθίσεις. Φαίνεται μυαλωμένο κορίτσι ἡ Ἐλευθερία.

—Πατέρα, νὰ χαρεῖς, μὴ μὲ πιέξεις. Θὲς νὰ δυστυχήσω; ἰκέτεε ὁ γιὸς. Καὶ χάνοντας τὴν ὑπομονή του πρόσθεσε ὑπόκωφα:

—Θὲς νὰ μὲ κάνεις νά...

Ἡ ὑπονοούμενη φοβέρα τῆς τελευταίας φράσης — ποὺ ὁ Παντελὴς δὲν τὴν ἀποτέλειωσε, καθὼς συνηθίζε σὲ τέτοιες περιστάσεις γιὰ νὰ κάνει τὸν ἀντικρυνὸ του νὰ τὰ χρειαστεῖ ἔμπρὸς στὸ δίλημμα τοῦ διφορουμένου — φαίνεται νὰ θάρηνε στίς διαθέσεις τοῦ πατέρα. Ὁ Παρασὸς ἀγαποῦσε τὸν Παντελὴ, τὸ πιὸ μικρὸ του παιδί, σὲ βαθμὸν ἀδυναμίας ποὺ μεγάλωνε μὲ τὰ χρόνια. Βλέποντάς τον σὲ τέτοια χάλια, μαλάκωσε. Μὲ μιὰς μάλιστα δοκίμασε οἶκτο, πράμα ποὺ δὲν τοῦ συνέβαινε συχνά:

—Τὶ νὰ σὲ κάνω, γιέ μου: εἶπε σηκώνοντας τοὺς ὤμους. — Ἄτός σου ξαίρεις τὸ συμφέρο σου. Συλλογίσου καὶ τὰ ξαναλέμε. Δὲ θγαίνεις ὄξω, νὰ πάρεις τὸν ἀγέρα σου; Θὰ σοῦ κάνει καλὸ.

Καὶ τὸν ἄφησε μόνο γιὰ νὰ κατεβεῖ στὸ σαλόνι, νὰ πιεῖ τὸν «κόμπο» τῆς μαστίχας του ποὺ εἶχε γανιάσει ἡ γλώσσα του. Ὁ Παντελὴς κάθισε ἐκεῖ ποὺ θρискόταν, ἀφαιρεμένος, νὰ σεργιανίζει τοὺς διαβάτες ποὺ ὀλοένα λιγόστευαν. Εἶταν ἀνάμεσα σὲ τούτους ἀστοὶ μὲ τὰ ἀψηλά, σκληρὰ κολάρα τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνα καὶ μὲ σκληρὰ καπέλα, τοὺς περίφημους μπομπέ-

δες. Κάπου ξεχώριζαν άνδρια, πρόωρα ανασερμένα απ' τις ντουλάπες, τὰ στρογγυλά ψαθάκια, οί χαλθαδόπιτες, ὅπως τὰ λέγανε κοροΐδευτικά. Γυναίκες, λιγοστές, με καπέλα πελώρια, φαρδιά, τρυπημένα με μακρυές καρφίτσες σαν σπαθιά, οί περισσότερες με τὸ κεφάλι τυλιγμένο σὲ μιαν ἐσάρπα, εἰκόνα τῶν ἰωνικῶν πολιτειῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πρὶν ἀπὸ ἐξήντα ἑβδομήντα χρόνια.

Ὁ Παντελῆς εἶχε ξεχαστεῖ παρατηρώντας με αὐξανόμενη περιέργεια τὴν κίνηση γύρω ἀπὸ μιὰ καρότσα πού εἶχε ἴσα ἴσα σταματήσει στὸ ἀντικρυνὸ σπῆτι. Δυὸ κομπές κυρίες, ἄλλη μιὰ νεότερη, καλοφορεμένη καὶ τούτη, καὶ μιὰ νταντὰ μ' ἓνα μωρὸ στὰ χέρια κατέβηκαν ἀπὸ τὸ ἀμάξι καὶ περίμεναν νὰ τοὺς ἀνοίξουν τὴν ἐξώπορτα. Στὸ ἀναμεταξύ εἶχαν μαζευτεῖ σαν ἀπὸ θαῦμα πεντέξι μικρὰ παιδιά ἐκεῖ ὀλόγυρα καὶ χάζευαν με ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, σαν νὰ μὴν εἶχαν ἰδεῖ ποτὲ ἀμάξι καὶ καπελοφορεμένες κυρίες. Ἐνα ἀμυδρὸ χαμόγελο ξεζάρωσε τὶς τεντωμένες γραμμές τοῦ προσώπου του. Τὸ μέτωπό του ἄξαφνα φωτίστηκε ἀπὸ μιαν ἰδέα. Κ' εὐθύς ἡ κατσοφιασμένη του ὄψη ζωντάνεψε. Ἄλλο δὲν περίμενε παρὰ τὴν κατάλληλη στιγμή νὰ θάλει σ' ἐνέργεια τὸ σχέδιό του.

Ἐστερα ἀπὸ τὸ δεῖπνο ξεμονάχισε τὸ κορίτσι τοῦ σπιτιοῦ στὴ σάλα, τάχα πὼς εἶταν νὰ τοῦ παίξει λίγο πιάνο τὴν ὥρα πού οἱ ἄλλοι ἀποτραβιούνταν στὸ σαλόνι τὸ συνεχόμενο με τὴν τραπεζαρία. Ἡ Ἐλευθερία τὸν ἀκολούθησε με καρδιοχτύπι, παλαίβοντας ἀνάμεσα σὲ μιαν ἀπότολη ἐλπίδα καὶ στὴν ἀμφιβολία πού εἶχε ἀφήσει μέσα της ἡ λιγοθυμία τοῦ παληκαριοῦ κιόλας στὴν πρώτη τους χτεσινὴ συνάντηση. Τὸν ἀψηλόσωμο, γλυκομίλητο κ' ἔμορφο νέο τὸν εἶχε κλείσει στὴν καρδιά της:

— Ἀγαπᾶτε τὴ μουσική; τὸν ἐρώτησε καθῶς, ἐκείνη ἐμπρὸς ἐκεῖνος ἑσπίσῳ, διευθύνονταν στὴ σάλα. — Μήπως παίζετε κ' ἐσεῖς κανένα ὄργανο;

— Δυστυχῶς ὄχι. Ἐμαθα ἐμπορικά. Καὶ γαλλικά. Πού καιρὸς γιὰ μουσική.

— Ἄ: ἔκανε ἐκείνη ἄτονα καὶ κάθισε

δισταχτικὴ στὸ πιάνο. — Θέλετε νὰ σᾶς παίξω κάτι; Ἐσεῖς δὲ μοῦ τὸ ζητήσατε τώρα δά;

— Ἄ ναι, ναι. Βέβαια: προθυμοποιήθηκε ν' ἀπαντήσει ὁ Παντελῆς, με τὸν νοῦ του πάντα προσηλωμένο στὸ σχέδιό του. Ἡ Ἐλευθερία ξεφύλλισε τὶς νότες πού βρισκόνταν στὸ ἀναλόγιο:

— Νὰ σᾶς παίξω τὴ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος τοῦ Μπετόβεν;

Τὸν κοίταξε ἐρωτηματικά, χαμογελώντας μαζεμένα, με σοβαρὴ ἀξιοπρέπεια:

— Μὰ ὄχι. Ἴσως εἶναι πολὺ βαρειά. Ἄλλωστε βαστάει πολὺ. Ἄ, τὸ ἠδῦρα. Θὰ παίξω τὸ «Θρόισμα τῆς ἀνοιχῆς» τοῦ Σίντιγκ. Αὐτὸ σίγουρα θὰ σᾶς ἀρέσει. Εἶναι εὐχάριστο. Ρέει, κυλάει σὸν τὸ ποταμάκι τοῦ θουνοῦ.

Ὁ Παντελῆς στεκόταν δίπλα της καὶ τὴν παρατηροῦσε με διακριτικὴ περιέργεια, τὴν κάπως σιμὴ καὶ μακρουλὴ μύτη, τὰ ἐλαφρὰ ἐξογκωμένα ζυγωματικά πού τῆς πλάταιναν τὸ στρογγυλὸ πρόσωπο, τὰ μάτια πού ἐξεῖχαν ἀσυνήθιστα ἀπὸ τὶς κόγχες τους κὶ ἀπὸ πάνω τους κάτι δασὰ φρύδια πού σαν νὰ φοβέριζαν. Τὸ μόνο πού ὁ Παντελῆς δὲν εἶχε ἀντίρρηση νὰ θλέπει, εἶταν ὁ πλούσιος κότσος πού ξεπετιόταν πίσω, γεροστημένος, φροντισμένος καὶ πού μ' αὐτὸν τὸ κορίτσι πάσχιζε ν' ἀποκαταστήσει κάποιαν ἰσορροπία στὶς γραμμές τοῦ κεφαλιοῦ, νὰ ἐξουδετερώσει τὸ ὀγκώδικο τοῦ προσώπου καὶ τὴν ἀγριὰδα τῶν φρυδιῶν. Τὸν κότσο τοῦτο πού ἔχει ἀρχαία ἐλληνικὰ πρότυπα τὸν πρόσεξε ἰδιαίτερα ὁ Παντελῆς, συνηθισμένος ἀπὸ τὴν Σμύρνη στὴ χτενισιὰ σχήματος τούρτας ἢ τούρκικου σαρικοῦ, τὰ μάλλια τυλιγμένα γύρω ἀπὸ τὸ μπουμπάρι καὶ τελειώνοντας σὲ κότσο ἀπὸ πάνω στὴ μέση τοῦ κεφαλιοῦ. Καθῶς ὁμως ἡ κοπέλα, πατώντας με τὰ χέρια τὰ κόκκαλα τοῦ πιάνου, γύρισε μιὰ καὶ τὸν κοίταξε γιὰ νὰ τοῦ εἰπεί: «Μὰ γιατί δὲν καθόμαστε;» κάτι τὸ στοχαστικὸ καὶ φιλότιμο στὴν ἔκφραση τοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Ἡ Ἐλευθερία Μαρούση δὲν εἶταν κουτὴ. Διαισθανόταν πὼς δὲν εἶταν τῆς ἀρεσιᾶς τοῦ ἐπισκέπτη ἀπὸ τὴν Ἐρυθραία Χερσόνησο. Ἠξαιρε καλὰ πὼς τὸ ἐξωτερικὸ της τὴν ἔκανε σὲ πολ-

λους άποκρουστική, τουλάχιστο άντιπαθητική. Καί ή συναίσθηση τούτη τήν έκανε και άποτραβίωταν όλοένα στον έαυτό της, έτοιμη κάθε στιγμή ν' άφασιωθεί στον άντρα πού, άδιαφορώντας για έξωτερικότητες, θά είχε τήν ίκανότητα ν' άναγνωρίσει τήν καλήν άνατροφή της, τόν άκέραιο, ειλικρινή και καλοπροαίρετο χαρακτήρα της, αλλά και τò άπόθεμα τής στοργής τò κρυμμένο πίσω από τις σχεδόν άσχημες γραμμές τού προσώπου.

Τò «Θρόϊσμα τής "Άνοιξης» δέν κράτησε πολύ. Εϊδικός θά είχε διαπιστώσει πώς ή ύποψήφια νύφη άπό πρόθεση άργοπορούσε κάπως τò χρόνο. Μόνο και μόνο για νά τεντώσει τήν ώρα, νά τή μακρήνει, σάν νά μάντευε, νά φοβόταν τή σιωπή και τò κενό πού θ' άκολουθούσε. 'Η νεροσυρμή τού βουνοϋ ως τόσο ήρθε ή στιγμή πού στέρεψε. "Ο,τι είχε νά κελαρύσει, είχε εύρει τò δρόμο του στη λίμνη τής σιωπής. 'Η 'Ελευθερία έκλεισε, με τόν άέρα πού δίνει στο μουσικό τò πάθος τού μέλους, τή νότα κ' έμεινε κειδά καθισμένη, με τὰ χέρια άκουμπισμένα άπάνω στα γόνατά της και τὰ μάτια χαμηλωμένα στα κόκκαλα τού πιάνου. Μια άβεβαιότητα πού γινόταν άγωνία μάκραινε τις στιγμές, τις τέντωνε σε βαθμό άνυπόφορο για τò άδικημένο, άισθαντικό κορίτσι. Με μιὰς άπότομα, μη θαστώντας πιά, τήν δψη της στον νέο πού στεκόταν δίπλα της:

—Δέ λέτε τίποτα, κύριε Ραδινέ; πρόφερε σιγαλόφωνα, σχεδόν, με ύφος καρτερικά ύπομονετικό, θλιμμένο. —Σας άρεσε τò κομμάτι πού σας έπαιξά; Ξαίρετε, τò άγαπᾶ ιδιαίτερα ό πατέρας. "Ολο με φωνάζει και τού τò παίζω. Τò έχω μαθημένο πιά άπ' έξω.

'Η φωνή της είταν θερμή και συμπαθητική, σε βαθμό νά τού κάνει, αϋτουνοϋ πού μόνο τόν έαυτό του συλλογιζόταν εκείνη τήν ώρα, έντύπωση άγγίζοντάς του, έτσι άπ' έξω μόνο τὰ φυλλοκάρδια.

—Μά νά μη νομίζετε πώς γι' αϋτό τò προτίμησα τάχα για πιό εύκολο. Μπορείτε νά διαλέξετε ό,τι άλλο θέλετε άπό τούτες έδῶ τις νότες. Είμαι πρόθυμη νά συμμορφωθῶ με τήν έπιθυμία σας. Καί χαμογέλασε, τώρα λιγότερο μελαγχολικά. 'Ο

τρόπος όμως πού έστριβε τò μαντήλι της μέσα στο δεξιό χέρι — τò είχε άνασύρει πίσω άπό τò μπουστο της — πρόδιδε τήν έσωτερική ταραχή της πού πάσχιζε νά τήν ξελογιάσει με λόγια.

'Ο Παντελής τρυφεράνθηκε, πράμα πού σπάνια τού τύχαινε, πιότερο όμως θά τρυφεράνθηκε με τόν έαυτό του. Καί τόν λυπόταν τόν έαυτό του γιατί ό πατέρας καλά και σώνει νά θέλει νά τόν παντρεύει με γυναίκα πού δέν τού άρεσε. 'Ως τόσο διαισθάνθηκε πώς είχε ξρθει ή ώρα νά βάλει σ' ένέργεια τò σχέδιό του. Πάτησε τò τσιγάρο του στο γιαπωνέζικο τασάκι — αϋτό τò πρόσεξε γιατί είταν νοικοκύρης — άπάνω στην κονσόλα πίσω του και κοίταξε γοργά γοργά τήν δψη του μέσα στον αύγουλωτό καθρέφτη πού κρεμόταν άπάνω από τò μεγάλο κινέζικο θάζο. Τή στιγμή εκείνη έμπαινε στο δωμάτιο ή ύπηρέτρια κρατώντας ένα δίσκο, κουμπωμένη με άψηλό κολάρο και ντυμένη κάτασπρη ποδιά πού τής κατέβαινε ως τόν άστράγαλο. Τò λικέρι πού τού πρόσφερε τού ήρθε στην ώρα.

—Είς ύγειάν, είπε και κατέβασε όλόκληρο τò περιεχόμενο τού ποτηριου.

'Η 'Ελευθερία μόλις άγγισσε με τὰ χείλη τò δικό της. 'Εκείνος άκολουθήσε με τò βλέμμα τήν κοπέλα πού ξανάθγαινε και πάσχιζε νά κάνει κουράγιο.

—Δεσποινίς Μαρούση, έχετε καλή καρδιά, τò βλέπω. Τότε θά με καταλάβετε. Δέν ξέρω πώς νά σας τò εξηγήσω, ψέλλισε και κόμπιασε για νά ξεροθήξει. Μικρό μέρος τού λικεριου τò είχε καταπιεί στραβά και κοντυλιάστηκε.

Κύμα χλωμάδας παρέχυσε τὰ μάγουλα και τò μέτωπο τού κοριτσιου. 'Ως τόσο πήρε βαθειά τήν άνάσα της, σούρωσε τὰ φρύδια και με τò βλέμμα γυρισμένο στα κόκκαλα τού πιάνου είπε σταθερά:

—Τι θέλετε νά πείτε; Μιλήσετε ελεύθερα. Είμαστε μονάχοι. Τò ύφος της μαρτυρούσε παρμένη άπόφαση. Τώρα χαμογελούσε καρτερικά. Μην άντέχοντας άλλο, ό Παντελής γονάτισε εμπρός της.

—Σας παρακαλῶ, δεσποινίς 'Ελευθερία. 'Αφίσετε με ελεύθερο. Μοϋρχεται δύσκολο... πώς νά σας τò εξηγήσω... Δέν μπο-

ρῶ. Δὲν θέλω νά...

Τὸ πικρὸ χαμόγελο δὲν εἶχε ἀποτραθηχθεὶ ἀπὸ τὴν ὄψη τῆς. Γύρισε σὰν ἠλεκτριμένη, ὑπακούοντας ποιὸς ξαίρει σὲ ποιὰ παρόρμηση ἢ ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ, πρὸς τὸ παληκάρι, κοίταξε γοργά, θλιμμένη, τὰ ἐκφραστικὰ, ἀνοιχτὰ καστανὰ μάτια, τὸ ξανθὸ, φροντισμένο μουστάκι τοῦ νέου ποῦ εὐώδιαζε κοσμητικὴ κρέμα. Καὶ ξανακάρφωσε τὰ μάτια στὸ πιάνο. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶταν ὁ πρῶτος ποῦ τῆς ἔδινε τὴ χυλόπιττα. Καὶ ἀντὶ νὰ συλλογιστεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ τὴ μοῖρα τῆς ἄσκημης, ἔνοιωσε λύπηση γιὰ τὸν Παντελή. Μπορεῖ καὶ γιὰ τοῦτο, γιὰ ν' ἀντιδράσει στὸ ξαφνικὸ, ἀντιφατικὸ συναίσθημα, πάτησε μιὰ δυὸ τὰ δάκτυλά τῆς πᾶνω στὰ κόκκαλα τοῦ πιάνου, κάτι ἀνάμεσα ἀρχὴ κλίμακας καὶ παρῶφω σκούξιμο.

—Σηκωθεῖτε, κύριε Ραδινέ. Νὰ μὴν ἔρθει ξαφνικὰ κανένας καὶ σὰς δεῖ σ' αὐτὴ τὴ στάση. Δὲν εἶναι δὰ θάνατος, πρόφερε σταθερὰ, μὲ λίγη ἀνεπαίσθητη, ἀθέλητη εἰρωνεία στὴ φωνὴ τῆς.

Ἐκεῖνος ἀναθάρρησε καὶ νοιώθοντας τὸ κωμικὸ τοῦ φερσίματός του σηκώθηκε γρήγορα στὰ πόδια του.

—Μπορεῖτε νὰ προφασιστεῖτε στὸν πατέρα σας πῶς δὲ μὲ.... Κόμπιασε σταμάτησε, καὶ τὴν ἀτένισε δισταχτικός.

—...πῶς δὲ μὲ θέλετε γιὰ ἄντρα σας, ἀπόσωσε τὴ φράση του.

—Ὅπως θέλετε. Μὴ στενοχωριέστε, ἔκανε ἡ Ἐλευθερία κουνώντας ἐλαφρὰ τὸ κεφάλι καὶ μισοκλείνοντας τὰ μάτια.

Πατέρας καὶ γιὸς ξαναγύρισαν ἄπραχτοι στὸν τόπο τους, στὸ ἀρχοντικό, στὰ χτήματα, στὴ μεγάλη τους ἐπιχείρηση. Ὁ Παντελὴς ἀποσιώπησε τοῦ πατέρα του ὅτι εἶχε διαδραματισθεῖ τὸ τελευταῖο θράδου μέσα στὴ σάλα τοῦ Μαρούσης ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ τὴν κοπέλα. Ὁ Μαρούσης ἀποχαιρετώντας τὸν Παρασὸ στὸ Ἄϊβαλί τοῦ εἶπε: «Στὸ καλὸ. Καλὸ ταξίδι. Θὰ ἀλληλογραφήσωμε». Πραγματικὰ ὕστερα ἀπὸ πέντε ἡμέρες ὁ γενάρχης ἔλαθε γράμμα ἀπὸ τὸ Ἄϊβαλί. Δίχως καθόλου νὰ θιαστεῖ φόρεσε τὰ χρυσὰ ματογυάλια του καὶ διάβασε:

Κυδωνία, τῆ 4 Μαΐου 1894

Ἀξιότιμε Κύριε Ραδινέ,

Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποῖαν μᾶς ἐκάματε ὡς καὶ διὰ τὴν εὐχαρίστησιν ποῦ μᾶς ἐδώσατε νὰ σὰς φιλοξενήσωμεν εἰς τὴν οἰκίαν μας, σὰς καὶ τὸν συμπαθητικὸν υἱὸν σας. Σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσίν μου σὰς γράφω διὰ νὰ σὰς ἀνακοινώσω τὴν ἀπόφασιν τῆς κόρης μας Ἐλευθερίας. Ἀπὸ ὅσα μᾶς εἶπε, συνηγάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι μετέβαλε γνώμην καὶ προτιμᾷ νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀπόφασιν περὶ γάμου δι' εὐθετότερον χρόνον. Πρὸς τὸ παρὸν προτίθεται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν σπουδὴν τῆς μουσικῆς ἢ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ πάθος τῆς. Ἐχει εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο σχέδια μὲ τὰ ὅποια ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐπιχειρήσεων δυσκόλως κατορθώνομεν νὰ ἐξοικειωθῶμεν. Οὐχ ἦτον ὅμως ὡς στοργικὸι γονεῖς ὀφείλομεν κατὰ τὸ δυνατόν νὰ τὰ σεβασθῶμεν δεικνύοντες κατανόησιν.

Τὰς προσήσεις μου καθὼς καὶ ἐκεῖνας τῆς οἰκογενείας μου διαβιβάζετε, παρακαλῶ, εἰς τὸν ἀξιότιμον υἱὸν σας.

Σὰς χαιρετῶ φιλικώτατα
Ἡλίας Μαρούσης

—Τὶ γράφει ὁ Μαρούσης, πατέρα;

—Χαμ χουμ σορολόπ. Νά, διάβασε.

—Τὶ λέει δηλαδὴ; ἐπίμεινε ἀνυπόμονος ὁ Παντελὴς.

—Δὲ σὲ θέ, νά! Καὶ ἐγχειρίζοντας τὸ γράμμα στὸν γιὸ του γύρισε τὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σὰ νὰ δήλωνε πῶς δὲν ἤθελε πιά νὰ πάρει νὰ δώσει μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Ἀϊβαλιοῦ. Μὲ τὴν πολυσήμαντη τούτη χειρονομία, πὲς ἀπὸ περηφάνεια πὲς ἀπὸ περίσκεψη, εἶχε κιόλας ἀποδελτιώσει τὴν ὑπόθεση στὸ ἀρχεῖο του.

—Αὐτὸ θὰ τοῦ τὸ ὑπαγόρευε ἡ κόρη του, εἶπε ἀπὸ μέσα του ὁ Παντελὴς μὲ πονηρὰ, εὐχαριστημένο χαμόγελο. —Καλὰ ποῦ μοῦ κατέθηκε ἡ ἰδέα τοῦ πιάνου ἐκεῖνο τὸ θράδου. Αὐτὴ ἔδωσε τοῦ κοριτσιοῦ ἕνα εὐκόλο ἐπιχειρήμα γιὰ νὰ ἀποσκεπάσει τὴν ὑποχώρησιν καὶ νὰ σώσει τὰ προσχήματα.

Ἔτσι βγήκε λάδι καὶ ἀσπροπρόσωπος

ἀντίκρυ σὸν πατέρα του. Μ' ὄλο πού δὲν κατάφερε νὰ ἐξηγήσει τίς συναρτήσεις, ὁ γέρο Παρασὸς προτίμησε, καθὼς φαίνεται ν' ἀφήσει τὴν ὑπόθεση στὸ μισόφωτό της, μὴν ἐπιθυμῶντας, σὰν πραγματιστής που εἶταν, νὰ δημιουργήσει, ἂν ἐπίμενε νὰ ἐξιχνιάσει τὰ παρασκήνια, ἀντιδικία πρὸς τὸ γιό του. Θὰ εἶταν ἀνώφελη καὶ θὰ ἐπιδρούσε ὄχι εὐνοϊκὰ στὴ σύμπραξη τῶν δυὸ στυλοβατῶν τῆς ραδιναϊκῆς ἐπιχειρήσεως.

Τὸ περιστατικὸ τοῦ Ἀϊθάλιοῦ στάθηκε ἡ πρώτη διπλωματικὴ ἐπιτυχία τοῦ Παντελή. Στὸν κατοπινὸ του βίο ἔμελλε ν' ἀναπτύξει τὸ διπλωματικὸ του ταλέντο σὲ

βαθμὸ δεξιότητις. Συχνὰ ἐκμυστηρεύονταν ἀργότερα στοὺς γιούς του:

— "Ἡμαθα τὴ διπλωματία ἀπὸ τὸ συγχρωτισμὸ μου μὲ τοὺς Τούρκους. Νὰ σωπαίνω ἅμα πρέπει καὶ νὰ λέω τὴ σκέψη μου μόνο ἅμα δὲ γίνεται ἄλλιως. Μὰ καὶ οἱ Τούρκοι ἀπ' τοὺς Βυζαντινοὺς θὰ μάθανε, φαίνεται, τὴ διπλωματικότητα.

Διπλωματία εἶταν καὶ γιὰ τὸν Παντελὴ Ραδινὸ ἡ στάση τοῦ Πιλάτου νὰ «νίπτει τὰς χεῖρας» του. Συχνὰ ὁ ἴδιος τὴν υἱοθετοῦσε καὶ τὸν ἔβγαζε ἀπὸ ἀδιέξοδο.

ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ

Σ Ε Κ Λ Α Ι Ω

Σὲ κλαίω: Ὅπως γέρνεις μαδημένο κρίνο—
ξένο κρίνο
ἂν μποροῦσες νὰ φανταστῆς τὸ πραγματικὸ
μου πρόσωπο
ἄθραυστο μὲς τῇ ροῇ, μὲς τῇ ροῇ, τῇ ροῇ
τῶν πού ὄρισες πραγμάτων
ἂν ἤξερες τῇ ἀπρῶτῃ καὶ τὴν ἔλξη τῶν ἐξί
χρωμάτων, τῶν γεγονότων ἂν ἤξερες
τὴ λάβα

ἀγαπῶ αὐτὸ τὸ χρεωκοπημένο σπίτι
τὰ δυὸ πόδια, τὰ δυὸ χέρια,
περπατοῦν χωρὶς νὰ πατοῦν
κρατοῦν δίχως δάκτυλα
—δικά σου (δικά σου; Χά!)
* * *

Στ' ἅγια τῶν ἁγίων, κοντὰ σ' ἓνα κάρβουνο
πού ποτὲ του δὲν ἄναψε,
στ' ἅγια τῶν ἁγίων ἓνας κόσμος πού
θάπρεπεν ἴσως
τοῖς κυσίβ. Κι ἀνάμεσα σὲ δυὸ σκέλη
γυναίκεια,
θεὲ τοῦ χόρτου
μαραίνεσαι.

Γριά, δῶσε μου μιὰ διάθεση σεληνιασμοῦ
τοῦ τέλους ἔστω.

Ἀγαπῶ αὐτὸ τὸ χαμένο
ποιὸ (ποιό; Ποιό!)

—σὲ συνοδεύω

κι ἡ καρδιά σου

μαύρη σὰν κοράκου φτερό σαλπάρει μὰ δὲν—
— γιὰτι — δὲν χάνεται.

* * *

Γειά σου — κι ἂς μὴ σ' ἀκολουθαγε ποτὲ —
αὐτὴ ἡ θάλασσα δὲ θὰ σὲ καταπιῇ σὲ καμιὰ
περίπτωση, σὲ χρόνο κανένα
εἶναι δική μου ἡ θάλασσα, εἶμαι ἡ θάλασσα,
σ' ἀπορίκνω

τώρα πιά σὲ λιμάνι, τώρα πιά σ' ἀκρογυάλι
τώρα
σ' ὤκεανὸ μακρυνὸ βορὰ τῶν κυμάτων
βορὰ τῶν ρευμάτων
αὐτὴ ἡ διάθεση τῆς θάλασσας πού ἐγὼ ὀρίζω
σοῦ φεύγει
μοῦ μένει
— γειά σου.

ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΟΥΛΛΗ

Καϊμακλί, 1968

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Τούτη ή επανάληψη
 τούτη ή επανάληψη
 κάθε πρωί, ή ίδια κίνηση
 κάθε πρωί ό γαλανός ουρανός κι ό ήλιος
 κάθε πρωί τὰ φῶτα τῆς τροχαίας,
 τὸ τρέξιμο νὰ προλάβῃς τίς ὁχτῶ,
 κάθε πρωί τὰ λεωφορεία ἀπ' τὰ χωριά γεμάτα,
 οἱ μαθητὲς μὲ τίς τσάντες στὸ χέρι
 οἱ νοικοκυρὲς στὸ μπακάλι,
 ὁ στρατιώτης στὸ φυλάκιο τῆς Ἐρμού,
 στὸν τοῖχο μὲ κόκκινα γραμμῶματα:
 «Στίς 17.7.69 ή απόλυση»
 — ὄνειρο μακρινὸ κάποτε γιὰ κάποιον

κι ὅμως τώρα μιὰ μακρινή πραγματικότητα,
 ποὺ τάχα τὸ καλύτερο;... —
 Κάθε πρωί τὰ στέφανα ἀκουμπισμένα
 στὸν τοῖχο,
 πὰ λουλούδια νὰ περιμένουν και νὰ εὐχωνται
 τὴν πελατεία τους
 — κάποιον φέρετρο —
 ή πόρτα τοῦ σχολείου νά, φάνηκε.
 Κάθε πρωί τούτη ή επανάληψη,
 ή ζωή, μιὰ επανάληψη,
 πῶς τὴ βαριέμαι και πῶς τὴν ἀγαπῶ Θεέ μου,
 τὴν επανάληψη!

ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΛΗΔΡΑΣ, ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Συνοστισμός. Κλάξον. Σπρώξιμο.
 Φῶτα π' ἀναβοσβήνουν στὰ ψεύτικα δένδρα.
 (Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει φόβος βομβαρδισμού.
 Ἐνάψιτ' ἐλεύθερα τὰ φῶτα).
 Βραδυνὲς γαλιστερὲς τουαλέτες.
 Ἐκατοντάδες γυναικεία μάτια καρφωμένα
 πότε σ' αὐτές, πότε στίς τιμές.
 (Αὐτὰ τὰ μάτια βλέπεις δὲν ἀντίκρυσαν
 καννίζοντα ἐρεΐπια, αὐτὰ τὰ δάχτυλα
 ποὺ δείχνουν τὴν προτίμησή τους
 δὲν σφίχτηκαν γύρω ἀπ' τὸ φτυάρι ή τὸ στέν).
 —«Αὐτὸ τὸ Christmas cake μού φαίνεται
 μικρό,
 πᾶμε στὸ παρακάτω ζαχαροπλαστεῖο».
 (Τὰ παιδιά τῆς Μπιάφρα θ' ἄρπαζαν λαίμαργα

και τὸ σκληρὸ κομμάτι ψωμί ποὺ ή
 ἀπατητικὴ κυρία
 εἶχε πετάξει τὸ πρωί. Μὰ ἄς εἶναι
 ή Μπιάφρα εἶναι τόσο μακρυνά).
 —«Ποὺ παιγνίδι σ' ἀρέσει χρυσό μου
 νὰ στὸ φέρη ὁ Ἐως Βασίλης; Τοῦτο
 τ' αὐτοκινητάκι
 ή ἐκεῖνο τὸ μεγάλο ὄπλο;»
 (Περιττὴ ἐρώτηση γιὰ τὰ παιδιά τοῦ Βιετνάμ
 γιὰ τὰ παιδιά τῆς Παλαιστίνης.
 Τ' ὄπλο καθημερινὸς τους σύντροφος, παιγνίδι,
 ζωή και θάνατος).
 Καὶ σπρώχνουμε και προχωροῦμε
 και γυρίζουμε στὸ ζεστὸ εὐτυχημένο μας σπίτι.
 Τὸ Μάι Λάι βλέπεις εἶναι τόσο μακρυνά.

ILLUSION

Μιὰ illusion, μιὰ φαντασία
 ἔτσι ὅπως μὲς ἀπ' τὴ λεπτὴ ἄσπρη κουρτίνα
 παιγνιδίζει τὸ φῶς τοῦ φθινοπωριάτικου
 δειλινοῦ,
 ἔτσι ὅπως σπινθηρίζουν χίλια δυὸ ἀστράμα
 τοῦ μεσημεριάτικου ἡλίου τὸν Αὐγουστο,
 καθὼς μισοκλείνεις τὰ μάτια μὲς τὴν ἀγκαλιά

τοῦ νεροῦ.
 ἔτσι, τέτοια εἶν' ή ζωή μας.
 Ἐγαπῶ τὸ φῶς μὲς ἀπὸ τούτη τὴν κουρτίνα,
 ἀγαπῶ πὸν ἡλιο μὲς ἀπ' τὸ διάφανο νερό,
 ἀγαπῶ τὴ ζωή μὲς ἀπὸ τούτη τὴν
 ὄνειροφαντασία.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΚΟΥΡΕΛΙΑΣΜΑ

(Διήγημα)

Έβανα πολύ γούστο τὸ Μιχάλη ἀπὸ τότε ποῦρε ἀπὸ κάποιο Ἑλληνικὸ τῆς ἐπαρχίας, γιὰ νὰ κἀνὴ τὴν ἐγγραφὴ του στὸ Λύκειο τῆς πρωτεύουσας. Ἦταν ἓνα συμπαθητικὸ μελαχροινὸ ἀγόρι μὲ σγουρὲς ἀσυγῦριστες μπουκλές στὸ κεφάλι καὶ πρῶμο χνουδι στὸ ἀπανάχειλο φοροῦσε ἓνα κοντὸ παντελονάκι ἀπὸ φτενὸ γυναικίειο ἀλατζὰ ποῦ σπιτικοῦ ἀργαλειοῦ κ' ἓνα πουκάμισο, μᾶλλον μισὸ πουκάμισο, ἀπ' τὸ ἴδιο ὕφασμα. Μιλοῦσε πάντα μὲ μισοφαγωμένα λόγια, ποῦ ἀπὸ ντροπαλοσύνη τᾶβγαζε τόσο γρήγορα καὶ κοφτὰ ἀπ' τὸ στόμα του, ἔτσι ποῦ ὅποιος δὲ γνώριζε τὸ παιδί θὰ τοῦ καταλόγιζε ἀναίδεια. Ἄν τὸ ρωτοῦσες, λογουχάρη, «γιατί, παιδάκι μου, τρῶς στὸ δρόμο σὰν περπατᾶς;» θὰ σοῦ ἀποκρινόταν «γιατί ἔτσι κάνομε στὸ χωριὸ μας», χωρὶς αὐτὸ νὰ σήμαινε πὼς σκοπὸς του ἦταν νὰ συνεχίσῃ νὰ κἀνὴ τὸ ἴδιο μονάχα νὰ δικαιολογηθῆ ἤθελε· τὰ «λυτᾶμαι» κ' οἱ συγγῶμες ἦταν κάτι τὸ ἐντελῶς ἄγνωστο γιὰ τὸ ἀπλοικὸ χωριατόπουλο.

Πολλὲς φορές, σὰν δὲν εἶχα δουλειὰ κ' ἔβλεπα καὶ τὸ Μιχάλη νὰ περιδιαβάξῃ στὴν αὐλὴ περιμένοντας τὸ λειωφορεῖο, τὸν φώναζα στὸ γραφεῖο μου καὶ τὸν κουνβένιαζα πολλὴ ὥρα, γιὰ νὰ τὸν κάνω νὰ ξεθαρρέψῃ κ' ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς σὲ λίγο πῆρε τόσο θάρρος, ποῦ κάθε τι ποῦ συνέβαινε στὸν ἴδιο ἢ στὴν οἰκογένειά του μοῦ τὸ ξεμυστηρευόταν, ὅσο σοβαρὸ ἢ μυστικὸ κι ἂν ἦταν.

Τὸ χωριὸ τοῦ Μιχάλη ἦταν ξαπλωμένο στὸ Μορφιτικὸ κάμπο, μὲ τὰ ἰδρωμένα του ἀσκέλια ἀνοιχτὰ στὴ θαλασσινὴ ἀῖρα, ποῦπαιρνε σάλτο ἀπ' τὸν κόλλο ὡς μέσα στὴ ρεματιά χαϊδολογοῦσε τὶς κορφὲς τῶν δεντριῶν καὶ σκαρφάλωνε στὴν πίσω πλαγιά, ποῦ τρυγοῦσε τὶς χάρες τῆς ὡς στ' ἀπόγιομα, ποῦ, ὕστερ' ἀπάνω σὴντομο καυγαδάκι, θάδινε τὴ θέση τῆς στὸ βουνήσιο ἀγέρι.

Ἄνθρωποι καὶ ζῶα δούλευαν σκληρὰ δωπέρα, ὀργώνοντας τὴν παχειὰ γῆς τοῦ παινοῦ μοναστηριοῦ ἢ σκάβοντας στὸ παρακάτω μεταλλεῖο γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί βουτηγμένο στὴν ἀρμύρα. Ἄφεντάδες στὸ χωριὸ δὲν εὑρισκόμενα κολλήγους κ' ἐργάτες κ' ἐνοῦς ἐργάτη γιῶς, ποῦξε καταφέρει μὲ τὸν καιρὸ νὰ γίνῃ

μικροεπστάτης στὸ μεταλλεῖο, ἦταν κι ὁ Μιχάλης. Ὅμως, τί προσαρμοστικότητα εἶχε τὸ ἀφορεσμένο! ποῦ νὰ δεχτῆ νὰ ξαναφορήσῃ ἀλατζὰ τώρα πὰ καὶ ποῦ νὰ παρουσιαστῆ χωρὶς νὰ λαδώσῃ τὶς μπουκλίτσες του ὅσπου νὰ τὶς κἀνὴ νὰ πειθαρχήσουν καὶ νὰ μείνουν ἐκεῖ ποῦ τὶς ἤθελε! Καὶ πὼς τοῦ κακοφαινόταν καὶ μάζεσε τὰ φρούδια σὰν γελοῦσα μὲ τὸ ἐπίμονο κάμωμά του νὰ σιάχνῃ διαρκῶς τὴν κόχη τοῦ παντελονιοῦ του!

Σιγὰ σιγὰ ὁ Μιχάλης εἶχε ἐξελιχθῆ σ' ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ κομψὰ παιδιὰ τοῦ σχολεῖοῦ· ἔτσι ποῦ, βλέποντας κανέναν αὐτὸ τὸ ἐπίμονο τουαλετάρισμα, θᾶλεγε πὼς ἄρχισε μέσα του νὰ κραυγάζῃ ἔντονα ἢ φωνὴ τῆς ἐφηβείας· κι ὅμως, ποτὲ δὲν τᾶχε πάρει ἀπάνω του καὶ ποτὲ δὲν ἔδωσε ἀφορμές, ἀπ' ἐκεῖνες ποῦναι φυσικὸ νὰ δίνουν τὰ παιδιὰ στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία. Τὰ κορίτσια τὸν κνηγοῦσαν ἀντὶ νὰ τὰ κνηγᾶ καὶ τοῦστελλαν ραβασάκια, ποῦ τᾶσκιζε μὸλις τοὺς ἔριχνε μὰ ματιά, καὶ κάποτε μοῦ κατάγγειλε μὰ μαθήτρια ποῦ «τὸν ἐνοχλοῦσε». Μιὰ ὁμορφὴ νεαρὴ καθηγήτρια, ποῦ ὅλα τ' ἀγόρια παλάβωναν νὰ τὴν κοιτάξουν κ' ἐπέμεναν νὰ τῆς σκίζουνε τὰ ρούχα μὲ τὶς σουβλερὲς ματιές τους καὶ νὰ τὴ γυμνώνουν μὲ τὴ φαντασία τους, φτάνοντας θεληματικὰ ἢ ἄθελα σὲ ἀκατανόμαστες ἐκδηλώσεις αὐτοηδονισμοῦ, τὸ Μιχάλη τὸν ἄφηνε τελείως ἀδιάφορο, πρῶμα ποῦ, ὅπως καταλάβαινα, ἔθιγε στὰ καιρία τὴν αὐταρέσκεια τοῦ ὁμορφου θηλυκοῦ διαβόλου, ποῦ γι' αὐτὸ ποτὲ δὲ βαθμολόγησε τὸ «περήφανο» ἀγόρι πὸ ψηλὰ ἀπ' ὅσο ἴσα ἴσα θὰ ποῦ ἐπέτρεπε νὰ περνᾶ. Τόση ἦταν ἡ ἀδιαφορία τοῦ Μιχάλη γιὰ τὸ θῆλυ, ποῦ μ' ἔκανε νὰ ὑποθέσω πὼς βρισκόμουνα μπροστὰ σὲ μιὰ σοβαρὴ περίπτωση ἀναφροδισίας, καὶ τοὺς φόβους μου δὲν παράλειπα νὰ ἐκθέσω στὸν πατέρα του σὰν εἶχα μὲ κάποτε μιὰν ἰδιαίτερη συνομιλία. Ἐῶταν πολλὸ θλιβερό, εἶχα προσθέσει, ἂν δὲν τὸν παρακολουθοῦσε συστηματικὰ καὶ δὲ φρόντιζε γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ. Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ κατάσταση δὲν ἦταν ὅπως τὴ φανταζόμουνα. Πολλὸ γρήγορα τὰ πράγματα ἤρθαν νὰ διαλύσουν τοὺς φόβους μου, δημιουργώντας ὅμως ἄλλους, ὄχι μικρότερους.

Εαφνικά είχα χάσει τὸ Μιχάλη· οὔτε στὸ σχολεῖο παρουσιαζόταν, οὔτε κανένας ἴξαιρε νὰ μοῦ πῆ τί εἶχε γίνει, ἢ, κι ἂν ξαίρανε δὲν θέλανε νὰ μοῦ τὸ ποῦνε. Σ' ἓνα γράμμα ὑπερρεσιακὸ δὲν εἶχα ἀπάντηση ἀπ' τὸν πατέρα του, κ' ἡ μάνα του, πού τὴν ἀπάντησα κάποια μέρα τυχαῖα στὴν ἀγορά, μοῦπε πὼς τὸν εἶχαν ἀποτραβήξει ἀπ' τὸ σχολεῖο γιὰ νὰ τὸν βάλουνε εἰς δουλειά γιὰτὶ βρίζονταν σὲ οἰκονομικὲς δυσκολίες. Ἦταν, βέβαια, πιθανὸ αὐτὸ, γιὰτὶ ἡ τελευταία κρίση πού περνοῦσε τὸ νησι ἔγινε ἀφορμὴ πολλὰ παιδιὰ νὰ διακόψουνε τὴ φοίτησή τους, μὲ ἀπ' τὰ μασημένα λόγια τῆς φανόταν ἕως κάτι μοῦγκρυβε, πού δὲν κατάφερα μὲ τίς ἐρωτήσεις μου νὰ ξεκαθαρίσω.

Μέσα στὶς τόσες σχολικὲς δουλειὲς εἶχα ξεχάσει πιὰ τὸ Μιχάλη, ὅταν κάποιο Κυριακάτικο μεσημέρι πού πῆγα στὸ σχολεῖο ν' ἀποτελειώσω κάποια ἐπείγουσα ἐργασία, τὸν βρήκα νὰ κάθεται στὰ σκαλιὰ τῆς εἰσόδου μὲ τὸ πρόσωπο κρυμμένο στὶς ἀπαλάμες. Σηκώθηκε μόλις μὲ πρόσεξε, ἐξακολουθώντας νὰ σκύβῃ τὸ κεφάλι, μὲ πρόλαβα νὰ δῶ πὼς τὰ μάτια του ἦταν κόκκινα φανόταν νάχε κλάψει πολύ. Τὸν ρώτηξα πὼς βρέθηκε κειπέρα, μὰ ἄντι ν' ἀποκριθῆ ἀρχισε πάλι νὰ κλαίῃ. Τὸν πῆρα ἀπ' τὸ χέρι καὶ τὸν τραβήξα στὸ γραφεῖο μου. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα σὲ λυγμοὺς καὶ ἀναφυλητά, μοῦ ἄνοιξε τὴν καρδιά του.

Στὸ χωριὸ του γινότανε γάμος, πού σήμαινε παλλαϊκὴ γιορτὴ· στὰ μικρὰ χωριουδάκια δὲν εἶναι συχνὲς οἱ εὐκαιρίες γιὰ γλέντια, κι ὅλα εἶναι ψόφια ἂν δὲν συμβῆ νὰ διακόψῃ τὴ βουθὴ μονοτονία τῆς καθημερινῆς ζωῆς κανένα θρησκευτικὸ πανηγύρι ἢ κανένα «στεφάνωμα»· καὶ μὰ πού τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ τοῦ Μιχάλη εἶχε περάσει, ὁ μοναδικὸς γάμος ποῦγινε τὴ χρονιά ἐκεῖνη ἦταν γιὰ τὸς πωραγισμένους δουλευτάδες του σωστὸ κοσμοϊστορικὸ γεγονός. Νὰ βωλοκοπᾶς καὶ νὰ δργώνῃς ἐννιά μῆνες τὸ χρόνο ἢ νὰ παρασταίνῃς τὸν τυφλοπόντικα κάτω στὶς μίνες δίνοντας τὴ λάμψη πῶν ματιῶν σου γιὰ ν' ἀνταγγίση τὸ μέταλλο πού θὰ γιομίση χρυσάφι τίς ἀμερικάνικες τζέπες, χωρὶς νὰ χαίρεσαι πού καὶ τότε μὰ σταλιὰ γλύκα ἀπ' τὴ ζωὴ, εἶναι μαρτύριο, εἶναι θάνατος· τραγουδᾶνε συχνὰ οἱ χωριάτες

θέλ' ἡ ζωὴ τίς ἔννοιες τῆς
θέλει καὶ τίς χαρὲς τῆς

τὴν ὥρα πού ἰδρωκοποῦνε σκυφτοὶ στὴ δουλειὰ καὶ περιμένουν πὼς καὶ πὼς αὐτὲς τίς χαρὲς, πού δὲν εἶναι δὰ καὶ μπόλικες. Γιαυτὸ καὶ τώρα κανένας δὲ λείπει ἀπ' τὸ γάμο.

Ὁ δεκαεφτάχρονος μαθητάκος, πού παρακολουθοῦσε ἀπὸ μὴν ἄκρη τὰ ζευγάρια πού χόρευαν εἶχε καρφώσει, ὄρες ὄρες, τὴ ματιὰ του στὴ μελαχροινὴ πρωτευουσιάνα, πού καθόταν λίγο παραπέρα. Δίστασε πολὺ ἂν ἔπρεπε νὰ τῆς ζητήσῃ ἓνα χορὸ, μὲ ἡ ἐφηβικὴ ἀποκοιτιὰ νίκησε στὸ τέλος τὴ δειλία του.

Ἦτανε πολὺ ὁμορφὴ ἡ Λίλη, μ' ἓνα προσώπακι λεπτὸ καὶ δροσερὸ, πού, καθὼς εἶχε ἀναψοπυρῶσει ἀπ' τὸ χορὸ, ἔμοιαζε ρῶδι κόκκινο ἔτοιμο νὰ σκάση, ἐνῶ τὰ δυὸ σπαργωτὰ στήθια, πού σφάδαζαν κάτω ἀπ' τὸ ἀραχνένιο μπλουζάκι, γαργαλοῦσαν βασιανιστικὰ τὰ δασὰ στέρνα τοῦ ἔφηβου, ὅπως σφιγγόταν ἀπάνω του ὀλοένα καὶ πιότερο.

Σὰν τέλειπε ὁ χορὸς, ὁ Μιχάλης στάθηκε λίγες στιγμὲς καὶ κοίταξε τὴ Λίλη σὰν κάτι πού γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπε στὴ ζωὴ του. Ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγῃ ἓνας στεναγμὸς, πού κ' ὁ ἴδιος δὲ θᾶξαιρε νὰ πῆ ἂν ἦταν ἀπὸ ἀνακούφιση γιὰ τὸ τέλος τοῦ μαρτυριοῦ του ἢ ἀπ' τὸν πόθο πού ἔνοιωθε νὰ τὸν καίη.

Κρατώντας τὴν ἀκόμη ἀπ' τὸ χέρι, θέλησε νὰ τὴν ὀδηγήσῃ πίσω στὴ θέση τῆς· μὰ ἐκεῖνη τὸν τραβήξε ἔξω ἀπ' τὴ «δίχωρη», πρὸς τὸ δρόμο, ἀπ' ὅπου ἀρχίζε ἡ μεγάλη πευκόσκηπη ἀλλέα, πού ὀδηγοῦσε πρὸς τὸ μοναστήρι.

Ὅλα ἓνα γῦρο ἦταν ἔρημα ἐπὶ τὴν ὥρα, πού καὶ τὰ νάτα καὶ τὰ γερατιὰ ἦταν μαζεμένα στὴ «φέστα», τὰ πρῶτα γιὰ νὰ δεῖξουνε τὴ λεβεντιά τους στὸ χορὸ καὶ στὸ τραγούδι, τὰ δευτέρω τὴν καταποσύνη τους στὸ γλέντι καὶ στὸ κρασί.

Τὴν ἄλλη μέρα πολὺ πρὶν ἡ Λίλη πρόσφερε μὰ θέση στὴν κουρσίτσα τῆς στὸ Μιχάλη, πού ἔπρεπε νὰ κατέθῃ στὴν πόλη γιὰ τὸ σχολεῖο. Σὰν φτάσανε ὅμως μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς, πήδηξε πρῶτη ἀπ' τὸ αὐτοκίνητο καὶ τραβώντας τον ἀπ' τὸ χέρι τὸν παράσσερε στὸ σπίτι. Καὶ πρὶν καλὰ καλὰ κλεισῇ ἡ ξάπορτα, βρέθηκε κυλισμένη μαζί του στὸ παχὺ ταπέτο τοῦ χῶλ καὶ ῥίχτηκε στὸ τρύγημα τοῦ παρθενικοῦ ἀγροῦ τοῦ ἄμαθου χωριατόπουλου, ποῦχε ἀφεθῆ στὸν καλπαμὸ τοῦ ἐρωτικοῦ πάθους, πού τοῦχε παραλύσει κάθε θέληση καὶ δύναμη γιὰ ἀντίσταση.

Ἄντιο σχολεῖο ἀπ' ἐκεῖνη τὴ μέρα, ἀντίο

ὄνειρα καὶ μέλλον. Ὁ ἄντρας τῆς Λίλης, πού πάντα τὸν βασάνιζε μιὰ ἐνστικτὴ τυχοδιωκτικὴ διάθεση, εἶχε Φύγει, μῆνες τώρα, στὸ Σουέξ σὰν διερχομένης στὸν ἐγγλέζικο στρατὸ κατοχῆς καὶ σὰν ἔληξε ἡ ἄδοξη ἐκείνη περιπέτεια, εἶχε προτιμήσει νὰ τραβῆξῃ στὸ Λονδίνο ἀντὶ νὰ γυρίσῃ στὴ γυναίκα του. Ἔτσι, τὸ ζευγαράκι τίποτε δὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ καὶ παραδόθηκε μὲ τὴ ψυχὴ καὶ τὸ κορμὶ στὴν πρωτόγονη παρόρμηση τοῦ παράνομου πάθους, πού γιὰ τὸ δεκαεπτάχρονο παλικάρι εἶχε τὴ γοητεία τῆς πρωτογνώριστης ἡδονῆς καὶ στὴν κοπελίτσα ἔδινε τὴν εὐκαιρία νὰ χορτάσῃ τὴν τέρψη πού στερήθηκε μὲν εἶχε ἀρχίσει νὰ γνωρίζῃ, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιταγὴ τῆς δυναμικῆς θηλυκότητος τῶν εἰκοσιδυὸ πῆς χρόνων καὶ νὰ χαρῆ τὴ λύτρωση ὕστερ' ἀπ' τὴ μαρτυρικὴ καταπίεση τῶν πόθων γιὰ τὸς μῆνες. Θαρροῦσε ὁ νέος πὼς δὲ θᾶχε τέλος αὐτὴ ἡ εὐτυχία ὅσο, βουτηγμένος στὴν ἀγκαλιὰ της, ἄκουε νὰ τοῦ ἐπαναλαμβάνῃ «ἔτσι σὲ θέλω, ἀγόρι μου, ζεστό πάντα καὶ πάντα δικό μου, ὄχι σὰν κ' ἐκείνον», ἐνοώντας μ' αὐτὸ τὸ «ἐκείνον» τὸν ἄντρα της. Ὁσπου, ἓνα Κυριακάτικο πρωινὸ, πούχε ἀργήσει νὰ ξυπνήσῃ, δὲν τὴ βρῆκε πλάι του καὶ βγαίνοντας ἔξω τὴν εἶδε στὸ σαλόνι παραδομένη στὰ ἐρωτικὰ χάρδια ἐνὸς βρώμικου χαμαλόπαιδου τοῦ γειτονικοῦ γραφείου ταξὶ νὰ τοῦ λέῃ τὰ ἴδια ἐκεῖνα λόγια πούλεγε καὶ σ' αὐτόν. «ἔτσι σὲ θέλω, ἀγόρι μου, ζεστό πάντα». Τὴν ἔφτυσε καὶ τὴ χτύπησε· κ' ἐκείνη οἶχτηκε σπὴν ἀγκαλιὰ του καὶ τὸν ἔσφιγγε καὶ τοῦ φώναζε «τώρα σὲ νοιώθω ἄντρα, τώρα σ' ἀγαπῶ»· καὶ αὐτὸς τὴ χτύπησε κ' ἐκείνη ὀλοένα πιότερο

σφιγγόταν ἀπάνω του. Σήμερα τὴν εἶχε βρῆ πάλι στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἴδιου χαμαλόπαιδου καί...

✱

—«Ἀηδίασα τὸν ἑαυτὸ μου· δὲν εἶμαι ἄνθρωπος· δὲν ἀξίζω μιὰ πεντάρα· δὲ μπορῶ πιά νὰ κυτῶ τοὺς ἀνθρώπους»· μοῦπε σ' ἓνα ξέσπασμα ἀγανάκτησης γιὰ τὴν κατάντια του.

Τοῦ χάιδεψα τὰ μαλλιά καὶ τοῦ μίλησα συμπονετικὰ γιὰ πολλὴ ὥρα, ἐνῶ τὰ δάκρυα ροιῶν κλυοῦσαν ἀπ' τὰ μάτια του. Κι αὐτὸς, μέσα στὸ κλάμα του, μοῦπε:

—«Γνώριζα πὼς ἐρχόσαστε δωπέρα τὴν Κυριακὴ καὶ ἀποφάσισα νὰ εἶθω νὰ σᾶς βρῶ καὶ νὰ ξομολογηθῶ· ὄχι γιατί πιστεύω πὼς θὰ μὲ συγχωρήσετε· τὸ φταίσιμα μου εἶναι τέτοιο, πού δὲ μπορῶ νὰ ἐλπίζω σὲ τόση καλωσύνη μὰ, νά... ξαίρω κ' ἐγώ;... σκέφτηκα πὼς, μιὰ κ' ἡ ζωὴ μου ἔχει καταστραφῆ πιά ἀπὸ τὸ φταίξιμό μου τὸ βαρὺ, δὲν ἀξίζει νὰ τὴ ζῶ· εἶπα μόνο, πὼς ἔνας γλυκὸς σας λόγος θὰ μ' ἔκανε νὰ φύγω γιὰ τὸν ἄλλο κόσμον εὐτυχισμένος...»

Ἦταν τέτοιο τὸ κουρέλιασμα τῆς ψυχῆς του, πού δὲ βρῆκα τὸ κουράγιο νὰ τὸν μαλλῶσω· τὸν ἀφήκα νὰ κλάψῃ νὰ ξεθυμάνῃ κ' ὕστερα τὸν κοινέβεντισα γιὰ πολλὴ ὥρα. Κοπίασα πολὺ νὰ τὸν πείσω πὼς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσο πολύτιμο πράγμα, πῶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ ἀφήνουμε νὰ καταστρέφεται ἀπὸ μιὰν ἐπιπολιότητα, ἀπὸ ἓνα φταίσιμα, ὅσο βαρὺ καὶ ἂν εἶναι. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μιχάλης ἦταν πάλι στὸ σχολεῖο.

A. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

ΚΟΣΜΗΜΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Ἡ νυκτερινὴ σιωπὴ
ἓνας ἥλιος λατρείας
στολίζει μου τὴν σκέψη.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

Ἐπαναλαμβάνω κ' ἐγὼ μαζί με πόσους ἄλλους πὼς εἶναι οὐσιαστικότερο νὰ πλησιάσῃς ἓνα ἔργο μελετώντας το ὁ ἴδιος κ' ἀνακαλύπτοντας γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου τὸν μυστικὸ τοῦ κόσμου. Ἔτσι θὰ χαρῆς τὴν ὁμορφιά του, συμμετέχοντας ἐνεργητικά. Ὁ λογισμὸς σου θὰ βρῆ τὸ κατάλληλο κλειδί γιὰ ν' ἀνοίξῃς τοὺς χώρους, ὅπου βρίσκονται τὰ ὄνειρα, τὰ σχέδια, ἡ πείρα καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ μεγάλου συνανθρώπου μας τοῦ συγγραφέα. Ἡ ἄμεση αὐτὴ ἐπαφὴ κ' ἐπικοινωνία μετὰ τὸ ὅ,τι ἔχει πιὸ ἱερὸ ἓνας συνάνθρωπός σου, αὐτὸ τὸ πολύτιμο προϊόν τῆς προσωπικότητός του, ποὺ στὶς εὐτυχησμένες στιγμὲς τῆς ἔμπνευσῆς του διοχετεύτηκε στὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο, γίνεται πραγματικὸ σου κτῆμα, μόνο ἂν τὸ προσεγγίσης θεληματικά, με μόχθο καὶ με σεβασμὸ.

Ἀκριβῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ θυμᾶμαι τὸ μουσουργὸ Μανώλη Καλομοίρη, σὲ μιὰ παρουσία του ἀνάμεσά μας ἐδῶ στὴν Κύπρο. Τὸ ἐπεισόδιο, ποὺ θὰ σᾶς διηγηθῶ, θὰ κάμῃ πιὸ σαφὲς τὸ ὅ,τι εἶπα. Θὰ μιλοῦσε, λοιπόν, ὁ ἐξαιρετικὸς αὐτὸς φίλος μας, ὁ βασικὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἑθνικῆς Σχολῆς στὴν Ἑλληνικὴ Μουσικὴ, θὰ μιλοῦσε γιὰ τὸν Μπετόβεν, θ' ἀνέλυε τὸ ἔργο του καὶ θὰ διάνθιζε τὴν ὁμιλία του μετὰ κατάλληλα μουσικὰ παραδείγματα. Μαζεύτηκε ὁ κόσμος γιὰ νὰ ἀκούσῃ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ εἰσδύσῃ μετὰ τὰ μυστικὰ τῆς μουσικῆς τέχνης, ἀφοῦ θὰ τ' ἀνάλυε μετὰ λεπτομέρεια ἓνας μουσικὸς παντογνώστης καὶ δάσκαλος. Ὁ Καλομοίρης ὅμως εἶπε μονάχα δυὸ λόγια, τονίζοντας πὼς μόνο ἂν ἀκούσῃς τὴ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν γνωρίζεις τὸν Μπετόβεν. Καὶ μοῦ ἔγνεψε γιὰ νὰ ξεκινήσω τὸ πικ-ἄπ ὅπου ἡ Ἐνάτη Συμφωνία. Καὶ πραγματικὰ ὅλοι μας, ἄλλος λιγώτερο, ἄλλος περισσότερο, δεχόμεστε τοὺς ἤχους, προσεγγίσαμε μετὰ τὸν τρόπο μας τὸ μυστικὸ αὐτὸ μεγαλεῖο, ἀνακαλύπταμε, κ' ὅταν ἀκόμα δὲ νοιώθαμε πὶς ἀνακαλύψαι μας, τί θησαυροὺς μπορεῖ νὰ κρύβουν οἱ συνδυασμοὶ τῶν ἤχων, τί μηνύματα μποροῦν νὰ ξυπνήσουν μετὰ τὴ συνείδησή μας. Ἐνῶ, ἂν ὁ Καλομοίρης, ἔστω καὶ μ' ἑλκυστικὸ ὕφος, ἀνέλυε κομμάτι μετὰ κομμάτι, τὴν Ἐνάτη Συμφωνία, ἐπεσήμαινε τὶς κλιμακώσεις καὶ τὰ μηνύματά της, τὶς συγγένειες τῶν ἤχων πῆς καὶ τὶς πρωτοτυπίες τῶν συνδυασμῶν, φιλολογία θὰ ποιοῦσε, ἐμεῖς ὅμως μουσικὴ δὲ θὰ γνωρίζαμε, ἡ συνείδησή μας δὲ θὰ ξυπνοῦσε, ὁ λογισμὸς δὲ θὰ σάλευε μέσα στὶς προσωπικὲς μας ἐμπειρίες, ἡ μνήμη δὲ θ' ἀναπαράστανε παλιά μας ὄνειρα καὶ πάθη.

Μετὰ τοῦτα ὅλα δὲν ὑψῶνα κραυγὴ διαμαρτυρίας ἢ ἀναθέματος ἐναντίον τῆς κριτικῆς καὶ τῆς φιλολογίας. Ἀπλῶς τονίζω πὼς μήτε ἡ κριτικὴ, μήτε ἡ φιλολογία μποροῦν ν' ἀντικαταστήσουν τὸ ἔργο καὶ νὰ μᾶς προσφέρουν τὴ συγκίνηση τοῦ ἔργου διὰ τῶν δικῶν τους ὕλικῶν καὶ μέσων. Ἡ ἔμμεση γνωριμία βοηθεῖ πιθανὸ τὴ γνωριμία ὅταν θὰ ἔρθῃ ἡ ὄρα τῆς ἄμεσης προσέγγισης μετὰ τὸ ἀντικείμενο. Αὐτὴ ὅμως ἡ παρεμβολὴ πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ εὐσυνείδητο, ἐμπειρο καὶ πραγματικὸ ἐκπαιτητὴ τοῦ ἀντικειμένου. Ἀλλοιῶς ἡ παραπλάνηση (καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀδιαμφισβήτητης καλοπιστίας) θὰ μᾶς ζημώσῃ ἀπομακρύνοντάς μας καὶ ἀπὸ τὸ δικὸ μας ἀκόμα προσωπικὸ τρόπο προσέγγισης.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο ἔμα θελήσω ἀπὸ προσωπικὴ ἀνάγκη πρὸς ἐπικοινωνία μετὰ τοὺς συνανθρώπους μου νὰ ἐγκαταστήσω ἓνα διάλογο πάνω σ' ἓνα ἔργο, κοιτάζω νὰ ἐκθέσω μετὰ ποῖο τρόπο τὸ προσέγγισα, πὼς τὸ ἐκτίμησα, τί ἐπισήμανα σ' αὐτὸ σὰν ξεχωριστὸ μετὰ βάση τὴν προσωπικὴ μου προτίμηση. Δὲν ἔχω σκοπὸ μετὰ τὸν διάλογο νὰ πείσω, νὰ ὑποδείξω, νὰ προβάλω. Ἀπλῶς «διαλέγομαι». Ἄν συχνὰ ὁ ἐνθουσιασμὸς σπρώχνει σὲ κάποιες ἐκφράσεις κάπως ὑπερβολικὲς, τὶς προτιμῶ παρὰ τὴν ἀποσιώπηση, πῆν ὑποτίμηση ἢ τὴν διαστρέβλωση ἀπὸ κάποιαν ἰδιοτέλεια.

Θὰ μιλήσω, λοιπόν, γὰρ τὸ βιβλίον τοῦ Γιάννη Χατζίνη «Ὁ λογοτέχνης καὶ ἡ σιὰ του» μόνο καὶ μόνο γὰρ νὰ ἐγκαταστήσω ἓνα διάλογο. Διὰ λέξαι τοῦτο τὸ ἔργο καὶ θὰ ἐπεκταθῶ ὑποχρεωτικὰ καὶ σ' ἄλλα βιβλία τοῦ ἴδιου συγγραφέα, σπρωγμένους ἀπὸ βαθειὰ ἐκτίμηση πρὸς τὸ δοκιμακὸ ἔργο τοῦ Νεοέλληνα αὐτοῦ ἐργάτη. Ἀπ' τὰ φοιτητικὰ μου χρόνια παρακολού-

θοῦσα πῆ γνώμη του γιὰ τὰ νεοελληνικά βιβλία στὴν «Πνευματικὴ Ζωή» τοῦ συμπατριώτη μας Μελέη Νικολαΐδη κι' ἀργότερα στὴ «Νέα Ἔσθια». Ὅταν ἀνάλαβα ἀπεύθυνα τὸν κριτικὸ λόγο στὴν «Πνευματικὴ Κύβρο» διάβασα μὲ προσοχὴ κάποιες πρόσφατες ἐκδόσεις του. Ἐνα περασμένο καλοκαίρι κ' ἐκείνη τὴν ἀπολογία τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ μου». Ἄλλὰ ὅταν μᾶς μιλά γιὰ ἕνα ἐφιαλτικὸ του ὄνειρο, ποὺ ἔχει τὴν καταβολὴ του στὸ δράμα τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς τοῦ 1922, ὑποστηρίζει βέβαια τὸ πόσο πολὺπλοκὴ μὲ τεράστιο ὕλικὸ ἀποθηκευμένο εἶναι ἡ πατριδα μας, ταῦτοχρόνως ἐκμυστηρεύεται. Καὶ ὅταν μιλά γιὰ τὴ πρώτη μνήμη, τὴ μνήμη τῶν νεανικῶν μας χρόνων, ἐξομολογεῖται προσωπικὰ παθήματα. Λέγοντάς τα αὐτὰ δὲν κάμνω καμμιά ἀξιολόγηση προσωπικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ. Ἄπλως χαρακτηρίζω τὸν τρόπο τοῦ διαλόγου, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ Χατζίνης. Γιατί δὲν πιστεύω σὲ καμμιά ὑπεροχὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ τρόπου ἔναντι τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τὸ ἀντίθετο. Σημασία στὴ λογοτεχνία ἔχει τὸ αἰσθητικὸ ἀπατέλεσμα καὶ ὄχι τὸ μέσον, ποὺ πῆρε ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν ποθητὸ σκοπὸ του.

Ἄλλὰ καὶ στὰ ἄλλα τοῦ βιβλίου ὁ Χατζίνης κι' ὅταν ἀκόμα φαίνεται πὼς συντάσσει μελέτη μὲ προσπάθεια νὰ σταθῇ (ὅσο εἶναι ἀνθρώπινης δυνατὸ) ἀντικειμενικὰ ἔναντι τοῦ ἔργου ἢ προσωπικῆ «προτίμησης» ξεπηδᾷ μὲ κάποιες μικροεξομολογήσεις. Ἐνὸς βιβλίου του ὁ τίτλος εἶναι «Προτιμήσεις» (1963). Μάλιστα ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ τὴ διάθεσή του ξεκίνησα μιά φορὰ ἔξωρα γύρω ἀπὸ τὶς προτιμήσεις στὴν κριτικὴ καὶ ὡς ποῖο βαθμὸ ἐπιτρέπεται αὐτὲς νὰ φτάνουν.

Στὸ «Ὁ Λογοτέχνης καὶ ἡ σκιά του» ὁ Χατζίνης προτάσσει ἕνα πρόλογο πολὺ δηλωτικὸ τῆς γραμμῆς του. «Γιὰ λογαριασμό μου, πιστεύω στὴν ἀνθρώπινη καλωσύνη. Ὅχι στὴν ἀλόγιστη ἐπιείκεια, ποὺ δὲν θὰ εἶχε νόημα», γράφει. Νομίζεις πὼς ἀπολογεῖται μὲ τὸν πρόλογο αὐτὸ γιὰ τὴν καλωσύνη κι' εὐπρέπειά του ὅταν κοιτάξῃ κριτικὰ τὰ βιβλία γνωστῶν καὶ ἀγνώστων συγγραφέων. Ταῦτοχρόνως δείχνει πῆν ἀντίθεσή του πρὸς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς κριτικῆς, ποὺ ἀναζητᾷ μὲ πάθος τὰ ἐλαττώματα τῶν ἔργων. Θεωρεῖ μάλιστα τοὺς κριτικούς τοῦ εἴδους αὐτοῦ εὐφυῆς ποὺ στεροῦνται ἀπὸ ιδέες. Σὲ πολλὰ τοῦ δοκίμια ὁ Χατζίνης δηλώνει τὴν κριτικὴ του γραμμὴ. Θὰ ἦταν μάλιστα μιά θαυμάσια μελέτη ἂν κάποιος μάζευε ὅλες αὐτὲς πῆς διάσπαρτες δηλώσεις τοῦ Χατζίνη καὶ συνθέτεε ἕνα νέο δοκίμιο, ἀσφαλῶς μὲ σχόλια καὶ ὑπομνήματα.

Τὰ θέματα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἐργασία τοῦ λογοτέχνη. Σὲ μερικὰ σημεία ἢ σύνδεση μὲ τὸ λογοτεχνικὸ εἶναι ἔμμεση, ἀλλὰ αὐτὰ τὸ σημεία συνδέονται ἄμεσα μὲ τὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ λογοτέχνη Χατζίνη, σὰν ἐξήγηση προσωπικῶν του τάσεων καὶ ὄχι σὰν αἰσθητικὴ καὶ κριτικὴ ἄποψή του, χωρὶς ν' ἀποκλείονται κι' αὐτὰ τὰ τελευταία. Τὰ δοκίμια «Γραφὴ καὶ ἀνάγνωση», «Προβληματισμός», «Ἀνάγνωση καὶ ἀπαγγελία», «Προαιῶνια γλῶσσα», ἀσχολοῦνται μὲ θέματα ποὺ πηγάζουν ἀπ' τὰ καθημερινὰ προβλήματα τοῦ λογοτεχνικοῦ λόγου στὸν τόπο μας. Σ' αὐτὰ ὑπάρχουν ἀπόψεις καίριες. Π.χ. «ὁ ἀναγνώστης τῆς λογοτεχνίας, ποὺ ζεῖ μὲ τὸ δικό του τρόπο τῆ ζωῆ κι' ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματά της, θὰ ζητήσῃ μέσα στὴ λογοτεχνία πάλι αὐτὴ τὴ ζωὴ ποὺ ξέρει, ἀλλὰ ὄλο καὶ σὲ μιά νέα μορφή... Χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ψάχνει αὐτόματα γιὰ καινούργιες ἐκφράσεις τοῦ ἑαυτοῦ του». Ὅπως καὶ τὴν κάπως δραματικὴν ἄποψη πὼς ἂν κερδίσῃς τὴ μάζα σὰν λογοτέχνης χάνεις τὴν ἐκτίμηση τῶν πληροφορημένων ἀναγνωστῶν, γιατί «κατὰ

κανόνα ή μάζα δὲν συγνινεῖται μὲ ὅ,τι καλλίτερο ὑπάρχει μέσα σ' ἓνα ἔργο...» Στὴν ἀπαγγελία οἱ γνῶμες του φτάνουν ὡς τὸ σημεῖο πρακτικῶν συμβουλῶν, γιατί νοιώθει τὸν κίνδυνο πὸ κρούσει ἀπαγγελία. Καθορίζει π.χ. πὼς πρέπει ν' ἀπαγγέλλονται τὰ ποιήματα τοῦ ἄλφα ἢ βήτα ποιητῆ. Ἐννοεῖται οἱ συμβουλές αὐτές πηγάζουν ἀπὸ ἀνάγκη ν' ἀναπτύξη καθαρὰ καὶ λιτὰ τὸ θέμα του. Τέσσερα δοκίμια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀποτελοῦν πραγματικὰ προσωπικὲς ἐκμυστηρεύσεις ἀπ' εὐθείας. Τὰ δοκίμια αὐτὰ εἶναι: «Τὰ πρῶτα βήματα», «Δυὸ ἄγνωστα χέρια», «Ὁ μαγικὸς κόσμος τῶν βιβλίων» καὶ «Ἡ φιλία ἐνὸς ζωγράφου». Σ' αὐτὰ ὁ συγγραφέας αὐτοβιογραφεῖται. Θαρρῶ οἱ πληροφορίες τῶν δοκιμίων αὐτῶν θὰ χρησιμεύσουν πολὺ στὸν μελετητῆ πὸ θὰ καταπιαστῆ μὲ λεπτομέρεια γιὰ τὸν Χατζίνη καὶ τὸ ἔργο του. Γιατὶ οἱ πληροφορίες αὐτὲς σχετίζονται μὲ τὰ πρῶτα διαβάσματα καὶ τάσεις τοῦ Χατζίνη ὅπως καὶ μὲ μερικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς του, πὸν σφραγίσανε τὴν προσωπικότητά του. Καὶ ὀφείλει ὁ μελετητῆς νὰ τᾶχη ὅλα αὐτὰ ὑπόψη γιατί αὐτὲς οἱ κάποτε ἀσήμαντες πληροφορίες μᾶς δηγοῦν σὲ ἐξηγήσεις καὶ δικαιολογίες τῶν πάσεων καὶ ἀπόψεων τοῦ συγγραφέα. Αὐτὸ κ' ὄλας ὑποστηρίζει καὶ ὁ Χατζίνης. Δυὸ ἄλλα δοκίμια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ «Τὸ μυστικὸ τοῦ Ἁγ. Ὁρους» καὶ «Τὸ συμβολιστικὸ μυθιστόρημα» εἶναι δυὸ ὀμιλίες (ὅπως φαίνονται ἀπὸ κάποια σημεῖα τοῦ κειμένου). Οἱ ὀμιλίες ὅμως αὐτὲς στηρίζονται πάνω στὴν κριτικὴ βιβλίων ἀλλὰ μὲ κάποια ἔνταση καὶ μὲ παρεκβάσεις (πάντοτε σύντομες καὶ καίριες) πὸν τίς καθιστοῦν πραγματικὰ δοκίμια μὲ τὴν ἔννοια πὸν ἀπαιτοῦμε. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση κάμνει «Τὸ μυστικὸ τοῦ Ἁγ. Ὁρους», ὅπου μὲ πτὴν ἀνάλυση ἔργων πὸν γραφτήκανε γι' αὐτὸ, γίνεται προσπάθεια γιὰ νὰ προσεγγιστῆ ὁ ἰδιαίτερος παλμός, ἢ βαθύτερη οὐσία αὐτοῦ πὸν λέγεται ἀσκητικὴ ζωὴ στὸ χῶρο αὐτοῦ. Τὰ λίγα ὑπόλοιπα σύντομα δοκίμια ἀσχολοῦνται μὲ κριτικὴ βιβλίου καὶ προσωπικότητων καὶ δυὸ ἀπ' αὐτὰ ἀπ' εὐθείας μὲ αἰσθητικὸ θέμα σὰν τὸ νόημα τῆς πληρότητας καὶ τῆ θέσης τοῦ συγγραφέα μέσα στὸ σημερινὸν κόσμο. Πάντως κ' ἐκεῖνα πὸν ξεκινοῦν ἀπὸ κριτικὴ βιβλίου ἐξυπηρετοῦν στὴν πραγματικότητα πτὴν ἐξήγηση ἐνὸς αἰσθητικοῦ θέματος ἢ προβλήματος.

Τὰ δοκίμια τοῦ Χατζίνη εἶναι ὑπόδειγμα λιτοῦ ὕφους καὶ σαφήνειας. Ἐνας παλμός θερμὸς διαπερνᾷ ὄλας τίς γραμμές. Τὸ ἀξίωμα κάθε λίγο προβάλλει σὰν συμπέρασμα, συχνὰ ὅμως σὰν ἀπόφθεγμα, σὰν πάγκοινη ἀρχή, πὸν πάνω της χτίζεται πὸ οἰκοδόμημα μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὰ παραδείγματα. Καὶ κέντρο οὐσιαστικὸ ὁ νεοελληνικὸς χῶρος, κυρίως στὸν αἰσθητικὸ του κύκλο. Ἡ πολύχρονη παρακολούθηση τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου δῶσανε στὸ Χατζίνη γνώση καὶ πείρα ἀλλὰ τοῦ δημιουργήσανε κ' ἓνα εἶδος διαίσθησης. Ἡ εἰλικρίνεια του πρέπει νὰ θαυμάζεται σ' ἓνα τόπο πὸν συνήθως ἢ κριτικὴ ψάχνει γιὰ ἀδύναμα σημεῖα μὲ σκοπὸ νὰ βρῆ ἔδαφος γιὰ ἐπίθεση καὶ κατεξευτέληση. Ἡ εἰλικρίνεια ὅμως αὐτῆ δὲ φτάνει στὴν ἀπογύμνωση τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀποψῆς του ἀπ' τὴν φυσικὴ ἀντίληψη τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας καὶ τῆ σπανιότητα τῶν ἀριστουργημάτων. Αὐτὰ ὄλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Χατζίνη, πὸν βρίσκονται σὲ ὄλα του τὰ ἔργα, ὑπάρχουν καὶ στὸ βιβλίον του «Ὁ λογοτέχνης καὶ ἡ σιά του».

**

Δὲ θὰ κρατήσω σειρὰ ὅταν θὰ μιλήσω γιὰ πὰ ἄλλα βιβλία τοῦ Χατζίνη. Ἐξᾶλλου αὐτῆ ἢ σειρὰ δὲν χρειάζεται στὴν πραγματικότητα. Ὁ Χατζίνης εἶναι ὁ ἴδιος σὲ ὄλα του τὰ κείμενα, ἴσως νὰ ἐπαναλαμβάνεται πολλὲς φορὲς, ἀλλὰ πάντοτε μὲ μιὰ νέα πτυχὴ, συμπληρωματικὴ. Ἡ γραμμὴ του, τὸ μέτρο του, τὸ ὕφος του, ἢ καλωσύνη του μὲ τὴν ἔννοια τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ κείμενα πὸν ἐξετάζει καὶ τῆς ἀποφυγῆς ἐξευτελισμοῦ καὶ μικρόχολων κρίσεων γιὰ ἀδυναμίες, ὄλ' αὐτὰ δὲν ἀλλάζουν ἀπὸ βιβλίον σὲ βιβλίον.

Δὲν νομίζω πὼς ἢ διατήρηση τῆς βασικῆς σου γραμμῆς κατὰ τὴν πολύχρονη θητεία σου στὰ γράμματα, καὶ προπαντὸς στὸν κριτικὸν λόγο, λογαριάζεται σὲ βάρος σου. Ἀπεναντίας, εἶναι βασικὸ στοιχεῖο, πὸν δείχνει μιὰ ἐξαρχῆς ὀριμότητα καὶ παραδοχὴ βασικῶν κριτηρίων, πὸν ἐλαφρῶς προσαρμόζονται πρὸς τὰ νέα δεδομένα, χωρὶς νὰ ἀποκόπτονται ἀπὸ τὴν πρώτη τους ἀρχή.

Τὸ βιβλίον του «Τρεῖς Σταθμοὶ» (1943) εἶναι τρεῖς δοκίμια, πὸν ἀναφέρονται σὲ τρεῖς

καίριους σταθμούς για τὰ γράμματά μας τὸν Ψυχάρη, τὸν Παπαδιαμάντη καὶ τὸν Παλαμᾶ. Καὶ στὰ τρία δοκίμια ὁ Χατζίνης ἐξετάζει τὸ θέμα του μὲ μικρὲς ἐνότητες. Αὐτὲς δίνουν ἐντύπωση πὼς εἶναι σημεῖωματα ξαφνικῶν ἐμπνεύσεων ἢ ἀνάπτυξη κάποιων στοχασμῶν, πὸ τὰ ἔνωσε ὕστερα, ἴσως μὲ κάποια νέα προσαρμογὴ γιὰ νὰ σχηματιστῇ ἡ ἐνότητα τοῦ θέματος. Σ' αὐτὲς τὶς σύντομες ἐκθέσεις, τὶς πολὺ λιγοσέλιδες (κάποτε εἶναι μισὴ σελίδα) ὁ Χατζίνης συχνὰ παίρνει τὴν εὐκαιρία τοῦ ἐπὶ μέρους γιὰ ν' ἀπλώσῃ τὴ σκέψη του, νὰ τὴ διαπλάτῃ καὶ νὰ φτάσῃ σὲ ἀφορισμοὺς μὲ γενικὴν ἐφαρμογὴ στὴν τέχνη καὶ στὴ ζωὴ. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἐλκύει, γιατί σου ἐπιτρέπει καὶ τὶς διακοπὲς καὶ τὶς ὑποχρεωτικὲς ἀνακεφαλαιώσεις. Κάποιες ἐπαναλήψεις δὲν ἐνοχλοῦν, γιατί στὴν πραγματικότητά ἡ παραλλαγὴ ἀποτελεῖ μιὰ νέα πλευρά, ἔστω κι' ἂν εἶναι ἐλάχιστὴ ἢ παρεκκλιση: πέστε μιὰ καινούρια διατύπωση.

Συγκεντρῶν τὶς ἀπόψεις τοῦ Χατζίνη γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ τρία δοκίμια τοῦ βιβλίου του «Τρεῖς Σταθμοί».

Στὸν «Ψυχάρη», πὸ ἔχει ὑπότιτλο «Πορτραῖτα ἐνὸς μαχητῆ» ὁ Χατζίνης δέχεται τὸν Ψυχάρη σὰν ἄνθρωπο πὸ ἀντλεῖ ὠφελήματα κι' ἀπὸ τὰ ἐλαττώματά του. Εἶναι πεισματάρης ἀπὸ πίστη πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὶς ιδέες του. Ἡ δραστηριότητά του δὲν πάει σὲ βάθος, ἀλλὰ σὲ ἔκταση καὶ σὲ ἔνταση. Δὲν ἔνοιωσε ἀμφιβολία ἢ δισταγμὸ κατὰ τὸν ἀγώνα του. Εἶχε ψυχὴ φανατικοῦ. Ἐντονώζει τὰ προβλήματα μ' εὐρωπαϊκὴ μάθηση, πνευματικὴ συγκρότηση καὶ εὐρύτητα ματιᾶς. Κάνει κήρυγμα, γι' αὐτὸ κατέβηκε στὸ λαὸ χρησιμοποιοῦντας τὸ συμβουλευτικὸ τόνο. Ἡ ποιητικὴ του πρόβα σπερεῖται ἀπὸ πραγματικὴ δημιουργικὴ φλόγα. Εἶναι ἀδέξις στιχοπλόκος. Στὴν πραγματικότητά αὐτοβιογραφεῖται. Δουλεῖ ὑπομονετικὰ τὸ κείμενό του. Εἶναι περισσότερο ὕφος παρὰ ὀπιθήποτε ἄλλο. Συμπεριφερόταν σὰν πραγματικὸς γλωσσικὸς δικτάτορας. Τὸ Ἔθνος χρωστᾷ σ' αὐτὸν ὅσα σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες του».

Πιστεύω πὸς ὁ Χατζίνης τοποθέτησε πολὺ καλὰ τὸν Παπαδιαμάντη, χωρὶς νὰ παρασυρθῇ ἀπὸ ὑπερβολικοὺς ἐνθουσιασμοὺς. Τὸν ἐκτιμᾷ βέβαια (ἀπὸ τὸν χαρακτηρίζει «σταθμὸ»). Ἄλλὰ μὲ μέτρο. Λέγει πὸς ὁ Παπαδιαμάντης μοιάζει μὲ τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους, πὸ ἀπὸ τὴν πρώτη κουβέντα μᾶς ἀποκαλύπτονται. Αὐτὸς μιλάει στὴν ψυχὴ τόσο καθαρά, χωρὶς νὰ καταντᾷ τυραννικὸς. Εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του ἓνας δυστυχημένος, γιατί προοριζόταν νὰ ζῆσῃ ἀνάμεσα σὲ ἀγγέλους. Τοῦ λείπει ἡ δύναμη ν' ἀντικρούσῃ τὴν πραγματικότητα. Μιὰ «καυδίκότητα», πὸ δὲν εἶναι σταμάτημα σ' ἐξέλιξη, κυριαχεῖ στὸ ἔργο του. Οὐσιῶδες στοιχεῖο τῆς τέχνης του εἶναι μιὰ κάποια «ἀφέλεια». Σὰν ἄνθρωπος ἔχει τὴν πείρα μόνου τῆς «ἀγνότητος». Ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρξε ἡ μόνου χαρὰ, πὸ γνώρισε σπὸν κόσμου. Ἡ γλῶσσα εἶναι ἰδιότυπη, παπαδιαμαντικὴ. Στὰ διηγήματά του δὲν πρέπει ν' ἀναζητοῦμε ὑπόθεση. Ἄρκεῖται στὰ καθημερινὰ πῆς ζωῆς κι' ἐκφράζει τὸ λαὸ σ' ὅ,τι πρωτόγονο καὶ συγκινητικὸ, εἶναι «αὐτὸς ὁ λαὸς κι' αὐτὸς ὁ τόπος». Δὲν προσπάθησε νὰ πλάσῃ ἀρχιτεκτονικὰ σύνολα. Δὲν ἀνήκει σὲ ἐποχὴ ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ ἐποχὴ.

Τὸ δοκίμιο γιὰ τὸν Παλαμᾶ εἶναι μιὰ κριτικὴ ὑπεράσπιση, μιὰ λογικὴ καὶ πεποιημένη ἀπάντηση σὲ κάποιους ἐπιχειρηματίους τοῦ παλαμικοῦ ἔργου, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ μιὰ προσεκτικὴ τοποθέτηση τῆς ἀξίας. Δὲν ὑπάρχει ὁ φανατισμὸς τοῦ ὁδοῦ. Νοιώθει ὁ Χατζίνης πὸς τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ἄρχισε νὰ ζῆ στὴν ἀπομόνωση, παρόλο πὸς προηγουμένα ἡ ἐπίδρασή του ἦταν κυριαρχικὴ. Ὁ Παλαμᾶς κατὰ τὸν Χατζίνη προσκλήθηκε στὴν ιδέα τῆς ποίησης ἀπὸ μιὰ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα. Ὁ Παλαμᾶς θγαίνει ἀπὸ τὸ λαὸ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὸ αἶσθημα, ἀπρχει τὴ λαϊκὴ ψυχὴ. Εἶναι ἓνας χαλκᾶς, οἰκοδόμος, στάθηκε ἓνας κρονὸς ἤχων καὶ μιὰ θάλασσα πάθους, ἀρχηγὸς πνευματικὸς, ἓνας καθοδηγητὴς στὴν πὸ πλατεῖα ἔννοια, ἀντιπρόσωπος πολλῶν πνευματικῶν κινήσεων καὶ μεταλαμπαδευτῆς ιδεῶν. Βιβλιακὸς ποιητὴς βέβαια, ἀλλὰ τὸ βιβλίον τὸ χρησιμοποίησε σὰν μέσον, σὰν βοήθημα γιὰ νὰ εἰσὶδῃ σπὸν ἑαυτὸ του. Τὸν Παλαμᾶ τὸν ἔχουμε ὅλο μέσα μας, εἶναι ἓνας ἀσύγκριτος πενήτης, γιατί ἔχει τὸ ἐνστικτὸ τοῦ ρυθμοῦ, πὸ πραγματοποιοῖσῃ σπὸν ἑαυτὸ του τὴ σύνθεση τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς. Χρειάστηκε ὁ Παλαμᾶς γιὰ νὰ δικαιωθῇ ὁ ἀγὼνας τοῦ Ψυχάρη.

Στὴν ἐκθεση αὐτὴ τῶν τριῶν σταθμῶν Ψυχάρη — Παπαδιαμάντης — Παλαμᾶς χρησι-

μοποίησα σχεδόν αὐτούσιες τὶς γνῶμες τοῦ Χατζίνη γιὰ νὰ δώσω καὶ τὸ ὕφος τοῦ δοκιμογράφου παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν κριτικὴ γραμμὴ. Σὲ πολλὰ κείμενά του ὁ Χατζίνης ἔρχεται κ' ἐπ' ἀνέρχεται πάνω στοὺς πρῆξις αὐτοὺς βασικοὺς νεοέλληνες. Ἴσως ἕνας τέταρτος, κυρίως σὲ νεώτερα ἔργα του νὰ εἶναι ὁ Καζαντζάκης. Ἀλλὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ὁ Χατζίνης κοίταξε πολὺπλευρα, σκέφτηκε πάνω στὰ προβλήματα τους καὶ σὲ κάθε εὐκαιρία τοὺς χρησιμοποιοῦν καὶ γιὰ παραδείγματα ἀκόμα ὑποστηρίζοντας κάποιες ἄλλες θέσεις.

**

Οἱ «Προτιμήσεις» (1963) τοῦ Χατζίνη ἀποτελοῦν στὴν πραγματικότητά μιὰ κωδικοποίησι κριτικῶν σημειωμάτων του, ἀφοῦ συνένωσε μερικὰ καὶ τὰ προσάρμοσε γιὰ ν' ἀποτελοῦν ἕνα λογικὸ σύνολο. Συνεπῶς, μπορεῖ νὰ μοῦ συγχαρεθῆ τὸ ὅτι πῆρα τὸ κριτικὸ σημείωμα, πὺν ἔγραψα στὸ «Περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» (ἀρ. 45, 1964), καὶ τὸ μετὰφερα αὐτούσιον ἐδῶ.

«Ὁ Ἄντρος Καραντώνης σ' ἕνα ἀπολογισμὸ τοῦ λογοτεχνικοῦ 1963, δημοσιευμένον στὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή», χαρακτηρίζει τὴ χρονιὰ σὺν «χρονιαὶ δοκιμίου», γιὰτι ὀλοφάνερα τὸ ἀκαθόριστο λογοτεχνικὸν αὐτὸ εἶδος ἐρχόταν στὸ πρῶτο ἐπίπεδο. Ὁ Καραντώνης δὲν στηρίζεται πάνω στὴ ψυχρὴ στατιστικὴ μὲ βάση (ὅπως εἶναι οἱ στατιστικῆς) τοὺς ἀριθμοὺς. Στηρίζεται στὴ γενικὴν τοῦ ἐντύπωση. Αὐτὸ σημαίνει πὺς ἡ παρουσία τοῦ δοκιμίου (μὲ ὀποιὰδήποτε μορφή του) ἦταν ἐντονὴ ἂν ὄχι ἀπὸ ἀπόψεως ποσοτικῆς, τοὺλάχιστον ἀπὸ ἀπόψεως ποιοτικῆς. Ἐνα βιβλίον τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι καὶ οἱ «Προτιμήσεις» τοῦ Γιάννη Χατζίνη.

Ὁ τίτλος κ' ὄλας τοῦ βιβλίου δηλώνει πολλὰ. «Προτιμήσεις» τὸ λέει ὁ συγγραφέας του, γιὰτι πραγματικὰ περιέχει μιὰ σειρά κριτικῶν του (στὸν τύπον ἐνημερώσεως) καὶ δυὸ-τρία μικρὰ δοκίμια, μὲ θέμα πρόσωπα περισσότερα παρὰ ιδέες, πὺν ξεχώρισε, ἐκτίμησε κ' ἀγάπησε. Στὸ περιοδικὸ «Νέα Ἑστία» τακτικὰ μᾶς «ἐνημερώνει» πάνω στὰ βιβλία, πὺν τὰ ξεχωρίζει. Ὅσα γραπτὰ του ξελέρασαν τὴν «ἀπλὴ ἐνημέρωση» τ' ἀνθολόγησε στὶς «Προτιμήσεις». Κι' ἔτσι ἔχουμε συγκεκριμένον ἔργον ἀπ' ὅπου φαίνονται τὰ κριτήρια, οἱ τάσεις καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ Χατζίνη.

Ὁ Γιάννης Χατζίνης μελετῶντας τὰ κείμενα (ὄχι ἀπὸ ὕποχρέωση μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἀγνὸ πάθος τοῦ ἀναγνώστη, ὅπως φαίνεται σὲ μερικὰ σημεία ἀπὸ δηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ του «τὸ διάβασε συνέχεια, γιὰτι τὸν τραβοῦσε» κλπ.) ἀναζητᾷ βασικῶς τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα. Ἐπιμένει πολὺ στὸ σημείον αὐτὸ — γι' αὐτὸ παρεξηγήθηκε ἀπὸ τὸν Καραγάτση. Τὸ δηλώνει κ' ὄλας πὺς γνώρισε τοὺς συγγραφεῖς, πὺν τὰ βιβλία τους κρίνει, συζητῆσε μαζί τους γιὰ τὶς ἀπόψεις καὶ ἐπιδώξεις τους, καὶ τοὺς βλέπει λίγο-πολὺ (φανερὰ ἢ σὲ δευτέρον πλάνον) μὲς τοὺς ἡρώες τους. Δὲν μπορῶ νὰ ξεχωρίσω ἂν ὁ Χατζίνης θεωρεῖ κριτήριον αὐτὴ τὴν διαπίστωσίν του καὶ πότε αὐτὸ εἶναι ὕπερ ἢ κατὰ τοῦ συγγραφέα ἢ εἶναι ἀπλῶς μιὰ διαπίστωσι. Ἐπίσης δὲ μπορῶ νὰ θεωρήσω τὶς γνωριμῆς αὐτῆς βοηθητικῆς γιὰ μιὰ ἀδέσμευτη κρίσι, γιὰτι αὐτὸ ἀσφαλῶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπο, πὺν χρησιμοποιεῖτο.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης τῶν κειμένων τοῦ Χατζίνη εἶναι πὺς αὐτὰ ἔχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα «ἐπικαιρότητος» ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἀκολουθοῦν μιὰ γραμμὴ, ὕποτάσσονται σὲ μιὰ συνέπειαν. Σὲ ἀδρῆς γραμμῆς, πολλῆς φορῆς κατὰ ἀξιοματικὸν τρόπο, δίνει τὴν πνευματικὴν εἰκόνα τοῦ συγγραφέα. Μὲς τὴν πολλὴν συντομία τῶν κειμένων αὐτῶν ὄμως ἢ εἰκόνα, οἱ χαρακτηρισμοί, οἱ ἀπόψεις δὲν ἔχουν τὴν ἀναγκαίαν μεγάλη ἔκτασι μὲ τὶς πολλῆς μαρτυρίες. Προφανῶς — ὅπως τὸ ξανάγραψα καὶ τὸ παραδέχεται καὶ ὁ συγγραφέας — τὰ κείμενά του ἐξυπηρετοῦσαν μιὰν «ἐπικαιρότητα» τὴν ἐνημέρωσι. Ἐτσι δίνει βάρος στὸν ἐρωτισμὸν τοῦ Καραγάτση καὶ κοιτᾷ νὰ ἀναλύσῃ αὐτὸ πὺν ἐρωτισμὸν. Δείχνει τὴν ἀγωνίαν τοῦ Τερεζάκη. Τονίζει τὸν διαυγῆστοχασμὸν τοῦ Θεοτοκά, πὺν ἐξετάζει τὰ προβλήματα καὶ βγάζει ἀδέκαστα συμπεράσματα. Μιλᾷ γιὰ τὸ κληρονομικὸν τοῦ ὄνειρου ἀπὸ μέρους τοῦ Ξεφλούδα, τοῦ πόσον προσκολλημένον στὸν ἐσωτερικὸ μόνολογον. Θυμᾷ τὴν μακρόχρονη ἐπιμονὴν τοῦ Πετσάλη, πὺν κατόρθωσε νὰ μεταπλάσῃ τὴν ἱστορίαν σὲ λογοτεχνίαν, χωρὶς νὰ μετατρέψῃ τὴν ἱστορίαν αὐτὴν σὲ ἀνεξέλεγκτον μῦθον. Ἀναγνωρίζει τὴ λεπτὴν ψυχολογικὴ διεσδυτικότητά τοῦ Τάσου Ἀθανασιάδη, πὺν τὸν θέλει γιὰ μαθητὴ τῶν μεγάλων Ἀγγλων «ἐσωτερικῶν». Βλέπει χρονογρα-

φικὴν ἀξία στὰ βιβλία τοῦ Ρούφου — Προβελέγγιου. Ὑπερμνεῖ τὴν κριτικὴν ἐντιμότητα τῆς Ἑλληνικῆς Θεολογίας καὶ ἐξηγεῖ τὴν κριτικὴν συνέπειά της. Ἀποδεικνύει τὸ συμβολικὸ κλίμα τοῦ διηγηματογράφου Πέτρου Χάρη, καὶ ἐκτιμᾷ πολὺ τὸ πρωτοποριακὸ τοῦ πνεύμα στὴν κριτικὴ. Θεωρεῖ τὴ δοκιμογραφία τοῦ Κλ. Παράσχου σὰ μιὰ ἀτομικὴ ἐξομολόγησι καὶ ἀπολογία μιᾶς προσωπικότητος γεμάτης συμπάθειες καὶ ἀντιπάθειες. Ἐξηγεῖ τὸν Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο σὰν ἕνα συγγραφέα ποὺ ἀνακάλυψε μιὰ προσωπικὴν ἀλήθεια καὶ ἀγωνίζεται νὰ τὴ δώσῃ γιὰ νὰ τὴν καταλάβουν καὶ οἱ ἄλλοι, πεντηχαινοντίας πο αὐτὸ κυρίως μὲ τὰ δοκίμιά του παρὰ μὲ τ' ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη. Ἀποδίδει τὴν ἐπιτυχία τοῦ Βενέζη στὴ λυρικότητα, ἀπλότητα καὶ εὐκρίνεια ποὺ δημιουργοῦν μεταξὺ τοῦ ἔργου του καὶ τοῦ κοινοῦ ἀμοιβαίτητα καὶ συνεννόησι. Καὶ συνέχεια μιλά γιὰ τὰ δοκίμια τοῦ Κανελλόπουλου, γιὰ τὰ κλασσικὰ ὑποδείγματα δοκιμογραφίας τοῦ Σφερέη, ποὺ τὸν θεωρεῖ «λόγιος» ποιητὴ, γιὰ τὸ πὼς μίλησε γιὰ τὸν Παλαμᾶ ὁ Χουρμούζιος κλπ.

Μιλώντας γιὰ διάφορα βιβλία — προτιμήσεις του καὶ γιὰ τοὺς συγγραφεῖς των, διανοίξει τὸ μίλημά του αὐτὸ μὲ πολὺ καλὰς καὶ λογικὰς — ἴσως ἀποκαλυπτικὰς — παρατηρήσεις πάνω στὸ διήγημα (Μαγκλῆς), στὸ μυθιστορηματικὸ χρονικὸ (Ροδῆς Προβελέγγιος), στὴ δημοκρατία τῶν γραμμάτων (Ἑλληνικὴ Θεολογία), στὴν ἀξία τοῦ συμβολισμοῦ (Π. Χάρη), στὸ δοκίμιο (Π. Χάρη) κλπ.

Βέβαια σὲ πολλὰ τοῦ μᾶς βρίσκει σύμφωνος· σὲ ἄλλα θὰ χρειάζομαστε περισσότερα τεκμήρια· σὲ ἄλλα διαφωνοῦμε (πιθανὸ γιὰτὶ ὁ συγγραφέας δὲ μᾶς ἀνάπτυξε πέρα γιὰ πέρα τεκμηριωμένη τὴν ἀπόψή του). Π.χ. πολὺ μ' ἀρέσκει οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὸν Παλαμᾶ, δεικνύω ἐπιφύλαξη γιὰ κάποιες γνώμες του γιὰ τὸ Σφερέη καὶ δὲν ἐννοῶ (πιθανὸ πὸ φταίσιμο δικό μου) στὸ ποῦ μοιάζουν ἢ ποῦ συναντιοῦνται ἢ «ἐνδοστρέφεια» τοῦ Καρυωτάκη (ὁ ὁποῖος ἀρέσει καὶ σὲ μένα) καὶ ἡ «ἐνδοστρέφεια» τῆς ζωῆς.

Χαρακτηριστικὸ — καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ἰονιστῆ — εἶναι ἡ μεγάλη σαφήνεια καὶ ἀπλότητα τοῦ Χατζίνη. Τὰ κείμενά του δὲν μᾶς μπερδεύουν μέσα σὲ σειρὰς ἀπανατῶν νεολογισμῶν, ὅπως συνηθίζεται τελευταίως ἀπὸ πολλοὺς δοκιμογράφους. Δὲν ξέρω τί ἔπασσε τοὺς σύγχρονους νεοέλληνες ν' ἀραδιάζουν συμπυκνωμένα (καὶ ὅταν ἀναλύουν μᾶς μπερδεύουν καὶ περισσότερο) διανοήματα, ἰδέες, ἀπόψεις μὲ λέξεις (πῶς οὐνεκ διπλὸ ἢ τριπλὸ νόημα), φανταστῆς καὶ κριτικῆς, ἰδανικῶν ἀπὸ ἄλλους τομεῖς, δίνοντας τὴν ἐντύπωσιν συμπληρώματος συγγενικοῦ πρὸς τὸν ὑπερρεαλισμό.

Κι' ὅταν κλείσῃ τὸ βιβλίον «Προτιμήσεις» σου γεννιέται ἡ σκέψις: πῶς τὰ κριτικὰ σημειωματογραφήματα, ποὺ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἐπικαιρότητα, ἔχοντας μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ἀπλὴ ἐνημέρωσι (δημοσιογραφία στὴν πραγματικότητα) μποροῦν ν' ἀποτελέσουν σοβαρὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας; Τὸ βιβλίον τοῦ Χατζίνη δείχνει καθαρὰ πὼς μποροῦν, ἀρκεῖ ὁ συγγραφέας τοὺς νᾶχη κάποιες ἀρετῆς: εὐσυνειδησία, διαίθεσις, μόρφωσις.

Κριτικὸ σημεῖωμα, ποὺ δημοσίευσεν ἐπίσης στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος» (ἀρ. 72, 1966), εἶναι καὶ τὸ ὅτι θὰ πῶ γιὰ τὸ μυθιστορηματικὸν τοῦ Χατζίνη «Ἡ παλιόροια» (1965). Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἔκαμα κάποιες ἀφαιρέσεις ἀπ' τὴ πρώτη μου γραφή, ἀφοῦ ξαναδιάβασα τὸ μυθιστορηματικόν. Ἐνα μυθιστορηματικόν ὅμως ποὺ ἀντέχει σὲ δεύτερον διάβασμα περιέχει ἀσφαλῶς στοιχεῖα, ὅχι ἀπλῶς συγγραφικῆς ἐπιτυχίας, ἀλλὰ καὶ κάτι βαθύτερον: περιέχει οὐσία ζωῆς.

Ἡ «Παλιόροια» τοῦ Γιάννη Χατζίνη δὲν εἶναι ἔργο συνταρακτικόν οὔτε κἂν παράξενο ἢ πρωτότυπον. Ἀναμφισβήτητα ὅμως σὲ ἐλκεῖ γιὰτὶ ἔχει ποιότητα. Τὸ ὑπόστροφονά του νοιώθει πὼς περιέχει πέρα, γνώσι καὶ κριτικὴν ἔρευνα πέρα στὰ προβλήματα, χωρὶς βέβαια τὴ διάθεσι ἐπιστήμονα, ἀλλὰ τὴ διάθεσιν τοῦ εὐαίσθητου στοχαστῆ προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Μερικὰ σελίδες ποὺ μάλιστα ἔχουν πέρα γιὰ πέρα μορφὴ καὶ διάθεσι δοκιμίου καὶ ὅχι τὴν ὑψηλὴν μυθιστορηματικὴν ὁποιοῦδήποτε τύπου (ἔστω καὶ ἂν σήμερον τὸ μυθιστορηματικόν ἐπιτρέπει πολλὰς ἐλευθερίας).

Μπορεῖ νὰ γεννηθῆ τὸ ἐρώτημα: γιὰτὶ ὁ Χατζίνης, γνωστὸς δοκιμογράφος καὶ κριτικὸς, θέλησε νὰ ἐκφραστῆ στὴ μορφὴ τοῦ μυθιστορηματικοῦ, ἐνῶ καθαρὰ φαίνεται ἡ δοκιμογρα-

φική του διάθεσης; 'Ο ίδιος κοιτάζει να δώσει μια δικαιολογία στις πρώτες σελίδες του έργου του. Προσωπικά πιστεύω πως μερικά περιστατικά τον πίεξαν να ξεφύγει από το βάθος του δοκιμιογράφου και του κριτικού (χωρίς να το θέλουμε τα δυο αυτά είδη μιλούν από το ύψος «βάθρου») να κατεβή πιο κοντά στο επίπεδο του αυτού μας, να περιγράψει το β,τι τον πίεζε έχοντας στόχο την καρδιά μας περισσότερο παρά το ψυχρό μυαλό μας. Κι' έδω που τα λέμε είναι δικαίωμά του, όπως δικαίωμα του καθενός να εκφράζεται στο άλφα ή βήτα λογοτεχνικό είδος αν κατέχει το ταλέντο και τη δύναμη.

Το λάιτ-μοτιφ του μυθιστορημάτος αυτού είναι όλοφάνερα ο έρωτας. Τα καθέκαστά του κι' οι ανάδρομες στο έφηβικό ή πρωτονεανικό παρελθόν δίνουν ευκαιρίες για επισημάνσεις απόψεων και πίστων του συγγραφέα όχι στον έρωτικό κύκλο αλλά και στον κύκλο της τέχνης, των κοινωνικών σχέσεων, των καθημερινών σινηθειών, και πών επαγγελματικών ακόμα. Βασικό πρόσωπο είναι ένας «εαυτός» ανώνυμος (ο ίδιος ο συγγραφέας; δεν έχει σημασία) υπάλληλος σε Τράπεζα. Ξεκινά την ιστορία του όταν διηύθυνε ένα υποκατάστημα της Τράπεζας στην έπαρχία. Κεντρικό και βασανιστικό σημείο στη ζωή του υπαλλήλου αυτού στέκεται ο έρωτας. Σε δυο-τρία χρόνια και ανάμικτα συνδέεται έρωτικά με τέσσερις γυναίκες την Άννη (που αντιπροσωπεύει το ζωώδες ένστικτο και την ύποταγή), τη Λουΐζα (που αντιπροσωπεύει τη ζωώδη εκρηκτικότητα και την αντίθεση), τη Μαρίνα (που αντιπροσωπεύει ένα ιδεατό γυναικείο τύπο καμωμένο από σωματική όμορφιά και ανεξάρτητο, ζωηρό και δημιουργικό πνεύμα) και την Πέλα (ένα όμορφο κορίτσι ακαθόριστου χαρακτήρα, κάτι το αιωρούμενο στη συνείδηση του συγγραφέα). 'Αναδρομικά αναφέρεται κι' η μαγείρσισα, που τότε στην έφηβεία αποτέλεσε εισαγωγή του συγγραφέα στον έρωτικό κόσμο και άπαρχή της ανεξαρτησίας του.

Γύρω από τα τέσσερα αυτά πρόσωπα και τον φίλο της μοναξιάς που λέγεται Μάξ πλέκονται οι ευκαιρίες για να εκθέσει ο συγγραφέας την άποψή του για πολλά πράγματα και πρόσωπα. Δυο φράσεις του περιγράφουν κι' όλας τη μέθοδό του: «Προχωρώ με αδιάκοπες παρενθέσεις». 'Η «ξέρω πως ή αφήγησή μου τούτη είναι άνιση». Λοιπόν άνισα και με συνεχείς παρενθέσεις εξελίσσεται και πορεύεται το μυθιστόρημα του Χατζίνη. Σε άρκετες σελίδες της άρχης οι παρενθέσεις με τον τύπο της δικαιολογίας για την άλφα ή βήτα πράξη και συμπεριφορά δεν έχουν μεγάλη έκταση, σχεδόν τις δέχεται σαν άπαραίτητες. 'Από το μέσον κι' ύστερα οι παρενθέσεις αυτές κρατάνε πολλές φορές σελίδες όλόκληρες χωρίς να δικαιολογούνται από τα πράγματα, όπως π.χ. το ίντερμέδιο για την κριτική και τον Καζαντζάκη, που είναι και το μεγαλύτερο, ή για την άποψη του συγγραφέα σχετικά με τις παραστάσεις άρχαίας τραγωδίας (είναι σχεδόν κριτική μιάς ώρισμένης παράστασης). 'Ενοείται πως αυτές οι αδυναμίες (αν θεωρούνται αδυναμίες για το μυθιστόρημα) αποτελούν και την αξία του έργου, γιατί άπορρέουν από το κριτικό και δοκιμιογραφικό δαιμόνιο του συγγραφέα. 'Όταν κλείσει το έργο έχεις την άψια γεύση κάποιων στιγμών από τη διήγηση, που σου προκαλέσανε έκπληξη, αλλά προπαντός κρατᾶς και συλλογίζεσαι τις πάρα πολλές παρενθέσεις πάνω στον έρωτα, τη ζωή, το ταξίδι, τα βιβλία, τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

'Η γραφή του Χατζίνη παρουσιάζει πολλή κομπόχτη με πάρα πολλές άφρημένες λέξεις καλά διαλεγμένες. Δεν υπάρχει πουθενά έλλειπτικότητα. 'Η σαφήνεια κι' ή έναργεια βασιλεύουν. 'Αλλά ταυτοχρόνως αισθάνεται το «γραφεϊο», το «στοχασμό», τον «έγκέφαλο». Τα έπεισόδια, οι συνεχείς παρενθέσεις, ή σπάνια χρησιμοποίηση φράσεων, παρομοιώσεων κλπ. της καθημερινής ζωής διαρκῶς σε κρατᾶνε στο «πνευματικό επίπεδο» του πολλού λογισμοῦ.

Το βιβλίο του Χατζίνη «'Η τέχνη είναι δύσκολη» (1962) πραγματικά περιορίζεται στα θέματα της τέχνης, χωρίς παρεμβολή άλλων δοκιμίων, έστω και παραπλησίον προς την τέχνη χώρων. 'Αποτελείται από τρεις σειρές που γραφτήκανε στα χρόνια 1955—1962. 'Από το περιεχόμενο του βιβλίου αυτού θα σταθῶ σε μερικά κάπως πιο έκτενέστερα δοκίμια. Τα μικρότερα, που μάλλον είναι αισθητικά σημειώματα, άσχολούνται με μια λεπτομέρεια. 'Η

λεπτομέρεια αυτή, πάντοτε από τον κύκλο της αισθητικής και κριτικής, εξετάζεται με σχετική συντομία για να δοθῆ στὸν Χατζίνη ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκφράσῃ τὴ θέση του. Π.χ. ἡ σκοτεινότητα τοῦ Γ. Σεφέρη, ἡ πίστη τοῦ Ἁγγελου Σικελιανοῦ κλπ. Τὸ κίνητρο γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ σημειώματος δίνεται ἀπὸ μιὰ ἐκδοχή (π.χ. τὰ Ἄπαντα τοῦ Κρυστάλλη) ἀπὸ τὸ ξαναδιάβασμα ἐνὸς βιβλίου (π.χ. Πεζοὶ ρυθμοὶ τοῦ Ζαχ. Παπαντωνίου) ἀπὸ κάποιες μεταφράσεις (π.χ. ἀπὸ τὸν Ρίλκε, Πέρε, Ὀμηρο κλπ.). Τονίζω πὼς ἐδῶ μέσα στὰ σύντομα σημειώματα τῆς τρίτης ἐνότητας μιᾶ γιὰ τὴν μεταφραστικὴν ἐργασία.

Ἄλλὰ ἄς δοῦμε τὰ λίγα ἐκτενῆ δοκίμια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

Στὴν «Μαθητεία στὸ λόγο»: Συζητεῖ τὴν ἀξία καὶ θέση τοῦ λόγου, δηλ. τῆς λογοτεχνίας καὶ ἰδιαίτερα τῆς ποίησης, καὶ τοὺς τρόπους πὸν ἡ κριτικὴ ὀφείλει ν' ἀντικρούσῃ τὸ λόγο αὐτό. Μόνον οἱ ἀρχαῖοι διατηροῦν ἓνα εἶδος ἀσουλίας, ὄχι ἀπόλυτης, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ γνωμῶν κατὰ τὶς διάφορες ἐποχές. Ἡ λογοτεχνία εἶναι ἡ ἰσχυρότερη ἐκδήλωση τοῦ πνεύματος. Ἐξετάζει λεπτομερῶς τὴν ἀξία τῆς λέξης. Σχεχωριστὰ ἐνδιαφέρει ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κριτικοῦ καὶ τοῦ τέλειου καὶ ταῦτοχρόνως εἰδικοῦ ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ διαβάξῃ δημιουργικά.

Στὸ δοκίμιο «Ἡ ποίηση καὶ τὸ κοινόν» δέχεται τὴν ποίηση σὰν ἀποκάλυψη. Ἀποκάλυψη ἦταν ὁ Παλαμᾶς. Μὲς τὸ παλαμικὸ ἰδανικὸ κινῶνται ὁ Πορφύρας καὶ Μαλακάσης. Ἀπόσταχη δημιουργεῖ ἡ ποίηση Σικελιανοῦ. Ὁ Καρουτάκης ὑπῆρξε ἓνα «σύμβολο ἐποχῆς». Ὁ Καβάφης ἀγγέλλει τὴν ἀπροομαντικὴ καὶ ἀντιληρικὴ ἐποχὴ. Σ' αὐτὸ δηλ. τὸ δοκίμιο κατὰ ἀποφθεγματικὸ τρόπο τοποθετεῖ τὴν ποίηση διαφόρων νεοελλήνων ποιητῶν γιὰ νὰ τονίσῃ ταῦτοχρόνως τὴν ἀξία τοῦ Παλαμᾶ.

Στὸ δοκίμιό του «Ἀπὸ πὸν ὑπερρεαλισμὸ στὴ μοντέρνα ποίηση» ἐξετάζει μερικὰ προβλήματα τῆς μοντέρνας ποίησης. Λέγει: Λογοτεχνία εἶναι ἡ τέχνη τοῦ λόγου, ἡ τέχνη μὲ τὴν ὁποία ὁ λόγος ἀποκτᾷ ἀξία. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς ἔκαμε τὸ λάθος νὰ καταστρέψῃ τὸν λόγο καὶ ἔπαθε συνεπῶς πτώση. Ὁ ἀπόλυτος αὐτοματισμὸς ὅμως καταλήγει σ' ἐγκεφαλικότητα. Ἡ σχολὴ στὴν Ἑλλάδα διακρίθηκε σὲ δύο ὁμάδες. Καθορίζει τὶς ἐπιδράσεις ὡς ἐξῆς: Σεφέρης = Τ. Ἑλιοτ. Ἑλύτης = Ἑλσαρντ. Ἄρης Δικταῖος = Ράινερ Μαρία Ρίλκε, Παπατζώνης ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του.

Στὸ δοκίμιο «Γλωσσὰ καὶ πεζογραφία» ὁ Χατζίνης παραδέχεται πὼς «ἡ πρώτη ἐκδήλωση τῶν δυνάμεων τῆς νέας πεζογραφίας συμπίπτει μὲ τὴν ἀπελευθέρωσή της, ἀπὸ τὸν ψυχρὸν ζυγόν». Σὲ συνέχεια ἐξετάζει μὲ σύντομους χαρακτηρισμοὺς τὴν πεζογραφικὴν ἀξία Παπαδιαμάντη, Ξενοπούλου καὶ ἄλλων. Δηλώσεις σὰν αὐτὲς μᾶς σταματοῦν ξεχωριστὰ: «Ἡ λεγομένη γενιὰ τοῦ Εἴκοσι ἦταν ἡ πρώτη πὸν ἀπελευθερώθηκε ὀριστικὰ ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς διγλωσσίας». «Ἡ γενιὰ τοῦ Τριάντα πὸν ἀκολουθεῖ εἶναι μιὰ καθαρόαιμη γενιὰ πεζογράφων». Γιὰ νὰ ἐπισημάνῃ (ὅπως καὶ σὲ σημειώματά του ἄλλοῦ ὁ Πέτρος Χάρης) πὼς μεταπολεμικὰ δημιουργήθηκε μιὰ Σχολὴ πὸν παραμέλησε τὴν γλωσσικὴ ὀρθοέπεια ἐπιρρασμένη ἀπὸ ξένες κινήσεις. Τὸ δοκίμιο αὐτὸ γενικὰ ἐξετάζει τὴν ἐξέλιξη τῆς δημοτικῆς μὲς τὸν νεοελληνικὸν πεζογραφικὸν λόγο.

Θάθελα νὰ συνεχίσω ἀναλυτικὴ ἐκθεση τῶν σημειωμάτων καὶ δοκιμίων τοῦ Χατζίνη. Περιορίζομαι ὅμως σὲ μερικὰ ἄς τὰ πῶ αἰσθητικὰ καὶ κριτικὰ ἀξιιώματά του, πὸν δηλώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ «πιστεῖω» του. Αὐτὰ τὰ ὑποσημείωσα διαβάζοντας τὸ βιβλίον:

Ὅπως ἓνας ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο αὐτὸς πὸν φαίνεται ἔτσι καὶ τὰ θέματα τοῦ πνεύματος δὲν μᾶς προσφέρονται πάντα, σὲ ὅλες τὶς ὥρες, μὲ τὴν ἴδια προθυμίαν γιὰ νὰ πλησιάσουμε τὸ μυστικὸ τους».

«Ὁ ἀγῶνας τοῦ ἀληθινοῦ καλλιτέχνη, ἀένας καὶ αἱματηρὸς εἶναι νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀλήθεια του... Τὸ ἔργον εἶναι ἓνα μέσον, ὄχι σκοπός».

«Ὁ καθαντὸ κριτικὸς λόγος εἶναι μιὰ ἐπέμβαση. Οἱ καλλιτέχνες μοιάζουν συχνὰ μὲ τοὺς ἐρασιπῆς, πὸν γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐξουσίαν τους προσπαθοῦν νὰ κρύψουν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἀλήθειαν».

Θὰ μπορούσα νὰ καταγράψω πολλὰς τέτοιες ἀξιωματικὰς φράσεις τοῦ Χατζίνη. Ἄλλὰ

ὁ Χατζίνης μιλά τόσο πολὺ μὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἔκφραση πὺ κάθε σελίδα περιέχει ἕνα σωρὸ τέτοιες. Τούτες ὅμως οἱ δηλώσεις δίνουν καὶ τὸ πλάτος στὰ δοκίμιά του. Δὲν εἶναι ὁ λόγος στενὰ προσκολλημένος στὸ θέμα. Συχνὰ ἀπλώνεται σὲ παραπλήσιους χώρους, συχνὰ κ' ἀπομακρυσμένους. Ἔτσι τὸ κείμενο κερδίζει καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ὕφους καὶ γίνεται καὶ πὺ ἐλκυστικό. Καὶ νομίζω πὺς ἡ ἔλξη τοῦ κειμένου ἀποτελεῖ ὁ ἄλφα γιὰ νὰ πεισθῆς νὰ συνεχίσῃς τὸ διάβασμα κ' ὅταν ἀκόμα εἶσαι μανιώδης ἀναγνώστης ἢ εἰδικὸς ἐρευνητῆς τοῦ λόγου. (Μὲ συγχωρεῖτε πὺ παρασύρηκα κ' ἐγὼ σέ... ἀφορισμούς).

**

Στὸ ἴδιο κλίμα σὰ θέμα καὶ ἐπεξεργασία μὲ τῆς «Προτιμήσεις» εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Χατζίνης «Ἑλληνικά κείμενα» (1955). Πάντως καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς ὁμάδες κειμένων μᾶς διαφωτίζουν γιὰ πὰ ἔργα πολλῶν νεοελλήνων συγγραφέων, ἔστω κ' ἂν δὲν τὰ ἐξετάζουν ἐξαντλητικά. Ἀγγίζουν ὅμως τὴν οὐσία, ἐπισημαίνουν τὴν ποιότητα, προπαντὸς σὲ ἀναγκάζουν νὰ στοχασθῆς καὶ ν' ἀναζητήσῃς τὸ ἔργο ἢ νὰ συζητήσῃς τῆς διαφανείας σου. Εἶναι δηλ. δοκίμια πὺ δημιουργοῦν πνευματικὸ ρεῦμα, ὄχι μὲ τὸν ρυθμὸ τοῦ βίαιου, τοῦ νέου, τοῦ κατακτητικοῦ, ὅπως ὅταν ἐφορμᾷ ἕνας καινούριος κριτικὸς τρόπος ἢ σχολή, πὺ ἀπαιτεῖ μὰ νέα ἀντιμετώπιση τῶν ἔργων. Π.χ. Συζητοῦνται στὸ βιβλίον αὐτὸ τὰ διάφορα προβλήματα Καζαντζάκη, τὰ ταξιδιωτικὰ τοῦ Οὐράνη ἀποδεικτικὰ τῆς νοσταλγίας καὶ τῆς πλήξης τοῦ συγγραφέα τους καὶ ἄλλα. Ἐχωρῶ τὸ δοκίμιο γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ Σωτήρη Σκίτη, τοῦ ποιητῆ τῆς Καλλιθέας πὺ τὸν γνώριζε τόσο καλὰ ὁ Χατζίνης, καὶ πὺ τὸν κρίνει πολὺ ἀντικειμενικά καὶ μὲ εὐαισθησία. Μερικὰ θέματα τοῦ βιβλίου «Ἑλληνικά κείμενα» συναντᾶς καὶ σὲ ἄλλα βιβλία τοῦ Χατζίνης μὲ κάποιαν ἄλλη ἐπεξεργασία. Τὸ εἶπα καὶ ἄλλοῦ πὺς ὁ Χατζίνης ξαναγνώριζε στὰ γνώριά του θέματα, μὲ παραλλαγὲς ὅμως συχνὰ οὐσιαστικὲς σὰν συμπληρώματα.

**

Τὸ βιβλίον «Πρόσωπα καὶ ψυχές» (1939), ἀπὸ τὰ πρῶτα κείμενα τοῦ Χατζίνης, βασικά ἀποτελοῦν τὸ προμήνυμα τῶν κατοπινῶν ἔργων τοῦ κριτικοῦ αὐτοῦ. Μὲ τὴν εὐκαιρία μᾶς γιορτῆς (π.χ. τὰ 50χρονα τοῦ Ξενοπούλου), τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς βιβλίου (π.χ. τοῦ Γιαννοπούλου) κ.λπ. ὁ Χατζίνης γράφει τὸ σχετικὸ δοκίμιο του, ἐξετάζοντας κυρίως μὰ πλευρά. Στὰ δοκίμια αὐτὰ δὲν ὑπάρχει ἡ συμπύκνωση, πὺ συναντοῦμε στὰ κατοπιναῖα τοῦ βιβλίου, ὡστόσο τὸ κλίμα εἶναι ἀπολύτως τὸ ἴδιο. Ἐχωρῶ τὸ δυὸ, τὸ ἕνα πὺ μιλά γιὰ τὸ Νιρβάνα, μὲ τὴν παρατήρηση πὺς ὁ Νιρβάνας ὑπῆρξε ξεχωριστὸς στὴν κριτικὴ, καὶ κείνο γιὰ τὸ Φῶτο Πολίτη, πὺ ἐξηγεῖ τὸ ρόλο τοῦ αὐστηροῦ αὐτοῦ κριτικοῦ μὲς τὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Ἐδῶ βρῖσκουμε καὶ ἀπόψεις γιὰ τὸ Νίτσε, ντ' Ἀννούτσιο καὶ Μαίτεργλιχ, πὺ στὸ πρόσφατο βιβλίον του τὸ «Ὁ λογοτέχνης καὶ ἡ σκιά του» ὁ Χατζίνης δηλώνει πὺς πολὺ τοὺς ἀγάπησε στὰ νεανικά του πρῶτα διαβάσματα.

**

Τὸ ταξιδιωτικὸ (ἂν μπορῶ νὰ τὸ ἀποκαλέσω ἔτσι) βιβλίον τοῦ Χατζίνης «Ἡ Ἀλεξάνδρεια τοῦ Καβάφη» (1961) εἶναι τέσσερα δοκίμια (μ' ἕνα συμπλήρωμα) πὺ μιλάνε γιὰ τὴν Αἴγυπτο. Στὴν Αἴγυπτο εἶχε ζήσει ὁ συγγραφέας λίγο καιρὸ σὰν οικονομικὸς δημόσιος υπάλληλος σὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ πὺ 1958—1960, καὶ γνώρισε κάποιες ἔντονες στιγμὲς τῆς. Ἀπὸ τὴ γνωριμία αὐτὴ γεννηθήκανε ὀρισμένα προβλήματα, πὺ τὰ δούλεψε μὲς τὸ μυαλό του γιὰ νὰ γραφῆ αὐτὸ τὸ «ταξιδιωτικὸ δοκίμιο» ὅπως τὸ χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος. Τὰ τέσσερα δοκίμια τοῦ βιβλίου ἔχουν δική τους ἀνεξαρτησία. Κοινὸς εἶναι ὁ τόπος, ἀπ' ὅπου πηγᾶσαν. Στὸ πρῶτο δοκίμιο ὁ Χατζίνης ὑπερασπίζει τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη κατὰ τῶν συκοφαντῶν, πὺ στηρίζουν τὴν κατηγορία τους πᾶνω στὸ προσωπικὸ βίβιο τοῦ ποιητῆ. Ἡ τέχνη ἔχει ἀποτέλει. Ἐξετάζονται πὰ καθέκαστα τῆς ζωῆς ἑνὸς συγγραφέα γιὰ νὰ ἐξηγηθῶν ὀρισμένα σημεῖα τοῦ ἔργου του καὶ ὄχι γιὰ νὰ κατηγορηθῆ αὐτὸ τὸ ἔργο. Ὁ Χατζίνης ἀπορεῖ γιὰ τὸ τόσο ἐπετέθηκε ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐναντίον τοῦ Καβάφη, ἐνῶ αὐτὸς πῆν Ἀλεξάνδρεια ἐκφράζει. Στὸ δεῦτερο δοκίμιο μὲ τίτλο «Ἑλλήνες καὶ Αἰγύπτιοι» ὁ Χατζίνης ἐκθέτει λεπτότατες παρα-

τηρήσεις πάνω στην Έπανάσταση και σοσιαλιστικοποίηση της Αιγύπτου και πάνω στη θέση του Έλληνικού στοιχείου εκεί. Και φτάνει σ' ένα συμπέρασμα (που διαφωνώ) το εξής: αν πλησιάζανε τα δυό στοιχεία, αιγυπτιακό κι' ελληνικό (το αιγυπτιακό λυτρωμένο από το αίσθημα μειονεξίας και το ελληνικό λυτρωμένο από το αίσθημα υπεροχής) θάταν μια καλή συνεννόηση και βοήθεια και για τὰ δυό. «Τὸ αίσθητικό σύμπαν» μιλά για τὴν ψυχαγωγία, τὸν ἔρωτα, τὸν αίσθηματισμὸ τῆς Αἰγύπτου. Παραδέχεται ὁ Χατζίνης πὼς οἱ Αἰγύπτιοι λύσανε τὸ ἔρωτικό πρόβλημα και δὲν καταδυναστεύονται ὑπὸ ἔρωτικὲς καταπιέσεις γιὰ νὰ ἐπαναστατήσουν. Στὸ δοκίμιο αὐτὸ ὑπάρχει μιὰ ἐξαιρετικὴ περιγραφή ἑνὸς χοροῦ ἀπὸ αἰγυπτία χορεύτρια πὸν μπορῶ νὰ τὴν χαρακτηρίσω ἀριστουργηματικῆ. Σημειῶνω και τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ λόγο τοῦ Χατζίνης ἀπόφθεγμα: «Αὐτὸς ὁ χορὸς ἐκφράζει ἀθηναικὰ ἕνα λαὸ κι' ἕναν τόπο. Εἶναι μιὰ ἀγωνιώδης ἀναζήτηση τοῦ αἰσθησιακοῦ ἀπολύτου». Τὸ τελευταῖο δοκίμιο μιὰ ὁμίλια. Σ' αὐτὴ περιγράφει τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴν Corniche. Ὁ ὁμιλητὴς ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἄποψη πὼς πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ περιγραφή: «χρειάζεται πολλὴ τέχνη γιὰ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ περιγράψῃ, χωρὶς διόλου νὰ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς περιγράφει», λέγει ὁ ἴδιος. Σὲ συνέχεια παραδίνεται στὴν ὄνειροπόληση, μὲ ἀναφορὲς σὲ πρόσωπα, γεγονότα, καταστάσεις, πάντοτε στυλιγμένο μὲς τὰ ἀνάερο κλίμα μιᾶς λεπτῆς φιλοσοφικῆς διάθεσης. Καὶ συμπτωματικὰ μιλά γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία και ἄλλα συγγενικά. Στὸ συμπλήρωμα ὁ Χατζίνης κάμνει μιὰ ἀνασκευὴ προτάσεων του γιὰ συνεννόηση ἀνάμεσα αἰγυπτίων και αἰγυπτιωτῶν Ἑλλήνων, νοιώθοντας τὸ ξεριζωμὰ μας πὸν δὲν τὸ ἀποκαλεῖ «ἐπαναπατρισμὸ» ἀλλὰ «ἐκπατρισμὸ».

*
**

Ἄφησα τελευταῖο στὴν ὁμίλια μου τὸ πρῶτο βιβλίον τοῦ Χατζίνης «Στοχασμοὶ και σημειώματα» (1936). Στὸ ξαναδιάβασμα κάποιων ἔργων του τελευταῖα τὸ φυλλομέτρησα κι' αὐτὸ. Στοχασμοὺς και τοποθέτηση προβλημάτων συναντᾷς στὶς σελίδες του. Ἰδιαιτέρη ἐντύπωση κάμνει ἡ αἰσιοδοξία πὸν συγγραφέα κι' ἡ μεγάλη του πίστη πρὸς τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας και τῆς συνεχοῦς προσπάθειας. Ἄγγιζει ἐπιφανειακὰ κάποια φλέγοντα θέματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σὰν τὸν κληματογράφον, κοιτάζει κάποιες πτυχὲς (σκιτσάει ὅπως λέγει κι' ὁ ἴδιος) κάποια πρόσωπα τῶν γραμμάτων μας (Σκίτη, Καβάφη, Παλαμᾶ). Ὅστόσο οἱ σπόροι τῶν μελλοντικῶν δοκιμίων του διαφαίνονται στὰ κείμενα αὐτὰ, τὰ σίτσα.

Ὁ Χατζίνης εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους τίμους κριτικοὺς τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου. Βασικὰ προβάλλει τὰ προτερήματα τοῦ ἔργου πὸν κρίνει, ἀλλὰ και ἐπισημαίνει μὲ εὐγένεια και τάκτ τὶς ἀδυναμίες. Τὸ δοκίμιό του κριτικό, αίσθητικό, ταξιδιωτικό πάντοτε συμβαδίζει μὲ θέματα τῆς τέχνης γενικά, και μὲ προβλήματα τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου εἰδικὰ. Δὲν μένει ποτὲ προσκολλημένος αὐστηρὰ στὸ κύριο θέμα τοῦ κειμένου του ἀλλὰ μὲ παρεκβάσεις, μικρὲς ἢ μεγάλες, πλαταίνει πὰ ὄρια τοῦ λόγου του, ἐνῶ τὸν καθιστᾷ ταῦτοχρόνως και ἑλκυστικὸ μὲς τὴν ποικιλία του. Συχνὰ ὁ λόγος του εἶναι ἐξομολογητικὸς γιὰ προσωπικὲς και ἀνησυχίες και παθήματα ἢ ἐντυπώσεις. Τὸ ὕφος του εἶναι ἀπλὸ παρόλη τὴν κομψὴ ἔκφρασή του γιὰτὶ δὲν χρησιμοποιεῖ ἀπανωτοὺς νεολογισμοὺς γιὰ νὰ μᾶς ξοφριάσῃ. Γενικά τὸ ἔργο του ἔχει ἤθος και συνέπεια.

Εἰσπράττωμαι τώρα στὴν πρώτη μου δήλωση κι' ἀσφαλῶς βαθύτατη πίστη: οἱ ὁμίλιες πάνω σὲ λογοτέχνες τοῦ ὀποιοῦδήποτε εἶδους ἔχουν σκοπὸ νὰ κινήσουν τὴν περιέργεια γιὰ μιὰ ἄμεση γνωριμία μὲ τὰ κείμενα. Ἄν ὁ ἀκροατὴς περιοριστῇ ν' ἀκούσῃ και νὰ φύγῃ κι' ἴσως σὲ μιὰ στιγμὴ ν' ἀναμασῆσῃ μερικὲς γνώμες τοῦ ὁμιλητῆ ἀπλῶς ἐνδυναμώνει τὴν ἀποτόπαινη ἡμίμαθια, πὸν τόσο φοβερὰ μᾶς μαστίζει. Καλῶ, λοιπόν, γιὰ γνωριμία μὲ τὰ κείμενα κι' ἂς ἔχω παρεμβληθῇ ἀνάμεσά σας και τοῦ συγγραφέα, χωρὶς νάχω πρόθεση νὰ προκαταλάβω τὴν γνώμη σας.

Θᾶθελα νὰ τελειῶω μὲ μιὰ προσωπικὴ μου ἐντύπωση ἀπὸ τὴν πρώτη συνάντηση μὲ τὸν Χατζίνην. Τὴν ἐντύπωσή μου αὐτὴ τυποφορῶ «Στὴ βεράντα τοῦ Γιάννη Χατζίνης»:

Καθόταν στὴ μικρὴ του αὐλὴ σὲ μιὰ βεράντα λίγο πὸν ψηλὰ ἀπ' τὸ χῶμα. Κι' ἀπολάμβανε τὴ λίγη δροσιά, πὸν μποροῦν νὰ σοῦ δώσουν τὰ λίγα δέντρα τ' ἀπόγευμα, ὕστερα

ἀπ' ἐκείνη τὴν Αὐγουστιάτικη κάψα τῆς Ἀθήνας. Καὶ στὴν ὥρα ἤρθε καὶ τὸ παγωτό, φτιαγμένο στὸ σπίτι — αὐτὸ τὸ φτιαγμένο στὸ σπίτι μ' ἐνθουσιάζει ιδιαίτερα.

—Εἶχα στενὲς φίλες, μοῦ λέει ὁ Χατζίνης μὲ τὸ Γρουπάρη, Μαλακάση, Βλαχογιάννη. Τί ἀπέμεινε ἀπὸ τὴ μνήμη τους; Μονάχα ὁ Παλαμᾶς ἀπὸ κείνη τὴν παλιὰ γενιὰ κρατάει ἕνα παρὸν σήμερα.

Αὐτὴ ἡ λίγο ἀπαισίοδοξη στάση, ποὺ ἀπὸ πρώτη ματιὰ φαινόταν σὰν ἀπλὴ διαπίστωση κριτικοῦ, μὲ πλήγωσε. Ἐνας κριτικὸς μὲ τὴν πλατεῖα μάλιστα καρδιά τοῦ Χατζίνη, ποὺ λέει τὴ γνώμη του ἀπερίφραστα ἀλλὰ χωρὶς νὰ ὀδηγεῖται ἀπὸ κανένα μίσος ἢ χαιρεκακία, ὅταν τόσο ἀφοριστικά σου ἐκφράζεται μὲ μιὰ συνομιλία πρόσωπο μὲ πρόσωπο, πραγματικά σὲ ἐξουθενώνει. Τόσο μάταιο πρᾶγμα εἶναι ὁ κόπος σου; Πολὺ γρήγορα ὅμως βρῆκα τὴν αισιόδοξή μου στάση, γιατί πιστεύω πὼς ὁ ἐργάτης τοῦ λόγου δημιουργεῖ ἀπὸ ἐσώτερη ἀνάγκη κ' ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸ διπλανό του. Τὴν ὑστεροφημίαν τὴν ἔχει σὰν ὄνειρο καὶ σὰν τροχοπέδη νὰ μὴν κατακυλίσῃ σὲ πνευματικὲς κακοτοπιές.

Συνεχίζοντας τὴ συνομιλία μας μοῦ ἀπεκάλυψε πὼς πολὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκδώσῃ ἀκόμα δύο βιβλία «Προτιμήσεων». Ἔχει τόσο ὕλικό δημοσίευσῃ μὲς τὶς σελίδες τῆς «Νέας Ἑστίας». Ἐπίσης θέλει νὰ συγκεντρώσῃ σ' ἕνα βιβλίον διάφορα δοκίμιά του. Τέλος ἄρχισε κ' ἕνα μυθιστόρημα.

—Ἀλήθεια, μοῦ λέει, μ' ἄρεσε ἡ Κύπρος. Βέβαια μιάμιση ὥρα τί προλάβουμε νὰ δοῦμε στὴ Δεμεσό. Μᾶς εἶχε προσκαλέσῃ ὁ Γουλανδρῆς, ὅλη τὴν Ὀμάδα τῶν Δώδεκα, γιὰ μιὰ κρουαζιέρα στὴν Μέση Ἀνατολή.

—Τὸ θυμᾶμαι, ἀπαντῶ. Κάτι γράφανε οἱ ἐφημερίδες, χωρὶς νὰ δοθῇ ιδιαίτερος τόνος ἐνῶ θᾶπρεπε. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐνδιαφέρουν τοὺς Κυπρίους, ξεχωριστὰ τὴ νεολαία, εἶναι οἱ καλύτεροι κήρυκες τῆς «Ἑλληνικῆς Ἰδέας».

—Θὰ προγραμματίσω στὸ μέλλον μιὰ πὺρ ἀνετη ἐπίσκεψη στὴν Κύπρον, μοῦ λέει. Ἐφέτος γύρισα τὴν Κρήτη. Ἀξίζει πολὺ τοῦτο τὸ νησί, μὰ πάρα πολὺ. Τὴν ἄλλη ἐβδομάδα φεύγω γιὰ τὴ Σάμο. Πάντοτε πάω λίγες μέρες στὸ νησί μου.

Κουβεντιάσαμε καὶ γιὰ τὸν Ἀλιθέρση, ποὺ γνώρισε στὴν Αἴγυπτον. Ἐκφράστηκε μὲ κάποια θέρμη γι' αὐτὸν καὶ ρώτησε ἂν ἔχουμε πρόθεση νὰ ἐκδόσουμε τὰ «Ἀπαντα» τοῦ Κύπριου ποιητῆ. Ἀξίζει τὸν κόπο.

—Παρακολουθῶ τὴν πνευματικὴ σας κίνηση ἐκεῖ κάτω. Καὶ τὴν ἐκτιμῶ. Ἔχετε δυναμικότητα, μοῦ λέει.

Τοῦ μίλησα μὲ τὴν εὐκαιρία πὼς σὲ πολλὰ Γυμνάσια, ἰδίως στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον, ὑπάρχει κατάλογος δέκα-δεκαπέντε συνήθως βιβλίων ποὺ θᾶπρεπε εὐλεύθως ἢ κάθε τάξη νὰ διαβάσῃ. Τὰ τρία τέταρτα τῶν βιβλίων αὐτῶν εἶναι νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Τὸν ἐνθουσίασε ἡ συνήθεια αὐτὴ, ποὺ δείχνει καὶ ὅλας τὸ ἦθος μας καὶ τὶς τάσεις μας. Καὶ θᾶπρεπε νὰ γράψω ἕνα σημεῖωμα στὴ «Νέα Ἑστία» γιὰ νὰ πληροφορηθῇ τὸ πνευματικὸ κοινὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ αὐτὸ γεγονός.

Προσωπικὰ συμπαθῶ τὶς πνευματικὲς ομάδες καὶ τοὺς συλλόγους, ποὺ βάζουν κάτω ἕνα πρόγραμμα καὶ τὸ πραγματοποιοῦν μὲ πείσμα. Κινοῦν ἔτσι τὰ πνευματικὰ ρεύματα καὶ δὲν ἀφήνουν νὰ μουχλιάσῃ τὸ πνευματικὸν ἐνδιαφέρον. Συστήθησε τὸ θέμα αὐτό, τὸ πολὺ ἐλκυστικὸ γιὰ μένα. Συνάντησα καὶ κατανόησι καὶ ταύτιση ἀπόψεων σὲ πολλὰ σημεία.

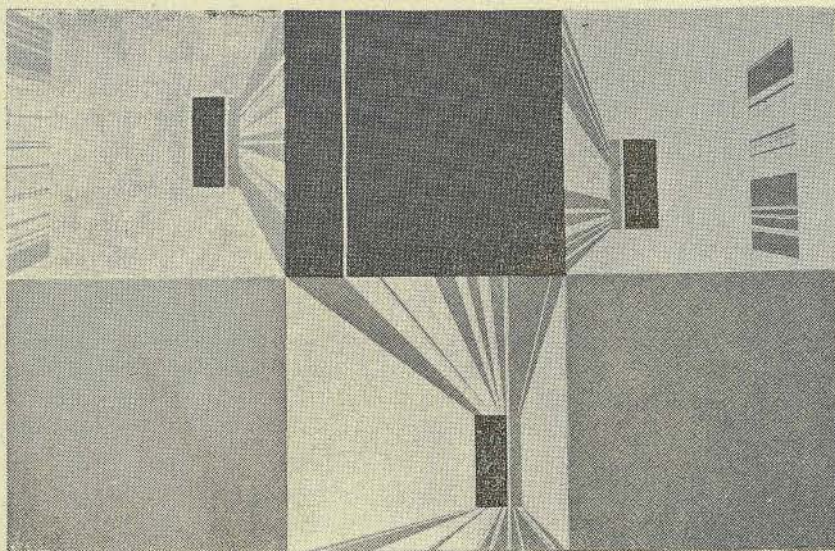
—Κάθε Παρασκευὴ μαζεύνονται ἐδῶ οἱ φίλοι καὶ τὰ λέμε. Εἶναι μιὰ πνευματικὴ συναναστροφή, ποὺ ξεκουράζει, πληροφοροεῖ, προβληματίζει.

Αὐτὰ μοῦ εἶπε. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ κ' ὅλας τρανὴ ἀπόδειξη τὸ πόσο ἀρέσει στὸ Χατζίνη ἡ συχνὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ πνευματικὸν συνάνθρωπο.

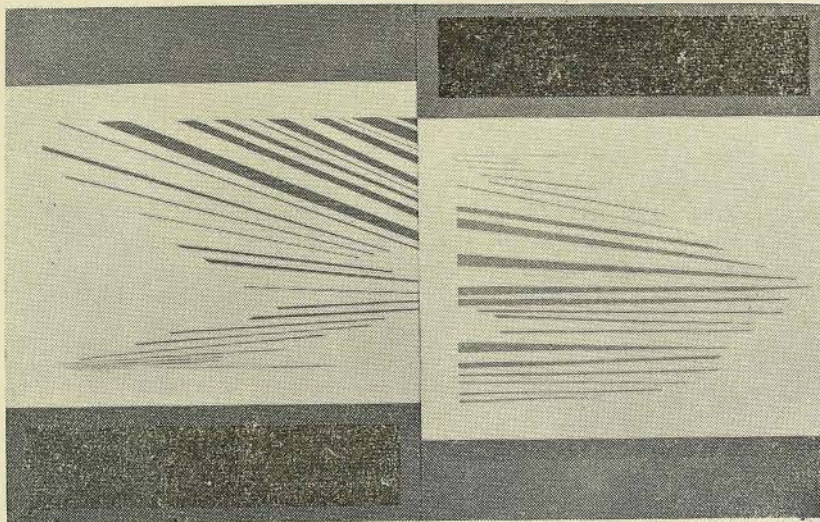
Μὲ τὴ γεύση αὐτὴ ἀναχώρησα ἀργὰ τὸ ἑσπέρας ἀπὸ τὸ σπίτι τῶν Χατζίνη στὴν Καλλιθέα μὲ τὴν ὑπόσχεση μιᾶς ἄλλης συνάντησης. Ὡραῖο νὰ μὴν ἀπαγορευθεῖσαι ἀπὸ κάποιες γνωριμίες.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΛΑΔΟΜΜΑΤΟΣ

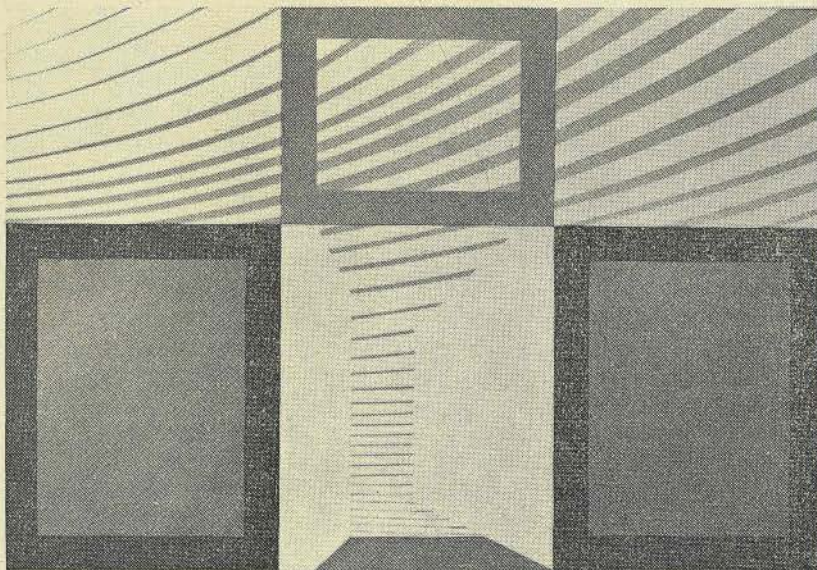
Ὁ Ἀνδρέας Λαδόμματος γεννήθηκε στή Λευκωσία τὸ 1940. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον, πῆγε στὸ Λονδίνον ὅπου σπούδασε ζωγραφικὴ. Τώρα ἐργάζεται σὰν καθηγητὴς τῆς Τέχνης στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον, εἶναι δὲ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ἐπιμελητηρίου Καλῶν Τεχνῶν. Πῆρε μέρος σὲ πολλὲς ὁμαδικὲς ἐκθέσεις πού διωργάνωσε τὸ Ἐπιμελητήριον Καλῶν Τεχνῶν Κύπρου στή Λευκωσία, ὅπως ἐπίσης καὶ σὲ ἄλλες εἰς τὸ ἐξωτερικόν, Ἀμερικὴ, Αἴγυπτον, Ἰνδίες. Οἱ τρεῖς πίνακες πού δημοσιεύονται ἐδῶ εἶναι ἀπὸ τὴν τελευταία δουλειὰ τοῦ καλλιτέχνη, θὰ ἐκτεθοῦν δὲ στὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Κοινοπολιτείας σὲ ἔκθεσιν πού θὰ γίνῃ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1970.

Τρία Προοπτικά με Μπλε καὶ Μαύρο,
(145X97 ἐκ. 1969)

Βιολετέ και Πορτοκαλίες Ραβδώσεις μεταξύ Τεσσάρων Όρθογωνίων
(200X130 εκ. 1969)

Πράσινο και Κόκκινο Παράθυρο σε Ραβδωτό Ουρανό
(164X115 εκ., 1969)

ΕΙΣ ΕΚΑΣΤΟΝ ΕΜΠΡΗΣΜΟΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΝ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΟΝ

«ἐκάστου ἢ κακία ὡς βάτος γενήσεται
καιομένη καὶ οὐ κατακαιομένη
ἀεὶ γὰρ ἄπτει καὶ οὐδέποτε δαπανᾶται
εἰ μὴ φθάσει δάκρυα...»

ΡΩΜΑΝΟΣ

Α'

Τὸν βλέπαμε ὦρες πολλὰς
Ἄκίνητο μέσα στις φλόγες
Στὸ τέλος ἔμεινε μιὰ στήλη
Ἄπὸ διάφανο φῶς
Καὶ στὴ θέση τῆς καρδιάς του
Ἄκίνητο
Ἔνα βαθὺ κόκκινο
Τριαντάφυλλο.

Καὶ ὅταν ἄρχισε νὰ πέφτη ἡ βροχὴ
Ἐτρεξε κάτω ἀπὸ τὸ μεγάλο δέντρο
Καὶ στάθηκε ἀκουμπισμένος στὸν κορμὸ
Νὰ μὴ βραχῆ.

Β'

Μαζεύτηκαν ὅλοι γύρω μου
Ἄλλοι φωνάζοντας καὶ βλαστημώντας
Ἄλλοι χτυπώντας τὰ χέρια τους
Παρακαλῶ σας κύριοι Παρακαλῶ
Κρατῆστε λίγη σιωπὴ Ὁ θόρυβος
Μὲ ἐμποδίζει.

Ἄσοι πιστοὶ προσέλθετε Μὰ ὄχι
Καὶ οἱ περίεργοι Νὰ πλησιάσουν
Ἄσοι ξυπνήσαν μιὰν αὐγὴ
Χωρὶς μάτια χωρὶς χέρια
Κι ὅσοι κοιμήθηκαν μιὰ νύχτα
Πάνω σὲ δέντρο Αὐτοὶ
Νὰ πλησιάσουν Καὶ οἱ ἄλλοι

Νὰ μὲ γλυτώσετε ἀπὸ τὶς φλόγες
Δὲ θὰ τὸ κατορθώσετε Ἄν εἶναι
Ἔνας ποὺ μ' ἀγαπᾷ πραγματικά
Νὰ ἔρθη νὰ μὲ ἀγκαλιάσῃ Διψῶ
Γιὰ ἕνα χάδι γιὰ ἕνα φιλὶ Κι ἕνα χέρι
Νὰ μοῦ κλείσῃ τὰ βλέφαρα
Νὰ μὴ μείνουν τὰ μάτια μου
Μέσα στὴ στάχτη
Ἄνοιγμένα.

Οἱ ποιητὲς νὰ φύγουν Εἶναι πρόστυχοι
Κρέμασαν τὰ νεκρὰ κλουβιά τους
Στὰ δέντρα Καὶ χειροκροτοῦν
Γιὰ νὰ τρομάξουν τὰ πουλιὰ
Ποῦ κοιμοῦνται μὲς σὶ ἐσφλόγες μου
Νὰ τὰ μαζέψουν στὰ κλουβιά τους
Καὶ νὰ φύγουν Νὰ φύγουν
Εἶναι πρόστυχοι.

Ἐκείνον θὰ παραδεχτῶ τὸν ποιητὴ
Ποῦ τὸ τραγοῦδι θὰ πετάξῃ
Ἄπὸ τὰ χέρια του φλεγόμενο πουλὶ
Νὰ πυρπολήσῃ
Τὸ δάσος.

Ἄταν μὲ δῖτε νὰ χτυπῶ
Τὰ χέρια μου μέσα στις φλόγες
Ἄταν μὲ δῖτε νὰ δαγκώνω
Τὰ χεῖλη μου Ἔτοιμος
Νὰ ὑποκύψω Μὴν πῖτε πῶς
Νικήθηκα Πέστε
Πῶς ὄνειρεύομαι.

Βέβαια ποῦ θὰ προτιμούσατε
Νὰ εἶναι νύχτα Ἔτσι
Ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον Ἄμως
Ἐγὼ προτίμησα ἡμέραν
Ἐπὶ τὸ σεμνότερον Φύγετε
Δὲν ἔχω μὲς τὸ σπίτι μου
Χελιδονοφωλιές.

Κρυώνω Τί παράξενο Ἄσο
Εἰσέρχονται στὸ δέρμα μου
Οἱ φλόγες Περισσότερο
Παγώνει ἡ καρδιά μου Σὰν πουλὶ
Σὲ χιονισμένο δένδρο Κρυώνω.

Ἄν μετάνοιωσα γιὰ τὴν πράξη μου ἢ
Ἄν πρόκειται νὰ μετανοιώσω Ἐσεῖς
Θ' ἀποφασίσετε Ἐσεῖς
Καὶ οἱ ἄλλοι.

Λάβετε φάγετε Τοῦτο
Ἐστὶ τὸ σῶμα μου Κῆπος
Ἐπὶ ὑδάτων πολλῶν Πίετε
Ἐξ αὐτοῦ πάντες Τοῦτο μου
Ἐστὶ τὸ αἷμα Πηγὴ
Ἄρδεύουσα λειμῶνας.

Ἐκείνον ποῦ θὰ σκύψῃ ἐπάνω μου
Τὴν ὥρα ποῦ θὰ γονατίζω Ἐκείνον
Ποῦ θὰ ἀντέξῃ μέσα του
Κατορθωμένῃν
Τὴ φωτιά μου Αὐτὸν
Θὰ ἀγαπήσουν
Τὰ χέρια μου

Τότε θὰ πῶ πῶς νίκησα Καὶ τότε
Θὰ αισθάνωμαι τὶς φλόγες
Δροσερὴ βροχὴ

Νά με λυτρώνη
 Ἐν κατορθώσω
 Νά τραγουδήσω.

Δεῦτε λάβετε φῶς
 Ἐκ τοῦ άνεσπέρου φωτός
 Καί δοξάσατε Ἐκείνην
 Ἡ ὁποία ἐδόκησε
 Νά ἐνταφιασθῆ
 Ἐντός μου.

Ἐνθάδε κείτε θά γράψουν
 Ὁ άνθισμένος πυρρίχιος ἦ
 Κάτι τέτοιο Καλύτερα
 Ἐνθάδε κείται ἕνας άνθρωπος
 Μὲ ὄνομα μελλούμενο.

Ἐν θά φέρετε στόν τάφο μου λουλούδια
 Θά προτιμοῦσα λίγα χρυσάνθεμα
 Ἐπό τόν πεθαμένο κῆπο
 Τῆς πατρίδας μου
 Καί λίγα πράσινα στάχια
 Ἐπό τόν ἄλλο κῆπο
 Τῆς πατρίδας μου
 Που ἔρχεται
 Ἐπό τὸ μέλλον.

Νά φάξετε μέσα στή στάχτη μου
 Κι ἄν βρῆτε τὰ χέρια μου
 Νά κλάψετε
 Ἐν βρῆτε τὰ μάτια μου
 Νά φοβηθῆτε
 Κι ἄν πεταχθῆ
 Τὴν ὥρα που θά τὴν ἀνασκαλίζετε
 Μέσα ἀπό τὴ στάχτη

Τὸ πουλι
 Τότε πηγαίνετε στὰ σπίτια σας
 Νά κοιμηθῆτε.

Ντρέπομαι Ἐτσι καθὼς ἀπογυμνώνεται
 Τὸ σῶμα μου ἐνώπιόν σας Ντρέπομαι
 Καθὼς ἀπογυμνώνεται
 Ἡ ψυχή μου περίλυπος
 Μέχρι θανάτου Καληνύχτα
 Καληνύχτα σας κύριοι
 Καλή σας νύχτα.

Γ

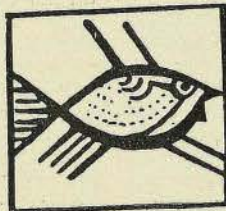
Στέκει ἐκεῖ στήν ἐρημιά
 Μιά ἀνθρώπινη στήλη
 Ἐπό στάχτη
 Μιά σταγόνα βροχῆς
 Μπορεῖ νά τὴ σωριάση
 Ἐνα χαμόγελο παιδιοῦ
 Μπορεῖ νά τὴν ἀνεμίση
 Μά ἡ γροθιά στὸ μέτωπο
 Θά καρφωθῆ
 Σ' ἕνα μαχαίρι.

Σύνθεσα τόσα ἐπιγράμματα
 Ἐγαπημένε Γιά τὸ κενοτάφιό σου
 Που ὠραῖζει τόν κῆπο μου Κανένα
 Δέν εἶναι ἄξιο νά χαραχθῆ Καλύτερα
 Τὸ ἀπδόνι που κουρνιαρίζει
 Κάθε νύχτα στὸ θάμνο
 Ἐγαπημένε Τοῦ κήπου.

Πέστε μου Πέστε Πέστε μου
 Πέστε Ποιόν σφάζουν κάθε αὐγή
 Κι εἶναι βαμμένη μὲ αἷμα.

Ἐμως Ἐκεῖνος καίγεται
 Καὶ συνεχίζει καίγοντας
 Νά καίγεται Καὶ πῶς
 Ἐντέχω κόρη μου
 Νά σὲ κοιτῶ στὰ μάτια.

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ἡ συγκίνηση πού μᾶς συγκέντρωσεν ἀπόψε ἐδῶ γύρω ἀπὸ τὸ ζεπροβάδισμα τοῦ κ. Κώστα Πολίτη ὁδηγεῖ σὲ μερικές σκέψεις πού ὅσο κοινότητες και νάναι παραμένουν πάντα χρήσιμες στὴν ἰδιαίτερη ὑπόθεση τοῦ τόπου μας.

Καὶ προλαμβάνω: δὲν πρόκειται νὰ ἀναφερθῶ στὸ ὑπηρεσιακὸ γεγονός τῆς σχετικῆς μετάθεσης γιὰ τὸ ὁποῖο οὐδένα ἀπολύτως λόγο ἔχομε. Θὰ ἐπισημάνω ἀπλῶς τὸν ὠραῖο δεσμό πού ὅλοι ἐμεῖς νιώσαμε σιγά-σιγά καὶ ἐντελῶς φυσικά νὰ μᾶς σμίγη μὲ τὸν ἐκλεκτὸ φίλο πού ἀποχαιρετοῦμε. Ἐνα δεσμό πού γιὰ πολλοὺς μπορεῖ νὰ μὴ ὑπῆρξε κὰν προσωπικός, μὰ πού ἦταν τόσο στενός και τόσο ἰσχυρός ὥστε νὰ χαρίζη στὸν καθένα αἴσθησι ζεστασιᾶς κι' ἀσφάλειας. Τοῦτο, γιὰτὶ ὁ κ. Πολίτης, προικισμένος μὲ ξεχωριστὴ ἀνθρωπιά και θαυμαστὴ εὐθυκρισία, οὐνιστοῦσε τὴν κάθε στιγμή — μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀρμοδιοτήτων του — ἀνεξάντλητη πηγὴ ἐνθάρρυνσης και σταθερῆς συμπαράστασης σὲ κάθε ἄξια ἐθνική και πνευματικὴ πρωτοβουλία. Ἡ ἐλληνική του εὐθύνη, ὀρθή κι' ἀλύγιστη, μεταλαμβάνεθε πάντα τὸ καθαρὸ φῶς πού σημάδευε μὲ σιγουριά σαφείς τοὺς στόχους. Κι' ἡ πρακτική του σκέψη, μὲ τὴ γνήσια ρουμελιώτικη γρηγοράδα τῆς, στοργγύλευε και ἱεραρχοῦσε τὰ πράγματα μὲ τόλμη και μὲ ρεαλισμό. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ του σὲ κάθε ἐπαφὴ κι' ἐνέργεια ἡ προθυμία, ἡ κατανόηση, ἡ ἀγάπη.

Ἡ Κύπρος, ὅπως και νὰ τὸ κάνωμe κι' ὅσο κι' ἂν χάνωμe κάποτε τὰ μέτρα θεώρησης τῆς μοίρας μας, ὑπάρχει μόνο μὲ τὴν Ἑλλάδα. Κι' ὄχι μόνο μὲ τὴν Ἑλλάδα πού ἦταν, μὰ προπαντὸς μὲ τὴ ζωντανή — βασανισμένη Ἑλλάδα πού εἶναι και γίνεται. Τὸ σύγχρονο νεοελληνικὸ αἶσθημα, αὐτὸ πού τὴν ταυτίζει μὲ τὴν καυτὴ ἐθνικὴ πραγματικότητα, εἶναι πού κινεῖται μέσα τῆς σὰν φύραμα. Καὶ στὸν τόμeα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς πού προσδιορίζει τὴν ἀντοχή και τὸ πεπρωμένο τῆς, ἀναπνέει και δημιουργεῖ μέσα στὸν εὐρύτερο χῶρο τῶν αἰώνων, τῶν πράξεων και τῶν προεκτάσεων τοῦ ἐλληνισμοῦ. Κοινές οἱ ρίζες, κοινὸ κι' οἱ βαθύτεροι ἐθνικοὶ κι' ἀνθρώπινοὶ καιμοί. Μὰ και πραγματικότης σκληρὴ ἡ Κυπριακὴ μόνωση, πού γιὰ νὰ γεφυρωθεῖ χρειάζεται ἐπιμονο τὸ τέντωμα τῶν συνειδήσεών μας πάνω ἀπὸ τὸ χάσμα τῆς ἀναποδιᾶς μας μὰ κι' αἰσθητὴ τὴν παρουσία τοῦ ἐθνικοῦ κέν-

τρου. Γι' αὐτὸ κι' ἡ δικαίωση πού μᾶς προσφέρει μὲ τοὺς λειτουργούς τῆς και μ' ὅ,τι φωτισμένα ἔνσάρκωνει και προωθεί ἡ Β. Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἀλάθητη καθοδήγηση ἑνὸς ἐμπνευσμένου προϊσταμένου τῆς περιωπῆς τοῦ κ. Μενελάου Ἄλεξανδράκη. Τὸ μυστικὸ ἐπιβίωση τοῦ λαοῦ μᾶς βρίσκεται — ἐπαναλαμβάνω — στὴ σωστικὴ ἐλληνική του θέληση πού θρέφεται ἀπὸ τὴν κατάφαση τῆς ἱστορίας του, ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐνόπτιος τῆς ἐλληνικῆς ἰδέας, ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ παιδεία κι' ἀπὸ τὴ ζεῖδωρη αὔρα τῶν ἐλληνικῶν μελετητῶν.

Αὐτὰ τὰ μελέμια — νὰ τί εἶναι πού αἰθριάζουνη τὴν ἀτμόσφαιρα και ζωντανεῦουν τὰ ρίγη τῶν ψυχῶν. Καί, προπαντὸς, σὲ ὄρες πού πέφτει βαρεῖα ἡ δοκιμασία, ἡ ματαίωση, ὁ κάματος ἡ και τὸ ζήππασμα... Σὲ ὄρες, νὰ πῶμe σὰν τίς σημερινές, πού κυκλώνουν ἀσφυκτικά τὸ λογισμό και τὸνειρο, σκορπίζουν τίς ἰδέες και μπερδεύουν τοὺς προσανατολισμούς. Τί στοχάζεται και τί μάχεται ἡ πολιτική εἶναι μιὰ ὑπόθεση. Ἡ ἄλλη, ἡ μεγάλη ὑπόθεση εἶναι νὰ κρατηθῆ καθαρός, φωτεινός και γαλάζιος ὁ πνευματικὸς ὀρίζοντας τοῦ τόπου. Κι' ἐδῶ εἶναι πού χρειάζεται νὰ κρατήσωμe ἀκοίμητη τὴν ἐγνοια μας ὅσοι πονάμe κα' ὑπηρετοῦμe τὸν τόπο και τὸ ἔθνος. Δέν συμμερίζουμe τοὺς φόβους γιὰ ἐπικείμενο ἐκφυλισμὸ τοῦ λαοῦ (ὁ φόβος εἶναι νὰ μὴ ἐπαναληθῆ κι' ἐδῶ ἡ συμφορὰ τῆς Ἰωνίας), μὰ ὅτε και δέχομe τὴν παθητικὴ αἰσιοδοξία πῶς ὅπως διατηρηθήκαμe τρεῖς χιλιάδες τόσα χρόνια θὰ διατηρηθοῦμe και τώρα και στὸ μέλλον. Ἄλλωστε, κι' ἂν ἦταν νὰ δεχτοῦμe τὸ δεῦτερο, δέν θὰ μετεβάλλετο καθόλου τὸ γεγονός τῆς σημερινῆς ἐπικίνδυνης ρευστότητας ἀπάνω στὸ ὄλισθηρὸ πεδίο ἰδιαζουσῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν πού ἀπεργάζονται σύγχυση και ζεστράτιμα' καί, φυσικά, δέν θὰ ἦταν νοπτὸ νὰ φαικιδευθῆ ἡ ὑποχρέωση γιὰ ὑποβοήθηση τῆς πορείας μας. Ἐτσι εἶναι πού τοποθετεῖται ἡ συγκεκριμένη σκοπιμότης γιὰ τὴν κοινή πνευματικὴ πολιτικὴ πού νὰ δημιουργηθῆ και νὰ ἀναπτύσσει δεδομένα ἱκανὰ νὰ διασφαλίζουν και συνεχῶς νὰ ἀνελίσσουνη τὸν ἐπιβαλλόμενο γόνιμο διάλογο. Ἡ Κύπρος ἔχει και τίς ἰδιαίτερες ἀνάγκες τῆς μὰ και τίς εὐρύτερες ἐθνικὲς εὐθύνες τῆς. Κι' ὅπως ἀπομεινε σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἀνατολικὴ ἔσοχιά τῆς Μεσογείου ἡ μόνη ἐλληνικὴ ἐπαλξη — κι' αὐτὴ ἀνεμοδαρμένη κι' ἀπειλούμενη — χρίζει, πραγματι, πολλὴ προσοχή. Ἡ πολιτιστικὴ μας πολιτικὴ δέν θὰ βρισκόταν σὲ σωστὸ δρόμο ἂν λησμονοῦσε τὴ φύση τῶν πραγμάτων κι' ἔχανε τοὺς στόχους τῆς.

Οι άρχοντοκωριατισμοί που δρασκελίζουν άβασάνιστα τὰ πλαίσια που υπαγορεύουν οί συνθήκες του τόπου και που δέν θεμελιώνουν τὸ ἑλληνικό ἢ που δέν ἔχουν σάν προϋπόθεση τὸ ἑλληνικό, ὅσο θεαματικές και νᾶναι, ἀπομένουν κενές περιεχομένου ἢ και ὑπονομεύουν. Ἡ Παιδεία, με τὴν ἔννοια τῆς εὐρύτερης πνευματικῆς δραστηριότητος κα'ζωῆς, αὐτὴ που καταξιώνει τὰ άτομα και τοὺς λαοὺς σάν δημιουργικές ὀντότητες, και που ἀλίμονο, πάει νὰ φυγαδευθῆ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας με τὴ μονομέρεια τῆς ἐπιστήμης (τοῦτο ὑπῆρξε τὸ χαρακτηριστικό τῆς δεκαετίας που ἔφυγε) χρειάζεται βάρθα φυσιολογικά που στὴν περίπτωσή μας δέν εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά.

Ἄλλα μακρυγόρρα και γιὰ νὰ ζαναγουρίσω ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ξεκίνησα: εἶναι οὐσιῶδες νὰ ἐκφράζεται ἡ Ἑλλάδα βασικὸ Κύπρο, με ἀνθρώπους που ἔχουν αἴσθημα ἔθνικῆς εὐθύνης και που ζέρον νὰ δημιουργοῦν κλίμα ἐμπιστοσύνης κι' ἀσφάλειας. Γι' αὐτὸ και ἀποχαιρετοῦμε τὸν κ. Κώστα Πολίτη σάν φίλο που πολὺ θὰ θυμόμαστε και που πάντα θὰ νοσταλγοῦμε.

ΦΡΙΞΟΣ Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΣΑΤΙΡΑΣ

Ἡ σάτιρα μὲ στόχο τὶς αἰώνιες ἠθικές ἀρχές και ἀπαραίτητο λογοτεχνικό εἶδος εἶναι και εὐρύτερη ἀξία ἔχει. Ἀσφαλῶς χρειάζεται πολλὴ μαστοριά γιὰ νὰ μὴ πέση στὴν φτώχεια του ἐπιθεωρησιακοῦ καλαμποριοῦ. Τὸ ταλέντο, ἀπαραίτητα βασικὸ στοιχεῖο, ἐπιβάλλεται, ἀλλοιῶς φτιάχνονται κοινολογίες, χωρὶς τὸ ποθητὸ ἀποτέλεσμα. Ἄλλα και αἴσθησι και σαφῆς στόχος πρέπει νὰ ὑπάρχη, κι' αὐτὸς ὁ στόχος πρέπει νὰ εἶναι μέσα στὸ ἄμεσο περιβάλλον. Ἄν τώρα κατορθωθῆ και μὴ πιὸ ἔξω ἐπέκταση, ἀσφαλῶς ἀποκτᾶ ἡ σάτιρα μεγαλύτερη ἀξία.

Δυστυχῶς στὸν τόπο μας ἡ σάτιρα ὑψηλοῦ ἐπιπέδου δέν συναντιέται. Χρησιμοποιήθηκε ἡ εἰρωνία και πολλές φορές ἡ ἀμείλικτη δικτυκότητα στὸν πεζὸ λόγο (π.χ. στὰ «Κύπρια Ἔπη» του Πάνου Ἰωαννίδη). Ἄλλα στὴν ποίηση περιορίστηκε σὲ μὴ ἀπλὴ εἰρωνία, αὐτὴ που ἀπαίτησε ἡ μοντέρνα ποίηση σάν ἀντίδραση πρὸς τὴ σοβαρὴ ἠθικολογία τῆς παραδοσιακῆς ποίησης.

Ἄπλῃ σάτιρα με μέσα συνθιαμένα, χωρὶς τοὺς στόχους τῆς μοντέρνας ποίησης, δημιουργεῖ ὁ Ἄνθος Ροδίνης. Σατιρίζει ὁ ποιητὴς τὸ ἄμεσο περιβάλλον με ὀδηγὸ τὴν ἠθικὴ τάξη κι' ὄχι τὰ προσωπικὰ μίσῃ ἢ τὴ διέθεση γιὰ διαπόμπευση ἐχθρικών πρὸς τὸ ἀτομὸ του καταστάσεων. Ἀπεναντίας ἡ καλὴ πρόθεση ξεχωρίζει κι' αὐτὸ τὸ ἐκτίμας. Ἔτσι τὸ βιβλίο του «Ὁ Διογένης χωρὶς φανάρι» (1969) ἀποκτᾶ ἀξία και ὡς στόχος και ὡς πρόθεση.

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕ ΜΕΓΑΛΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

Θάταν κοινοτοπία ἂν ἀραδιάζαμε τὴν ἀξία ἑνὸς Μουσείου. Ἄλλα γιὰ τὸ Ἐθνικὸ Μοσεῖο, ὅπου ἐκτίθενται χειροπιαστὰ ἱστορικά ντοκου-

μέντα του ὁποιοῦδήποτε τύπου, τὰ πράγματα κάπως ἀλλάζουν. Δέν εἶναι μουσεῖο τουριστικῆς ἀξίας. Ἀποτελεῖ βῆμα γιὰ διδασκαλία τῆς ἱστορίας σου σάν ἔθνος ἢ σάν συγκροτημένο κράτος, που ἔχει σκοποὺς και σχέδια γιὰ μελλοντικὴ πορεία μέσα σ' ἕνα ἀλλοπρόσαλλο κόσμο ὅπως εἶναι ὁ σημερινός.

Τὸ «Μοσεῖο Ἀγῶνος», που διευθύνει ἐπάξια ὁ κ. Χριστόδουλος Παπαχρυσοστόμου, εἶναι ἕνας τύπος Ἐθνικοῦ Μουσείου γιὰ ὠριμένη, πρόσφατη, ἔθνικὴν ἱστορία του ὑποῖού μας. Τὰ ἐκθέματα δημιουργοῦν μὴν ἀτμόσφαιρα με τὸ γούστο τῆς κατάταξής τους. Ἄλλα ταυτοχρόνως δέχονται τὴν πορεία τῆς ἐπανάστασης, τὰ σημαντικὰ συμβάντα τῆς, τοὺς στόχους τῆς. Ὑπάρχουν και δείγματα τῆς προπαρασκευαστικῆς περιόδου σάν οἱ τόμοι του Δημοψηφίσματος του 1950. Τὸ κυριώτερο και σημαντικώτερο ὅμως εἶναι οἱ δημοσιεύσεις, τὰ κείμενα και τὸ ἄλλο ἱστορικὸ ὕλικό, που μαζεύτηκε και συνεχῶς κατατάσσεται ἀπὸ τὸν ὑπεύθυνο.

Τελευταίως ὁ κ. Παπαχρυσοστόμου κυκλοφόρησε ἕνα βιβλιαράκι με τίτλο «Ἀρχειὸν πεσόντων», που περιλαμβάνει με ἀλφαθητικὴ σειρά ὄσους θυσιαστήκανε στὸν Ἀπελευθερωτικὸ Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ. Τὸ κείμενο βασίζεται σὲ ἀδιόσειστες μαρτυρίες και ἀποτελεῖ ἱστορικὴν ἔκδοση με μεγάλη σημασία. Τέτοια βιβλία χρειάζομαστε και γιὰ φρονηματισμό. Ἄν ἡ ἱστορία δέν θὰ χρησιμοποιεῖται και γιὰ φρονηματισμό, τότε χάνει πολὺ ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς. Δέν εἶναι σωστὸ νὰ ξεκόβουμε ἀπὸ τὸ παρελθόν, ὅσο κι' ἂν εἶναι (που δέν εἶναι) λαμπρὸ τὸ μέλλον.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Ζαν. Ἀνουΐγ: Εὐρυδική, Θέατρο ΡΙΚ, σκην. Εὐῆ Γαβριλίδη.

Ἡ «Εὐρυδική» του Ἀνουΐγ στὸ Θέατρο του ΡΙΚ ὑπῆρξε ἀποκαλυπτικὴ γιὰ τὸ ταλέντο τῆς Κατερίνας Καραγιάννη ὡς Εὐρυδικῆς. Ἐπαίξε ὑπέροχα. Παρουσίασε τόσες μεταπτώσεις, τόσες ἀλλαγές στὴ φωνή, στὴν ἔκφραση, στὴν κίνηση, που πραγματικὰ δημιούργησε μὴ Εὐρυδικὴ ἀξέχαστη. Ἦξερε ποῦ θὰ τόνιζε τὴ θερμότητα, ποῦ θὰ ἐκδήλωνε τὴν τρυφερόδα, πῶς νὰ διατυπῶση μ' ἕνα ἀνοιγμα τῶν χειλιῶν και τῶν ματιῶν τὸ φόβο τῆς. Ἐρμήνευε με δυὸ κινήσεις, μ' ἕνα τίναγμα τῆς κεφαλῆς, με μὴ βαθειὰ ἀνάσα στὴν ὥρα τῆς. Δὲ μπορῶ παρά νὰ ἐπαναλάβω τὸν χαρακτηρισμό μου: ὑπέροχη.

Ἄλλα και ὁ Τάκης Βουτέρης, σὰ σύμβολο του θανάτου με τ' ὄνομα κάποιου Κύριου Ἀνρί, κράτησε ἕνα γαλήνιο τόνο ὀμιλίας με μὴ ὀλύμπια γαλήνια ἔκφραση και μὴ ἀλύγιση στάση και ἀλύγιστο βάδισμα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Καὶ στὰ σημεῖα ἀκόμα που δήλωσε κάποια συμπάθεια πρὸς τὴν κατάσταση του ἀπελπισμένου Ὀρφέα, δέν ξέφυγε ἀπὸ τὴν

οριζόντια θέση της γαλήνιας έκφρασης, έστω κι' αν υποψιαζόσουν λιγάκι ύψηλότερο τόνο, πού τόν δεχόσουν μάλλον σάν προσπάθεια γιά νά κερδίση κάποιαν έμπιστοσύνη. Κι' έπρεπε νά ναι έτσι άφοϋ ό θάνατος είναι τό μέγα κέρδος, αντίθετα πρós τήν πεζότητα και ταπεινότητα της ζωής, όπως δέχεται ό άπαισιόδοξος 'Ανοϋίγ.

Ό Νίκος Χαράλαμπος είναι ένα πολύπλευρο ταλέντο. Σάν 'Ορφέας έκαμε αισθητή τήν παρουσία του. Τάιριαζε και ψυχικά και σάν έρμηνεία με τούς δυό άλλους τήν Εϋρυδική και τό θάνατο. Συμπλήρωνε τό τρίπτυχο ρωμαντικό όνειρο - δίψα ζωής, 'Έρωτας, θάνατος. Είχε ένα διάφορο τόνο στήν έρμηνεία του παρά ή Εϋρυδική, αλλά με πάρα πολύ μικρή διαφορά, γιά νά νιωθής τήν τάση κι' έλεη ζωής και έρωτα.

Όι άλλοι ήθοποιοί ευσυνειδήτοι στό ρόλο τούς τονίζανε με τήν παρουσία τους τήν κυριαρχική άξία τών τριών πρωταγωνιστών, όπως ακριβώς τό θέλησε ό συγγραφέας. Τό θεατρικό ύφος της Γαϊτανοπούλου και φωτιάδη, τό άγροϊκό τού Μουσουλιώτη και τό κυνικό τού Στέλιου Καυκαρίδη συμβολίζανε τήν καθημερινή, άσχημη και ανάξια καθημερινή ζωή γιά νά φανή πιό έκτυπη ή άξία τού θανάτου πού έπαιζε γύρω από τόν 'Ορφέα και τήν Εϋρυδική.

Ό Εϋης Γαβριλιδης πραγματοποιήσε ακόμα μιá επιτυχία. Όχι άπλως χρησιμοποίησε ευστοχα τό εξαιρετικό ταλέντο της Καραγιάννη, αλλά και με τά φωτιστικά μέσα τόνισε ώρισμένες καταστάσεις, χωρίς νά πέφτη σέ κινηματογραφικά - έπιθεωρησιακά τρίς. Προπαντός έδωσε μιá παράσταση πολύ άσωτερική, μ' ευγένεια και φινέτσα, άπολύτως ύποθλητική. Γιά τά σκηνικά άπλως έπισημαίνω τήν εύκολία στήν άλλαγή της σκηνής με τόσο άπλές προσθήκες, τό κοστούμι της θεατρίνας μάνας της Εϋρυδικής, πού τόνιζε τόν χαρακτήρα της, και τήν πινακίδα τών τοικοκολλήσεων, πού συμπλήρωνε τό χρώμα τού σιδηροδρομικού σταθμού. Κάτι τέτοια άσήμαντα από πρώτη ματιά μπορούν νά άλοκληρώσουν έντυπώσεις κι' ό σκηνογράφος Στέφος 'Αθηναίτης συχνά τά έφευράκει.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

'Α. Πε ρ ν ά ρ η: «Περιελλομέναις "Ωραις», Λευκωσία, 1969, σελ. 69.

Ό 'Α. Περνάρης είναι μιá από τις πιό γνήσιες λυρικές φωνές της Κύπρου με μακρότατη θητεία στα κυπριακά γράμματα. Μ' όλο πού ό ποιητής άσολήθηκε με πολλά είδη λόγου, και προπαντός με τή δημοσιογραφία, δέν άπογυμνώθηκε από τό λυρικό έαυτό του, εξακολουθεϊ νά κραδαίνεται, συχνά πολύφθογγα, κυρίως γνήσια και άβίαστα. 'Η άλλαγή στα μέσα έκφρασης δέν τού άφαιρέσανε τις ικανότητες ώστε νά λές πώς παραδοσιακά μιλά

καλύτερα, ένω με τή σύγχρονη τεχντροπία ύστερεί. Κι' αυτό γιατί άβίαστα μεταπήδησε από τό ένα στό άλλο κλίμα κι' όχι από έπιταγές της μόδας.

'Η τελευταία συλλογή του («Περιελλομέναις "Ωραις»), προίον της ώριμότητας παρουσιάζει ύποχρεωτικά μιá γαλήνη στό αντίκρουσμα τού καθετί της ζωής. 'Ασφαλώς ξεπηδάνε έδώ κι' εκεί στίχοι με νεανικό κραδασμό, μιá έξαρση τού λυρισμού. 'Αλλά τούτο δέν είναι τό βασικό κλίμα, και δέν διασπá τή γαλήνη. Στο κάτω-κάτω αυτή ή γαλήνη, πού δημιουργεί ή πείρα και ή λογική τού ώριμου, όταν πιá περάσανε τά καθημερινά πάθη κι' αποστάλαξες σέ γνώση άπ' τά παθήματα, δέν τοποθετείται στήν κλίμακα τού λυρισμού σέ κατώτερο σκαλοπάτι. 'Απεναντίας στέκει ψηλά παρόλο τό φόβο από τό βάρος της φιλοσοφικής σκέψης. Θέματα της καθημερινής ζωής σάν τόν έρωτα, της πατρίδας, πού μας χάρισε άπλόχερα τό τελευταίο ξεσάκωμα στήν Κύπρο κι' ή τουρκική άνταρσία, της ιστορίας και τών παθημάτων μας σάν έλληνικός λαός, άκόμα και περιγραφών (με ύπόσπρωμα όμως φιλοσοφικό) σέ μιá μεγάλη ποικιλία, σπάνια σέ παραλλαγές ένός θέματος μικρού, συγκροτούν τή συλλογή. 'Η σύζευξη είναι όλοφάνερη κι' άς παρεμβάλλοντα κάποτε κάπως διάφορα θέματα 'Όλα συμπυκνωμένα σέ δυνατούς στίχους, με κάποιες εξάρσεις έδώ κι' εκεί, μεταφουτεύονται μες τήν ψυχή μας με τό γαλήνιο και σίγουρο χέρι τού ώριμου τεχνίτη. Καμμιά προσπάθεια νά ξεγελασθί ή καρδιά μας με ήχηρόπτες και στολίδια άοπλανητικά. Κι' όπου πάλιν πλαταιάζει ό λόγος με άλλεπάλληλες εικόνες κι' άρχίζει ένα άδέσμευτο λυρικό στοιχείο νά παρουσιάζεται, τοποθετείται ένας έπιγραμματικός στίχος, πού σ' επαναφέρει στή γαλήνια άντιμετώπιση.

Χαρακτηριστικό τής συλλογής αυτής είναι ό προβληματισμός πού γεννά κάμε ποίημα. 'Υποχρεωτικά σταματάς και αναλογίζεσαι τήν κεντρική στιγμή. Δέ σέ συσκοτίζει ό λυρικός κραδασμός και («δέχεσαι ή δέν δέχεσαι») τό ό,τι σου έχει προσφερθί μες τό πλέξιμο τών στίχων. 'Απεναντίας, άπαιτεί έξηγήσεις, αναπλάθει κάποια περιστατικά, σου δείχνει ένα όδρομο γιά σαφείς προσωπικές κρίσεις. 'Ασφαλώς δυό-τρεις έπιγραμματικοί στίχοι δίνουν τήν πρώτη ώθηση. 'Αλλά αν έλειπε τό σύνολο οι στίχοι αυτοί θα ήταν άποφθέγματα χωρίς νά σέ πειθουν γιά νά στοχαστής. 'Ακριβώς στό σημείο αυτό βρίσκω τήν άξία της γαλήνης στήν ποιητική έκφραση, πράγμα πού κατόρθωσε με τόν πιό φυσικό τρόπο, πηγαίο θάλαγα, ό 'Α. Περνάρης στήν τελευταία του αυτή συλλογή. Δέν έχει σημασία αν συχνότατα τό έρωτικό στοιχείο άπλόχερα άπασχολεί τόν ποιητή. Τό στοιχείο αυτό περασμένο μες τήν 'Ανάμνηση θεωρείται πιá από μιá άπόσταση. 'Αλλά και οι έκπλήσεις πρós τό θεό παρόλο πού συχνά παίρνουν τόν τόνο προσευχής, χαρακτηρίζονται από άξιοπρέπεια,

τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ γαλίνιου στοχαστῆ. Λιγάκι ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς γαλίνης μερικές περιγραφές τῆς φύσης μετὰ τὴν προτροπὴ γιὰ μιὰ κοινωνία μαζί της. Ὡστόσο κι' αὐτὲς δὲν ἔχουν τὸ ἀκατάσκατο πάθος τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἔχουν ἄρκετὴ περίσκεψη, ὅπως ἀκριβῶς ἡ λογισμένη προτροπὴ κι' ἄς φαίνεται ἀπὸ πρώτῃ ματιὰ ἢ ἄποψη σὰν ἀντίφαση.

Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Περνάρη, καρπὸς ὠριμότητας, δικαίωνει τὴν πολὺχρονη θητεία του στὴν περιοχὴ τῆς ποίησης.

Εἰρήνης Παναγιῆ—Τσουλλῆ: «Ποιήματα τοῦ Πολέμου», Λευκωσία, 1969, σελ. 45.

Ἄρκετοι πιστεύουν (καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο) πὼς ἓνας τόπος μετὰ τὰ σημερινὰ δεδομένα μπαίνει πιά στὴν πραγματικὴ ἀνάπτυξή του μόνο ἂν ἔχη νὰ ἐπιδείξει ἐπίδοση τῶν γυναικῶν του στὰ γράμματα. Αὐτὸ δείχνει πὼς ἡ ἀντίληψη τοῦ τόπου αὐτοῦ γιὰ τὴ γυναίκα ξέφυγε ἀπὸ τὰ πλαίσια τῶν μεσαιωνικῶν δοξασιῶν, ἡ ἐκπαιδευση εἶναι κοινὴ καὶ γιὰ τὰ δυὸ φύλα καὶ δίνει πιά εὐκαιρίες στὸ ὠραίο φύλο νὰ ἐκφραστῆ ἐλεύθερα καὶ σὲ ἰσοτιμία μετὰ τὴν ἀντρικὴν ἔκφραση.

Ἡ Εἰρήνη Παναγιῆ—Τσουλλῆ μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα μετὰ τὴν ποιησὴ της νὰ ποῦμε πὼς τὸ νησί μας προχώρησε πολὺ καὶ μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ μιὰ θέση, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν ὑπανάπτυξη. Ἀσφαλῶς δὲν βρισκόμαστε σὲ προχωρημένο στάδιο. Ἄκόμα ἀναζητοῦμε. Ἀλλὰ ἡ ἀναζήτηση σημαίνει σημαντικὴ πρόοδος. Ὅταν μιὰ ποιήτρια λέγει τὸ λόγο της γιὰ τὰ κοινὰ ἐνὸς τόπου σημαίνει πλατὺ καὶ ὑπεύθυνο ἐνδιαφέρον, πού τιμᾷ τὴ γυναίκα.

Ἡ συλλογὴ «Ποιήματα τοῦ Πολέμου» δὲν εἶναι μιὰ πατριωτικὴ κραυγὴ, παρόλο πῶχει θέματα ἀπὸ τοὺς πρόσφατους Ἀπελευθερωτικούς Ἀγῶνες τοῦ νησιοῦ. Ὁ πόλεμος, σὰν μιὰ ἀνθρώπινη περιπέτεια μετὰ βάθος καὶ ἀποτελέσματα συχνὰ ἀμφίρροπα, πλημμύρισε τὴν ποιήτρια μετὰ μιὰ πείρα καὶ τῆς δημιούργησε πολλὰς γωνίες ἀπ' ὅπου μπόρεσε νὰ δῆ τὸ φοβερὸ αὐτὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς. Δὲν περιόρισε, ὅμως, τὸ λυρικό ἀπόσταγμα τῆς ψυχῆς της ἀπὸ τὴν περιπέτεια αὐτὴν μόνο μετὰ τὰ στενὰ πλαίσια τοῦ νησιοῦ. Τὸ ἄπλωσε καὶ τῶκαμε σὲ πολλὰ σημεῖα πανανθρώπινο, ὥστε ἄρκετες φωνές της νὰ εἶναι τοῦ κάθε τόπου καὶ τῆς κάθε φυλῆς. Ὑποχρεωτικὰ σὲ πολλὰ σημεῖα προσκολλᾶται στὰ κυπριακὰ δεδομένα· δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ κι' ἄλλοιῶς· οὔτε καὶ θάπρεπε, γιὰτὸ κάθε ποιητῆς εἶναι πρῶτα ποιητῆς τοῦ τόπου του. Πῶς μπορεῖς νὰ μὴ θεωρήσῃς πανανθρώπινες, παρόλα τὰ κυπριακὰ στοιχεῖα (ἱστορικὰ καὶ τοπικὰ) τῆς «Ἐπτά περιπτώσεις ἀπὸ τὴ φρίκη τοῦ πολέμου;»

Ὁ πολυσύλλαθος στίχος τῆς κυπρίας ποιήτριας δίνει τὸν τόνο μιᾶς καθημερινῆς φιλικῆς ἐξομολόγησης στὶς ὄρες πού ἡ ψυχὴ νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσῃ εἰλικρινὰ μετὰ τὸν εὐήκοο συνάνθρωπό του. Παρόλο πὺ συ-

χνὰ ὁ λυρικός φόρτος σὲ περιδιαβάζει σὲ πολλές περιοχές μετὰ τῆς παρομοιώσεις καὶ εἰκόνας, δὲ χάνεις ποτέ τὴν αἴσθηση τῆς συγκινημένης κι' εἰλικρινοῦς ἐξομολόγησης. Ἄφου καὶ στὶς στιγμές τοῦ πάθους ἢ στὶς ἄλλες πού ἐγγίζουν τὰ σύνορα τῆς ἱστορίας, νοιώθεις πὼς δὲ θὰ μπορούσε ἄλλοιῶς νὰ γίνῃ χωρὶς ν' ἄλλοιωθῆ ἡ ἐξομολόγηση.

Ἀδίστακτα καὶ ὑπεύθυνα δηλώνω πὼς ἡ φωνὴ τῆς Εἰρήνης Παναγιῆ—Τσουλλῆ εἶναι ἡ πιὸ πλούσια, ὑγιής καὶ πηγαία γυναικεῖα φωνὴ τῆς Κύπρου, χωρὶς νὰ σημαίῃ αὐτὸ πὼς δὲν ἔχει πολὺ δρόμο νὰ διανύσῃ γιὰ νὰ κερδίσῃ ψηλότερες θέσεις στὸ στερέωμα τῆς Τέχνης.

Πέτρου Χάρη: Ἡ Μεγάλῃ Νύχτα, ἔκδ. «Ἐστίας», Ἀθήνα, 1969, σελ. 183.

Στὴ νέα αὐτὴ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Πέτρου Χάρη μετὰ τὸ χαρακτηριστικὸ τίτλο «Ἡ Μεγάλῃ Νύχτα» κυριαρχεῖ τὸ σύμβολο «νύχτα» μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ἀγωνίας (γι' αὐτὸ εἶναι καὶ μεγάλῃ σὰ διάρκεια καὶ σὰ σημασία). Τὸ νόημα ὅμως τοῦ συμβόλου αὐτοῦ ἀποκτᾷ καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ἀξία μετὰ τὴν ἐντόπισή του στὰ χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς. Τούτῃ ἡ νύχτα εἶναι ἡ ἀθηναϊκὴ νύχτα. Ἡ Ἀθήνα σὰν πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ μπορεῖ νὰ δώσῃ τὴν συσταμένη τῶν νυκτῶν σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια. Ἐξάλλου ὁ Πέτρος Χάρης χαρακτηρίζεται σὰν «ἀθηναῖος», ὅχι μόνο στὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ τὰ θέματά του παίρνονται ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸ χῶρο. Καὶ στὰ δυὸ τελευταῖα διηγήματα τῆς συλλογῆς, ὅπου τὸ ἀριστουργηματικὸ «Πρῶτος θάνατος», ἡ νύχτα ἀποτελεῖ τὴν ἀτέλειωτη ὥρα ὅπου τὸ δρᾶμα ἐκτυλίσσεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ. Συνεπῶς, ὁ τίτλος «Ἡ Μεγάλῃ Νύχτα» δηλώνει τὸ σύμβολο. Καὶ εἶναι ἡ «νύχτα» πραγματικὰ σύμβολο. Ἡ μέρα ἀπαιτεῖ τὸ μόχθο. Ἡ νύχτα σὲ προσπλάνει στὸ δρᾶμα, γιὰτὶ ὄλες οἱ ψυχικὲς δυνάμεις ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴ θωτικὴ μέριμνα, πού σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ συνομιλία σου μετὰ τὸν ἰδιαίτερο ἑαυτό σου.

Ἡ ὁρμὴ τῶν διηγημάτων εἶναι ἀπλῆ, χωρὶς ἀπομακρύνσεις ἀπὸ τὸν κεντρικὸ σκοπὸ. Μόνο σὲ ἓνα τὸ «Πρὶν ἀπὸ τὴν αὐγὴ» γίνεται μιὰ ἀναδρομὴ σὲ μιὰ παλιότερη νύχτα, πρὶν κάμποσα χρόνια, πού ἓνας κομῆτης θὰ κατέστρεφε τάχα τὴ γῆ, τότε στὴν «τελευταία νύχτα». Ἡ ἀναδρομὴ ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ κεντρικὸ θέμα, ἀλλὰ ἓνα εἶδος ἐνδυνάμωσης τῆς καινούριας ἀγωνίας, μετὰ μιὰ σταγὸνα αἰσιοδοξίας γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τοῦ κακοῦ, καὶ ἓνα εἶδος προετοιμασίας γιὰ τὴν κατάληξη τοῦ θέματος μετὰ λογικὴ δικαιολογία. Μέσα ὅμως στὰ διηγήματα αὐτὰ, τὰ τόσο ἀπλὰ καὶ λιτὰ περιλαμβάνονται κομμάτια ἐξαιρετικὰ σὰν εὐρήματα. Στὸ διήγημα π.χ. «Παλικαριοῦ χορός», ἡ ἴδια ἡ περιγραφή τοῦ χοροῦ μέσα σὲ κείνο τὸ ἀγκῶδες περι-

βάλλον, αυτή ή επίδειξη νιότης και θάρρους, σέ παρασφύρουσ σέ ώραιους συλλογισμούς και ανατάσεις. Τό διήγημα «Ψάτα στό πέλαγος», πού μιá άλλη πέννα θά τό φεύτιζε σάν υπόθεση, μέ τή μαστοριά του Χάρη δημιουργεί τό σύμβολο τής μοναξιάς χωρίς έπιτηδεύσεις κι' έκκεντρισμούς.

Θά σταθώ ιδιαίτερα στό μεγάλο διήγημα «Πρώτος θάνατος», πού θά μπορούσε νά γίνη μιá εξάαιρετη νουβέλλα, αν ό Χάρης δέν προτιμούσε τή λιτότητα και τό πολύ ουσιαστικό. Τό διήγημα αυτό, καθαρότητα άστικό (όπως δά και τά άλλα διηγήματα του Χάρη), ζωντανεύει τήν παλιά άθηναική οικογένεια μέ τις άρχές της και τό συναισθηματισμό της. Ειδικό σημείο ξεχωρίζει ή μεγάλη συναισθηματική άξία του γέρου σέ μιá οικογένεια μέ παραδόσεις κι' άρχές. Δέν είναι αυτός τίποτε άλλο παρά ένα σύμβολο, πού γεμίζει τό σπίτι μέ τάξη, άγάπη, σεβασμό, παράδοση. Τό φευγικό του άπ' τή στέγη κι' ή έγκατάστασή του κάπου άλλο, άποτελεί θάνατο κι' άς βρίσκεται στή ζωή, τόσο μεγάλη σημασία έχει ή καθημερινή παρουσία του.

Και μέ τά διηγήματα αυτά (έστω κι' αν ένα άπ' αυτά περιέχεται σέ μιá προηγούμενη συλλογή, άλλα έχει τόν τόπο του άπαραιτήτως και έδώ) έπαληθεύεται άκόμα μιá φορά ή μαστοριά του Χάρη στό διήγημα, στό λιτό, άπείριστο, γεμάτο συμβολισμό, άθηναικό διήγημα.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η άπονομή τών Λογοτεχνικών Βραβείων του Ύπουργείου Παιδείας Κύπρου έγινε στις 13 Ιανουαρίου 1970.

Δημοσιεύονται πιό κάτω τό ανακοινωθέν του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών, ή κρίση τής έπιτροπής και οι όμιλίες τών δυό βραβευθέντων Κύπρου Χρυσάνθη και Πάνου Ίωαννίδη. (Μέλη τής έπιτροπής: Παν. Σέργης, Α. Περνάρης, Α. Χριστοφίδης, Α. Παστελλάς και Θεοδ. Νικολάου).

Α'

ΑΠΟΝΟΜΗ ΒΡΑΒΕΙΩΝ ΔΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Έγένετο σήμερα υπό του Ύπουργου Παιδείας Δρος Κ. Σπυριδάκι, κατά τήν διάρκεια ειδικής τελετής εν τῷ Ύπουργείῳ Παιδείας, ή άπονομή λογοτεχνικών βραβείων δι' έργα εκδόσεως 1968.

Τό έξ £100 βραβείον δια ποίπων διενεμήθη έξ ίσου μεταξύ του κ. Κώστα Μόντη, δια τό βιβλίον του «Άγνώστω Άνθρώπω» και του κ. Κύπρου Χρυσάνθη, δια τό βιβλίον του «Λυρικός Λόγος».

Τό έξ επίσης £100 βραβείον δια πεζογραφίαν άπενεμήθη εις τόν κ. Πάνον Ίωαννίδη, δια τό βιβλίον του «Κύπρια Έπη».

Η άπόφασις δια τήν βράβευσιν έλήφθη κα-

τόπιν ύποβολής λογοτεχνικών έργων υπό τών ενδιαφερομένων συγγραφέων και εισηγήσει τής παρά τῇ Μορφωτικῇ Ύπηρεσίᾳ λειτουργούσας Συμβουλευτικῆς Έπιτροπῆς Γραμμάτων.

Όμιλῶν κατά τήν άπονομήν τών βραβείων ό Δρ. Σπυριδάκις ειπεν ότι ή άπονομή ενός βραβείου έχει διπλήν σημασίαν. «Είναι πρώτον ή τιμή ή όποία άπονέμεται και ή όποία ώς ήθικόν στοιχείον είναι τό πρώτον τό όποίον ώθει εις τήν σύστασιν τών βραβείων τούτων εις όλόκληρον τόν κόσμον.

Η προσφορά ενός ύλικου ποσού, τό όποίον είναι τό δεύτερον στοιχείον, είναι πολύ μικροτέρας σημασίας. Είναι έν μέσον πρακτικόν δια τό όποίου εκδηλοῦται ή τιμή ή όποία έχει τήν πρώτην σημασίαν».

Ένωρίτερον ό Δρ. Σπυριδάκις ανέφερεν ότι «ό πνευματικός πολιτισμός είναι εκείνος ό όποίος άναδεικνύει ένα τόπον διότι διασώζει τήν ύπαρξίν του άκόμη και άν πάσῃ ό τόπος αυτός νά ύφίσταται. Είναι ύποχρέωσις όλοκλήρου του λαού», προσέθεσεν ό κ. Ύπουργός «και τών ίθυνόντων και αυτού τούτου του κράτους νά μεριμνήσουν δια τήν άνοδον του πνευματικού πολιτισμού».

(Αυτός είναι ό λόγος», συνέχισεν ό Δρ. Σπυριδάκις, «δια τόν όποίον ή Μορφωτική Ύπηρεσία του Ύπουργείου Παιδείας καταβάλλει πάσαν δυνατήν προσπάθειαν εντός τών στενών περιθωρίων τά όποία διαθέτει από οικονομικής άπόψεως, και από άπόψεως επανδρώσεώς της, προς ενίσχυσιν τής πολύ σημαντικής προσπαθείας δια τήν άνοδον του πνευματικού πολιτισμού».

Ό κ. Ύπουργός έν τέλει συνεχάρη τους βραβευθέντας δια τό έργον των και ανέφερεν ότι τό Ύπουργείον Παιδείας δέν έχει άποφασίσει εισέτι κατά πόσον θά καταστή επίσιος ό θεσμός τής άπονομής λογοτεχνικών βραβείων.

Εις τήν τελετήν παρέστησαν ό Πρόεδρος τής Έλλάδος κ. Μ. Άλεξανδράκης, ό Γεν. Διευθυντής του Ύπουργείου Παιδείας κ. Π. Άδαμίδης, ό Διευθυντής Έκπαιδεύσεως κ. Κλ. Γεωργιάδης, ό Τμηματάρχης Μέσης και Άνωτέρας Έκπαιδεύσεως κ. φρ. Βράκας, ό Διευθυντής τής Παιδαγωγικής Έκπαίδευσίς κ. Μ. Μαραθεύτης, ό Τμηματάρχης Τεχνικής Έκπαιδεύσεως κ. Ν. Χατζηνικόλας, ό Διευθυντής του ΡΙΚ κ. Α. Χριστοφίδης, και εκπρόσωποι του Βρετανικού Συμβουλίου και του Ίνστιτούτου Γκαίτε.

Β'

Η Συμβουλευτική Έπιτροπή Γραμμάτων μετ' ευχαριστήσεως διαπιστώνει ότι τά ύποβληθέντα έργα έν τῷ συνόλω των είναι λογοτεχνικῶς άξιοπρόσεκτα και εισηγείται όμοφώνως:-

(α) όπως άπονεμηθῇ τό έξ εκατόν λιρών βραβείον δια τήν ποίπων εις τό βι-

βλίον του Κώστα Μόντη («Αγνώστῳ Ἀνθρώπῳ καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Λυρικός Λόγος»).

Συμφώνως πρὸς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς:

«Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Κώστα Μόντη («Αγνώστῳ Ἀνθρώπῳ») διακρίνεται γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ τῆς πληρότητα, τὴ φιλοσοφικὴ τῆς διάθεση, τὴ λιτότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία τοῦ συγγραφέα ἐπάνω στὰ ἐκφραστικὰ μέσα.

Ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὸ βιβλίον του («Λυρικός Λόγος») παρουσιάζει πλοῦτο θεμάτων καὶ ποικιλία λυρικῶν συγκινήσεων καὶ κατορθώνει νὰ συγκεκριμένη ἀρμονικὰ τὴν παράδοση μὲ τὶς σύγχρονες ποιητικὲς τάσεις ἐστὶ πὺ ν' ἀποτελεῖ θετικὴ προσφορά στὰ νεοελληνικὰ γράμματα».

- (β) ὅπως ἀπονειμθῆ τὸ ἐξ ἑκατὸν λιρῶν βραβεῖον διὰ τὴν πεζογραφίαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Πάνου Ἰωαννίδη «Κύπρια Ἔπη».

Συμφώνως πρὸς τὴν κρίσιν τῆς Ἐπιτροπῆς:

«Ὁ Πάνος Ἰωαννίδης στὴ συλλογὴ τῶν διηγημάτων του («Κύπρια Ἔπη») διακρίνεται γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴ του ἰκανότητα, τὴν ὀξεία ψυχολογικὴ του παρατήρηση, τὴ λεπτὴ σάτιρα, τὴν αἴσθηση τοῦ μέτρου καὶ τὸν καλὸ χειρισμὸ τῆς γλώσσας.

Οἱ μῦθοι τῶν θεμάτων τῶν «Κυπρίων Ἐπῶν», πὺ ἔχουν τὶς πηγές τους στὴν Κυπριακὴ καθημερινὴ πραγματικότητα, ἀνελλίσσονται μὲ λιτότητα καὶ σαφήνεια, ἐστὶ πὺ κάθε διήγημα τῆς συλλογῆς νὰ ἀποτελεῖ ἕνα ὀλοκληρωμένο λογοτεχνικὸν ἰκανὸ νὰ προβληματοποιῇ τὸν ἀναγνώστη».

Ἐπὶ πλέον καὶ τὰ τρία ἔργα κρίνονται ἀπὸ ἐκδοτικῆς ἀπόψεως ὡς ἰκανοποιητικὰ.

Γ'.

Κύριε Ἰπουργέ,

Ὁφείλομε στὶς ἐπίσημες στιγμὲς τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς νὰ ἐκφράζομε τὸ δίκαιον ἔπαινον (καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὶς εὐχαριστίες μας) στοὺς δασκάλους, πὺ μᾶς ἐμπνεύσανε τὸ πάθος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ («εὺ ζῆν») πὺ μᾶς διδάξαν, ἀλλὰ τὸ «πνευματικῶς ζῆν», καὶ τονίζω τὸ «πνευματικῶς», γιὰτὶ μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἀποψη καὶ τὴν τρέχουσα σημερινὴ τῆς τεχνολογικῆς ἐποχῆς ἀποψη τὸ («εὺ ζῆν») σημαίνει τὴν καλοζωία μὲ ὑλικὸ ὑπόβαθρον. Γι' αὐτὸ νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ δηλώσω τὸ πὺς ὀφείλω τὴ σημερινὴ τιμὴ στὴν προτροπὴ καὶ βοήθειά σας τότε στὰ μαθητικὰ μου χρόνια ὅταν μοῦ διδάσκετε τὰ ἑλληνικὰ στὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον.

Ἄλλὰ στοὺς γονιοὺς ὀφείλομε τὸ βιολογικὸ μας ὀπόστωμα. Μὲ προσωπικὲς των θυσιῆς, ἐπιπλέον, μᾶς σπούδσαν, βοηθώντας ἐστὶ τὴν προαγωγή μας. Δὲν ἀρκεστίκανε ἀπλῶς στὴν τυχαία μεταβίβαση πνευματικῶν ἰκανοτήτων στὸν ἀπόγονο. Κατανάλωθίκανε γιὰ νὰ μᾶς δώσουν τὰ οικονομικὰ μέσα γιὰ τὴν πὺ πέρα ἀνάπτυξη τῶν ἰκανοτήτων αὐτῶν, χωρὶς νὰ ζητήσουν οὔτε στοιχειώδη ἀνταπόδοση ἢ ἀνταμοιβή. Ἐπιτέλεσαν ἀπλῶς χρέος. Γι' αὐτὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ μὲ σεβασμὸ τοὺς μνημονεύω.

Ἡ ἠθικὴ σημασία τῶν Κρατικῶν Βραβείων εἶναι μεγάλη. Ἀσφαλῶς δὲν καθιερώνουν πρόσωπα κατὰ τρόπο μόνιμο. Ἡ καθιέρωση γίνεται μὲ τὸ χρόνο καὶ μὲ τὴν παραδοχὴ τῶν εἰδικῶν διαφόρων ἐποχῶν. Ἄλλὰ μὲ τὰ θραβεῖα κατορθώνεται ἡ ἐπισήμανση, σὲ συνέχεια ἡ συζήτηση πάνω στὰ κείμενα καὶ ἡ ἀξιολόγησι ἀνεξάρτητα ἀν αὐτὴ θὰ ὑποστῆ κυμάνσεις στὸ μέλλον. Ταυτοχρόνως αὐτὰ ἀποτελοῦν γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ μὴ πρόκληση ν' ἀναζητήσῃ τὸ βραβευμένο βιβλίον, βοηθώντας ἐστὶ τὴν κίνησή του.

Γιὰ τοὺς πὺ παλιούς λογοτέχνες τὰ Κρατικὰ Βραβεῖα εἶναι καὶ μὴ ἐπισφράγιση τοῦ κόπου των: ἰκανοποιούνται πὺς δὲν πῆγε χαμένη ἡ κατανάλωσή τους. Γιὰ τοὺς νεώτερους λογοτέχνες τὰ Κρατικὰ Βραβεῖα εἶναι μὴ ἰσχυρὴ ὥθηση γιὰ ν' ἀπασχοληθοῦν μὲ τὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία, ἀφοῦ βλέπουν πὺς προσέχεται ὁ λόγος τους.

Δέχτηκα τὴ βράβευσή μου σὰν ἀναγνώριση τοῦλάχιστον τοῦ κόπου μου. Γιὰτὶ γράφοντας γιὰ προσωπικὴ ἔκφραση καὶ γιὰ ἐπικοινωνία μὲ τὸν συνάνθρωπὸ μου ἔχανα ὅπωςδήποτε πνευματικὲς δυνάμεις. Ἀσφαλῶς δὲ λυποῦμαι γι' αὐτὴ τὴν καταδάνηση. Ἰκανοιοῦμαι ὁμως νοιώθοντας μὲ τὴ βράβευση πὺς δὲ μίλησα ἄδικα. Ἰπῆρξαν εὐήκοα πρόσωπα, πὺ ἀνταποκριθῆκανε στὴν ἔκφρασή μου.

Μὲ τὸ δίκαιωμα πὺ μοῦ δίνει ἡ εὐκαιρία αὐτὴ (καὶ ὄχι ἡ βράβευση) θάθελα νὰ εἰσηγηθῶ, χωρὶς καμὴ ἀπαίτηση νὰ υἰοθετηθοῦν, τὰ ἑξῆς δύο:·

(α) Νὰ μὴ ὑποβάλλονται γιὰ κρίση τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία, ἀλλὰ ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ μὲ βάση τὶς πλήρεις πληροφορίες τοῦ Μορφωτικοῦ Τμήματος νὰ κρίνη καὶ νὰ βραβεύη ἀπ' ὅσα τυπωθῆκανε τὴν χρονιά. Γιὰτὶ μὲ τὸ σύστημα τῆς ὑποβολῆς βιβλίων ἀπὸ μέρους τοῦ συγγραφέα πρὸς κρίση, μπορεῖ πολλὰ ἀξιόλογα νὰ παραμεριστοῦν ὑποχρεωτικὰ, καὶ νὰ βραβευθῆ βιβλίον τῆς χρονιάς πὺ νὰ ὑστερῆ κατὰ πολὺ τῶν μὴ ὑπόβληθέντων. Τοῦτο εἶναι κατὰ ἕνα τρόπο παραπλανητικὸ ἢ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἐσφαλμένους ἐντυπώσεις.

(β) Νὰ καθιερωθῆ τοῦλάχιστον κατὰ πενταετία ἕνα βραβεῖον (κι' ἂς ἔχει μόνον ἠθικὴ σημασία) γιὰ συνολικὴ πνευματικὴ ἐργασία καὶ δραστηριότητα. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ τιμῶνται δίκαια καὶ δικαιωματικὰ ἀξιοὶ ἐργάτες τοῦ

πνεύματος με ολοκληρωμένη εργασία, που ήσως για λόγους προχωρημένης ηλικίας ή για λόγους υγείας δε μπορούν να προσφέρουν πιά (ένω στο παρελθόν υπήρξαν πρωτοστάτες).

Ευχαριστώ, δηλώνοντας πως δε θα παύσω να εξυπηρετώ το πνεύμα του τόπου μου με ειλικρίνεια, αὐταπάρνηση κι' έλληνοπρέπεια.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Δ'

«Έξοχώτατε κ. Υπουργέ, κυρίες και κύριοι,

Θά ήθελα να ευχαριστήσω τόν κ. Υπουργό, τή Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας και τήν Έπιτροπή Γραμμάτων για τήν τιμή που μου κάνουν άπονέμοντας τó βραβείο πεζογραφίας στα «Κύπρια Έπν».

Ή διάκριση με χαροποιεί. Μά περισσότερο άκόμα με χαροποιούν άφ' ένός ή καθιέρωση του θεσμού που άποτελεί άναμφίβολα μέρος

μιάς ευρύτερης πολιτιστικής πολιτικής και άφ' έτέρου ή πρακτική συνδρομή τής πολιτείας προς τούς συγγραφείς, με τήν άγορά όλοένα και μεγαλύτερων άριθμών βιβλίων.

Ή πολιτική αύτή, που έλπίζω πως θά καλύψει σὺν τῷ χρόνῳ όλους τούς τομείς τής δημιουργικής προσπάθειας και θά γίνεται χρόνο με χρόνο πιό ούσιαστική, θά σπάσει τόν άσφυκτικό κλοιό τής μοναξιάς τών πνευματικών μας ανθρώπων και θά συμβάλει στη δημιουργία του κλίματος εκείνου που είναι άπαραίτητο για τήν ύπαρξη πνευματικής ζωής και τή βελτίωση τής προσφοράς τών δημιουργών μας που χρόνια τώρα άγωνίζονται τόν άγώνα τους μόνοι, σ' ένα στάδιο χωρίς θεατές, χωρίς άφέτες, χωρίς κριτές, χωρίς άθλοθέτες...

Ή άρχή έγινε, ή έπίσημη έκκίνηση δόθηκε. Τά παρακάτω είναι ζήτημα χρόνου, ύπομονής και σκληρής δουλειάς. Προπάντων σκληρής δουλειάς άπ' όλους...

Ευχαριστώ».

ΠΑΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

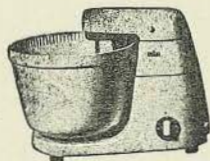
Οι βραβευθέντες Κύπρος Χρυσάνθης
και Πάνος Ίωαννίδης.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ ΛΤΔ.

Χωρίς λεφτά;

ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΛΕΜΕΣΟΣ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ
ΛΑΡΝΑΚΑ
ΜΟΡΦΟΥ

BRÄUN
«ΟΙΚΙΑΚΑ
MIXERS»

GALA

ΑΓΓΛΙΚΑ ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ
10 ΤΥΠΩΝ
ΑΥΤΟΜΑΤΑ - ΗΜΙΑΥΤΟΜΑΤΑ

Parkinson
Cowan [PC]

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΓΚΑΖΙΟΥ

«ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ»
10ΕΤΗΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ

ΚΟΥΖΙΝΑΙ
ΠΛΥΝΤΗΡΙΑ

ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΙΣ

Pam

ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

PHONOIA

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΜΟΔΕΛΛΩΝ
25" ΕΓΧΡΩΜΕΣ

ΨΥΓΕΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΨΥΓΕΙΑ ΟΙΚΙΑΚΑ

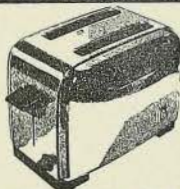
(ΜΕ ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΝ
ΘΑΛΑΜΟΝ)

IGNIS

ΟΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΑΙ
12,000 ΨΥΓΕΙΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΣ

GALA

ΨΥΓΕΙΑ
ΟΙΚΙΑΚΑ - ΕΜΠΟΡΙΚΑ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

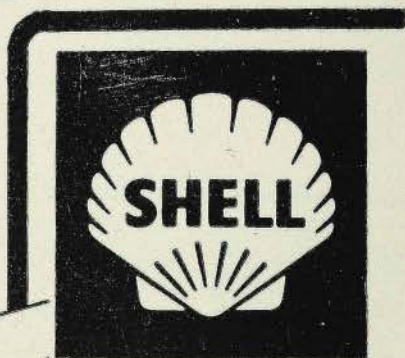
ΗΛΕΚΤΡΙΚΑ ΣΙΔΗΡΑ - ΚΑΠΗΡΘΗΚΕΣ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ
ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ

ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !
ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ !

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΑΣ

Η ΕΓΓΥΗΣΙΣ ΜΙΑΣ ΚΑΛΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

**You are
welcome
Sir to...**

*Prompt
and cordial
Service
all over
Cyprus*

